

GENEL VE KATMA BÜTÇELİ İDARELERCE
YAPILAN EĞİTİM HARCAMALARININ BÖLGESEL
KALKINMAYA ETKİLERİ VE ESKİŞEHİR
UYGULAMASI

Yahya Murat ALPASLAN
Yüksek Lisans Tezi

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GENEL VE KATMA BÜTÇELİ İDARELERCE YAPILAN EĞİTİM
HARCAMALARININ BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ VE
ESKİŞEHİR UYGULAMASI

Danışman
Prof.Dr. Fazıl TEKİN

Hazırlayan
Yahya Murat ALPASLAN

Anadolu Üniversitesi
Eskişehir Kütüphanesi

Eskişehir 1995

ÖZET

Devletin temel fonksiyonları aranda hiç şüphe yok ki, insanların maddi refahı kadar, hatta belki ondan da çok, değerlerinin kültür, bilgi ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu işlevi layıkıyla yerine getirebilmek için de eğitim ve öğretim faaliyetlerinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve daha nitelikli biçimde uygulanması şarttır.

Eğitilmiş, nitelikli insangücü yetiştirilmesi ihtiyacı günümüzde sadece siyasal hak durumunu bir hayli gerilerde bırakmıştır. Artık vasıfsız insan varlığı bir ekonomik değer olmaktan çıkmış, ekonomiye ağır bir yük olmaya başlamıştır. Böylece geçen zaman içinde devletin eğitim alanındaki görevleri azalmamış, aksine artmıştır.

Eğitim harcamaları beşeri sermaye yatırımının en temel ögesidir. Bu harcamalar ile emeğin verimliliği yükseltilerek üretim ve böylece kişi başına gelir artırılabilir. Gelişmekte olan ülkelerde sözkonusu harcamalar gerekli düzeyde yapılmadığından emeğin verimliliği düşmekte ve ekonomik kalkınma açısından arzulanan sonuçlar elde edilememektedir.

ABSTRACT

Among the basic functions of the state it is hopeless that not only the important thing is the materialistic property of people but it is also important to rise their ethical values, cultural values, intellectual and ability levels. If the most important thing is to carry out this function properly then to widen and improve education activities and the need of educated and qualified people has left behind only the situation of political right. The existence of unemployed people has yet gone up from being an economic value. It has put a heavy load on the economy. Thus, the duties of government in the field of education have not decreased and the contrary they have increased. The expenditures of education are the basic element of human capital. By making these expenditures, the productivity of labour is increased and the production and income per person can be increased. Because of making these expenditures in developing countries is in lower levels. The productivity of labour decreases and the desired results for economic development can not be obtained.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMADA EĞİTİMİN ROLÜ VE KAMU HARCAMALARI

I-KALKINMADA EĞİTİMİN ROLÜ

3

A-KALKINMA VE EĞİTİM

3

B-BEŞERİ SERMAYE

6

1-Beşeri Sermayenin Değerlendirilmesi

8

2-Beşeri Sermayenin Üretimi

9

C-EĞİTİMİN TÜKETİM VE YATIRIM BOYUTU

10

II-KAMU HARCAMALARI VE EĞİTİM HARCAMALARININ KAMU HARCAMALARI İÇİNDEKİ YERİ

13

A-KAMU HARCAMALARININ TANIMI VE KAPSAMI

13

B-KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

15

1-Kamu Harcamalarının İşlevsel Sınıflandırılması

15

a-İşlevsel Sınıflandırmanın Özellikleri

15

b-İşlevsel Sınıflandırma

17

2-Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırılması

18

a-Ekonomik Sınıflandırmanın Özellikleri

18

b-Gerçek Harcama-Transfer Harcaması Sınıflandırması

19

3-Kamu Eğitim Harcamaları

22

a-Cari Harcamalar

22

b-Yatırım Harcamaları

23

c-Transfer Harcamaları

24

d-Özel Eğitim Harcamaları

25

4-Eğitim Maliyeti

26

a-Eğitimin Dolaysız Maliyeti

26

b-Eğitimin Dolaylı Maliyeti

27

İKİNCİ BÖLÜM
BÖLGESEL KALKINMA

I-BÖLGE KAVRAMI VE KAPSAMI	29
A-EKONOMİK YAPI AÇISINDAN BÖLGE KAVRAMI	29
1-Homojen Bölge	30
2-Polarize Bölge Kalkınma Kutupları+Fonksiyonel Bölge	30
3-Plan Bölge	30
B-EKONOMİK GELİŞME DÜZEYİNE GÖRE BÖLGE AYRIMI	31
1-Gelişmiş Bölge	31
2-Az gelişmiş Bölge	32
3-Gelişme Halinde Az gelişmiş Bölge (Potansiyel Gelişme Bölgesi)	32
4-Potansiyel Bakımdan Az gelişmiş Bölge	32
II-BÖLGESEL KALKINMA KAVRAM VE KAPSAMI	34
III-BÖLGENİN KALKINMA DURUMU	36
A-BÖLGENİN DOĞAL YAPISI	37
1-Konumu	38
2-Jeolojik Yapısı	39
B-SOSYO-EKONOMİK YAPISI	39
1-Demografik Yapısı	39
2-Eğitim Yapısı	41
a-Toplumsal Değerler	42
b-Dinsel Değerler	43
3-Öğrenim Yapısı	43
a-İşgücü Yapısı	44
b-Sosyal Güvenlik	45
C-TOKNOLOJİK YAPISI	45
IV-BÖLGESEL KALKINMADA EĞİTİM VE ÖĞRETİM MODELLERİ	46
A-EĞİTİM MODELLERİ	47
1-Çevre Etkisi	47
2-Kurumsal Etkiler	48
a-Aile İçi Eğitim	49
b-Resmi Eğitim	49
c-İşbaşı Eğitimi	50

B-ÖĞRETİM MODELLERİ	50
1-Öğretimin Altyapısı	51
2-Öğretimde Altyapı Türleri	51
a-İlköğretim	52
b-Ortaöğretim	53
c-Lise-Meslek Öğretimi	54
d-Yükseköğretim	55
e-Yaygın Öğretim	56
C-ÖĞRETİMDE PLANLAMA	57
1-Eğitimin Planlaması	57
2-Eğitim Yatırımları	58
a-Devlet Yatırımları	60
b-Özel Yatırımlar	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ESKİŞEHİR'İN EKONOMİK KALKINMASINDA
EĞİTİMİN ROLÜ

I.ESKİŞEHİR'İN GELİŞME DURUMU	62
A.BÖLGENİN DOĞAL YAPISI	63
1.Konumu	64
2.Jeopolitik Yapısı	64
B.SOSYO-EKONOMİK YAPISI	65
1.Demografik Yapısı	65
2 Eğitim Yapısı	65
a.Toplumsal Değerler	66
b.Dinsel Değerler	67
3.Öğrenim Yapısı	67
a.İşgücü Yapısı	68
b.Sosyal Güvenlik	68
C.TEKNOLOJİK YAPISI	70
II.ESKİŞEHİR'İN GELİŞMESİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM MODELLERİ	71
A.EĞİTİM MODELLERİ	71
1.Çevre Etkisi	72
2 Kurumsal Etkiler	73
a.Aile İçi Eğitim	73

b.Resmi Eğitim	74
c.İşbaşı Eğitimi	75
B.ÖĞRETİM MODELLERİ	76
1.Öğretimin Altyapısı	76
2.Öğretimin Altyapı Türleri	77
a.İlk Öğretim	78
b.Orta Öğretim	81
c.Lise-Meslek Öğretimi	82
d.Yükseköğretim	83
c-Yaygın Öğretim	87
C-ÖĞRETİMDE PLANLAMA	87
1-Eğitim Planlaması	88
2-Eğitim Yatırımları	89
SONUÇ	94
YARARLANILAN KAYNAKLAR	96

GİRİŞ

Devletin temel fonksiyonları arasında hiç şüphe yok ki, insanların maddi refahı kadar, hatta belki ondan da çok, değerlerin kültür, bilgi ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi gelmektedir. Bu işlevi layığıyla yerine getirebilmek için de eğitim ve öğretim faaliyetlerinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve daha nitelikli biçimde uygulanması şarttır.

Eğitilmiş, nitelikli insangücü yetiştirilmesi ihtiyacı günümüzde sadece siyasal hak durumunu bir hayli gerilerde bırakmıştır. Artık vasıfsız insan varlığı bir ekonomik değer olmaktan çıkmış, ekonomiye ağır bir yük olmaya başlamıştır. Gelişen sanayi ve teknoloji kol kuvvetine dayanan işleri büyük ölçüde mekanizasyonla çözmektedir. Rutin veya tekrara dayalı, sınırlı düzeyde uzmanlık getiren bazı iş alanları bile otomasyonun acımasız ilerlemesine dayanamamaktadır. Uluslararası düzeyde rekabete şans tanıyan emek-yoğun sektör veya faaliyet kalmamış gibidir. İhtiyaç duyulan, bilgi ve özel beceri sahibi emekçiler, yaratıcı güce sahip mühendis ve bilimadamları, görevlerini sevgi, anlayış ve yaratıcılıkla yerine getiren öğretmenler, mesleğinin gereklerini uluslararası platformda da icra edebilecek sanayici ve işadamlarıdır. Böylece geçen zaman içinde devletin eğitim alanındaki görevleri azalmamış, aksine artmıştır.

Ülkenin geleceği açısından ekonomik sorunlar yanında sosyal sorunlar da büyük önem taşımaktadır.

Hızlı nüfus artışı bu sorunların başında yer almakta, buna ek olarak eğitim gibi konularda ortaya çıkan olumsuzluklarda arzulanan ekonomik düzeye ulaşılmasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Gerçekten hızlı nüfus artışı insan üzerinde yapılan ve beşeri sermaye olarak isimlendirilen harcamalarının niteliğinin düşmesine yol açmakta, daha da önemlisi, nüfusun bir bölümüne hiçbir yatırım yapılamamaktadır. Bilindiği gibi, eğitim harcamaları beşeri sermayeye yatırımın en temel ögesidir. Bu harcamalar ile emeğin verimliliği yükseltilerek üretim ve böylece kişi başına gelir artırılabilir. Gelişmekte olan ülkelerde sözkonusu harcamalar gerekli düzeyde yapılmadığından emeğin verimliliği düşmekte ve ekonomik kalkınma açısından arzulanan sonuçlar elde edilememektedir.)

Bir ekonominin kalkınması açısından beşeri sermayenin taşıdığı bu öneme, büyüme kuramında gün geçtikçe daha fazla önem verilmektedir. Ekonomik kalkınma ve beşeri

sermayenin gelişimi arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bir yandan gelişen ekonomiler eğitim hizmetinin gelişimi için daha fazla kaynak tahsis edebilirken, diğer yandan, beşeri sermayenin gelişimi ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasına önemli katkılarda bulunabilecektir. Bu durum, emeğin verimliliği artırılarak, daha fazla fiziki yatırım yapılarak ve nüfusa olan bağımlılık azaltılarak gerçekleştirilebilir.

Bölgesel ekonomik kalkınmada, özellikle kırsal bölgelerdeki nüfusun geçim kaynağı hangi sektörlerle dayanıyorsa (sektörlerin yoğunluğuna göre) eğitim kurumlarındaki temel bilgi ve becerilere ek olarak bu yönde de mesleki eğitimin verilmesi sonucu, yetişen nüfusun öğrendikleri bilgileri aynı zamanda uygulama alanı da bulabileceklerinden hem kendileri için hem de bölgeleri için yararlı olacaktır. Çünkü, mesleki eğitim görmüş bir kimse mesleki eğitimi görmemiş bir kimseye göre daha iyi ekonomik geleceğe ulaşacaktır.

Bu çalışmada eğitim harcamaları olarak Milli Eğitim İl Müdürlüğü ve Anadolu Üniversitesi'nin harcamaları kapsamaktadır. Ele alınan çalışmada 1989-1993 dönemi rakamları elde edilebilmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde kalkınmada eğitimin rolü ve kamu harcamaları, ikinci bölümde bölgesel kalkınma kavramı ve bölgesel kalkınmada eğitimin rolüne genel olarak değinildikten sonra, üçüncü bölümde Eskişehir ilinin ekonomik kalkınmasında eğitimin rolü incelenmeye çalışılmış ve Eskişehir'in eğitim-öğretim sorunları ortaya konarak çözüm yollarının bulunmasına gayret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMADA EĞİTİMİN ROLÜ VE KAMU HARCAMALARI

I-KALKINMADA EĞİTİMİN ROLÜ

A-KALKINMA VE EĞİTİM

Bir ulusun kalkınması ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi hayattan oluşan bir bütündür. Kalkınma kişi başına düşen üretim hacminde önemli reel artışların sağlanması ve toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi amacıyla yapılan, ülkenin sosyo-ekonomik yapısını değiştirmeye yönelik çabalardır.¹ O halde bir ulusun kalkınmışlık düzeyi değerlendirilirken, o ülkedeki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi hayatın düzeni ve seviyesi dikkate alınacaktır. Sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerde faydalanabileceğimiz en önemli kaynak da insandır. Öyleyse toplumun gelişme motoru insandır diyebiliriz. Ancak tabii ki, insanın doğuştan sahip olduğu bir takım yeteneklerin eğitim yoluyla geliştirilmesi yeni bilgi ve becerilerle donatılarak nitelikli bir hale getirilmesi kalkınmada etkin bir rol oynayabilmesi için gereklidir.

Kalkınma faaliyetleri içerisinde hem teknolojik gelişmelerin hem de sosyo-ekonomik değişmelerin önemli bir yeri vardır.² Bir ekonomiye ait milli gelir artışını etkileyen ana faktör üretim fonksiyonu olduğundan dolayı da üretim fonksiyonuna hem teknolojik gelişmelerin hem de sosyo-ekonomik değişmelerin dahil edilmesi gerekir. Üretim artışı, üretim faktörlerinin artışına ve mevcut şekilde kullanılmasına da bağlıdır. Bu kaynaklardan en önemlisi de insandır. İnsan faktörü bütün ekonomik ve toplumsal kaynakları en rasyonel biçimde kullanan bir kaynak olduğu gibi, kendisinden de en etkin şekilde yararlanılması gereken kaynaktır. Bunun için de, önemli olan insangücünün eldeki kaynakları rasyonel olarak kullanmasını sağlayacak bir biçimde eğitilmesidir.

(Kalkınmanın ön şartı eğitimidir. Eğitim yatırımlarının milli gelir artışlarında önemli katkılar meydana getirdiği gözönünde bulundurulursa, eğitim ile kalkınma arasında sıkı bir ilişki olduğu görülür.³)

¹Aziz KÖKLÜ, Makro İktisat, Genişletilmiş 3. B., Sevinç Matb., Ankara, 1984, s.138.

²Vural SAVAŞ, Kalkınma Ekonomisi, 4. B., Beta Yay., İstanbul, 1986, s.33.

³SAVAŞ, a.g.e., s.258.

Bugün pekçok ülke varlıklarını devam ettirebilme ve fakirliğin kısır döngüsünden kurtularak, daha üst bir refah seviyesine yani sanayi toplumlarının seviyesine ulaşma çabası içindedirler. Fakirliğin kısır döngüsünden kurtulmak isteyen az gelişmiş ülkelerin sanayileşmiş ülkeler seviyesine ulaşmak için yaptıkları faaliyetler bu ülkelerin karakteristik bazı özelliklerinden dolayı yetersiz kalmaktadır. Bu ülkelerin karakteristik özelliklerinden biri "sermaye yetersizliği", diğeri ise "mevcut sermayeyi gerektiği gibi kullanamamaktır"⁴ Burada asıl sorun sermaye yetersizliği değil, bu sermayeyi gerektiği gibi işletecek insangücünün yetersiz olmasıdır. Gerçekten (az gelişmiş ülkelerin kalkınabilmeleri için sahip oldukları emeğin kalitesini yükseltmeleri ve bunun için de gerekli bütün tedbirleri almaları gerekmektedir. Çünkü kalkınma; ulusal bilinçlenme, amaçlama ve değişme işidir.⁵)

Ekonomik gelişme bağımsız bir olay olmayıp, ekonomik yönden önem taşıyan birçok sosyal unsurların varlığına bağlıdır.⁶ O halde bir ülkenin ekonomik kalkınması sosyal bir unsur olan eğitim sektörünün gelişmesiyle çok yakından ilgilidir. Eğitim sektörü, toplumdaki değer yargılarının değişmesine yardım ettiği gibi, ekonomik gelişme için gerekli yapının gelişmesine de hizmet eder. Bu nedenle eğitim ekonomik gelişmenin sağlanması bakımından önemli bir katkıdır.

(Yeni teknolojilerin kullanılması, bilimsel alanlarda bilgi birikiminin sağlanması, bu bilgilerin teknolojiye uygulanması, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemenin sağlanması eğitimin bir ürünüdür. Bu nedenle kalkınmakta olan ülkeler, diğer kaynaklarla birlikte nitelikli insangücüne ihtiyaç duyarlar. O halde kalkınma bir anlamıyla beşeri sermaye birikimidir. Beşeri sermaye olarak adlandırdığımız nitelikli, üretken insangücü de eğitim yoluyla sağlanabilir.)

Bir ülkenin sahip olduğu üretim kaynakları o ülkenin üretim kapasitesini oluşturur. Bu kaynaklar başta emek olmak üzere, doğal kaynaklar, sermaye gibi unsurlardır. Ancak yalnızca bu unsurlar ekonomiyi geliştirmede yeterli değildir. Gelişmeyi harekete geçirmek ve bunu beslemek için özellikle nitelikli insangücüne gerek vardır.⁷ Belirli bir zaman boyutunda nitelik yönünden meydana gelecek gelişmeler bu kaynaklarda ve dolayısıyla

⁴SAVAŞ, a.g.e., s.60.

⁵Saim KAPTAN, "Ekonomi ve Kalkınmada Eğitimin Yeri", Çağdaş Eğitim, Tekışık Matb. ve Rehber Yayınevi, C.IX., S.88, Ankara, Nisan 1984, s.10.

⁶Ahmet TUGAÇ, "Ekonomik Gelişimde Sosyal Unurlar", DPT Bülteni, Başbakanlık Basımevi, Ankara, Haziren 1970, s.45.

⁷Saim KAPTAN, "Ekonomi ve Kalkınmada Eğitimin Yeri", Çağdaş Eğitim, Tekışık Matb. ve Rehber Yayınevi, C.IX., S.88, Ankara, Nisan 1984, s.11.

üretim kapasitesinde artış meydana getirecektir. Fakat önemle üzerinde durulması gereken husus, bu kaynakları işletecek, geliştirecek nitelikli insangücünü oluşturmak ve bu kaynağın en rasyonel şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Emeğin verimliliğini yükseltmeye yönelik yatırımlar, üretimi arttırmak amacıyla madde sermayeye yapılan yatırımlardan farklı değildir.⁸ Çünkü iyi eğitilmiş insangücünün daha iyi ve farklı koşullarda sermayeyi etkili kullanacağı bellidir. Gerçekten (de eğitime yapılacak 1 birimlik harcamanın ulusal geliri 3 birimden fazla arttıracığı söylenmektedir. Bu da eğitime yapılacak harcamaların kalkınmayı doğrudan olumlu yönde etkileyeceğini belirtir.⁹)

Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için fiziki sermaye birikimi kadar beşeri sermaye birikiminin de önemli olduğu açıktır. Çünkü sosyal ve kültürel alanda gelişmiş ülkeler, ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirecek kaynakları kolaylıkla yaratabilirler.¹⁰ O halde önemli olan fiziki sermayeyi gerektiği gibi işletip, geliştirecek beşeri kaynağa sahip olmaktır.

Bugün az gelişmiş ülkelerin asıl sorunu diğer ekonomik güçüklerin yanısıra, yeterli sayıda nitelikli insangücüne sahip olmayışları ve halen inkangücü yaratmanın sosyal ve ekonomik problemlerini çözememiş olmalarıdır.¹¹ Bunun içinde en yakın zamanda ekonomileri için gerekli nitelikli insangücü sorununu halletmeleri gerekmektedir.

(Kalkınmada ana faktör insandır. Bu nedenle insangücü kaynağındaki hızlı büyüme, beşeri kaynağın geliştirilmesi ve beşeri sermaye birikimi ekonomik kalkınma ile yakından ilişkilidir.¹²) Diğer bir deyişle kalkınmanın sağlanabilmesi, ekonomide varolan üretim unsurlarını en verimli şekilde işletip geliştirecek nitelikli insangücünün varlığına bağlıdır. Bu nedenle kalkınma çabası içinde olan ülkelerin eğitim sektörü öncü sektör olarak almaları gerekmektedir.¹³ Çünkü kalkınma için gerekli beşeri sermayeyi yaratmanın yolu, eğitim ve öğretimden geçer.

Eğitim, gelir dağılımını tayin eden en önemli unsurlardan (emeğin dağılımı, servetin

⁸İşıl ÜNAL, "Eğitimin Kalkınma Açısından Önemi", Eğitim ve Bilim, Türk Eğitim Dern. Yayını, S.55, Mayıs 1985, s.32.

⁹Daha fazla bilgi için bkz. Mahmut ADEM, Türk Eğitiminin Politikası, Bilim Matb., Ankara, 1977, s.2.

¹⁰KÖKLÜ, a.g.e., s.154.

¹¹Önal SAYIN, İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmedeki Yeri ve Önemi, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayın., No:27, İzmir, 1983, s.37.

¹²Necdet SERİN, Eğitim Ekonomisi, 2.B., A.Ü. Basımevi, Ankara, 1974, s.150.

¹³SAVAŞ, a.g.e., s.257.

dağılımı, faktör fiyatları) emeğin dağılımı üzerinde etkili bir rol oynar.¹⁴ Emeğin niteliğinin dağılımındaki eşitsizlikler, emek gelirlerinin dağılımında da eşitsizliklere yolaçar. Bu eşitsizlikleri gidermenin yolu da, eğitim olanaklarını bireyler arasında eşit bir şekilde dağıtmaktır. Üretimin en önemli unsuru olan insan emeği bir ülkenin sahip olduğu nüfus miktarı ile sınırlıdır. Ülkedeki insangücünün doğru ve programlı yönetimi verimliliği arttırıp, üretim kapasitesinin genişlemesine hizmet eder. Ülkede optimal düzeyde üretimin sağlanabilmesi için, insan gücünün nitelikli olması yanında, iyi organize edilmiş olması da gerekir. Önemli olan bol sayıda insangücü değil, teknolojinin gerektirdiği nitelik ve sayıda insangücü kullanmaktır.

Kalkınmanın göstergesi sayılan üretim artışı, refah seviyesinin artması, Gayrisafi Milli Hasıla'daki artışlar, ülkenin sosyo-ekonomik yapısındaki görece değişiklikler, dış ekonomilere açılma, beşeri kaynağın niteliği ile yakından ilişkilidir. Diğer bir deyişle kalkınma ile beşeri kaynağın nitelikleri arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bu nedenle kalkınmanın amacı zenginlik yaratmak değil, bu zenginliği oluşturacak beşeri gücü yaratmak olmalıdır.¹⁵ Kalkınmayı gerçekleştirmek için gerekli olan beşeri gücün yaratılması da yatırımla mümkün olur.

B-BEŞERİ SERMAYE

Beşeri sermaye, bireye mal olmuş, bilgi ve becerilerle diğer kazanılmış niteliklerin değeridir.¹⁶ Beşeri sermaye modelinin öncülerinden sayılan T.W. Schultz, beşeri sermayeye yapılan yatırımların ekonominin önemli bir karakteristik özelliği olarak kabul etmiş, insana yapılan yatırımların ekonomik büyümeyi etkilemede önemli bir role sahip olduğunu belirterek, beşeri sermayenin ana kaynağının eğitim olduğu görüşüyle beşeri sermayenin özünü belirlemiştir.¹⁷ Yani (beşeri sermaye insanın doğuştan sahip olduğu birtakım yeteneklerin, eğitim ve öğretimle donatılmasıdır. Eğitimin kişiye kazandırdığı bu bilgi ve beceriler bir anlamıyla da eğitimin ekonomik değerini oluşturmaktadır.¹⁸)

¹⁴İsmail TÜRK, Maliye Politikası, Gözden geçirilmiş 6. B., Sevinç Matb., Ankara, 1985, s.202.

¹⁵SAVAŞ, a.g.e., s.255.

¹⁶Güneri AKALIN, Yükeköğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması, A.Ü. Basımevi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:444, Ankara, 1980, s.67.

¹⁷Muhsin HESAPÇIOĞLU, İnsan Sermayesi Modelinin İki Öncüsü T.W. Schultz ve E.F. Denison- Eğitimde Mikro ve Makro Fayda- Maliyet Analizine Birer Örnek, Devlet Planlama Teşkilatı Yay., A.Ü. Basımevi, Ankara, 1982, s.395.

¹⁸İşıl ÜNAL, "Eğitimin Ekonomik Değeri", Eğitim ve Bilim, Türk Eğitim Dern. Yay., S.57, Temmuz 1985, s.29.

Ekonomide fiziki sermaye malları ile gerçekleştirilmek istenen kalkınmayı, beşeri sermayenin nitelik yönünden eksikliği büyük ölçüde etkileyecek ve engeleyecektir. Bu engelin ortadan kaldırılması için beşeri sermayenin nitelik yönünden eksikliğini giderilmesi gerekmektedir. Beşeri sermaye teorisi üzerinde çalışmış olan harbison da bir ülkenin zenginliğinin beşeri kaynağın niteliklerine bağlı olduğunu, ülkenin iktisadi ve sosyal gelişmesinde beşeri sermaye birikiminin önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. İnsan varlığının geliştirilmesi için yapılacak yatırımların da çağdaş dünyada ileri hamleler yapmak isteyen ülkelerin başlıca ilgi sahası olması gerektiği fikri ile beşeri sermayenin önemini belirtmiştir.¹⁹

Emeğin üretkenliğini arttıran bir araç olarak kabul edilen beşeri sermaye; bireyin sahip olduğu bilgi, beceri, tecrübe, yaratıcı güç ve düşünceleri kapsar. O halde toplumdaki insanların sahip olduğu bu nitelikleri kazandırmaya yönelik her gayret “beşeri sermaye”yi geliştirmekte ve sermaye birikimine katkıda bulunmaktadır.²⁰ Toplumun sahip olduğu nitelikli insangücü ve yüksek bir eğitim seviyesi en önemli sermaye stokudur.

Eğitilmiş, nitelikli insangücü bugün her ülkenin ihtiyaç duyduğu bir araçtır. Ekonomideki kaynakların etkin kullanımı, yeni kaynakların bulunması, teknolojik ilerlemenin takip edilmesi, yeni teknoloji üretimi ancak nitelikli insangücü ile mümkündür. Bu nedenle de özellikle gelişmekte olan ülkeler eğitim yatırımlarına gereken önemi vermelidirler. Çünkü iyi eğitilmiş insangücü, sermayenin ve diğer kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlayacaktır. Aynı zamanda da modern yöntemlerin ve teknolojilerin kullanılması için daha fazla sayıda nitelikli insangücüne ihtiyaç duyulacağı unutulmamalıdır. Bunun için insangücünün modern teknolojinin gereklerine cevap verecek şekilde eğitilmesi gerekecektir.

(Şurası bir gerçektir ki, eğitim harcamalarının düzeyi milli gelir artışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Yani beşeri sermayeye yapılan yatırımlar arttıkça, milli gelir düzeyinin buna bağlı olarak daha fazla artış götoreceği açıkça bellidir.)

Bugün beşeri sermayenin önemini kabul eden toplumlar, beşeri sermayeye diğer bir deyişle beşeri sermayenin geliştirilmesi yolu olan eğitime gereken önemi vermektedirler. Eğitimi ulusal bir yatırım olarak değerlendiren A. MARSHALL’da “bütün sermayenin en değerlisi inana yapılan yatırımdır.” diyerek bir ulusun kalkınmasında beşeri sermayenin

¹⁹SERİN, a.g.e., s.154.

²⁰Bedri GÜRİSOY, Kamusal Maliye-Giriş, Masraflar, C.I., Gözden geçirilmiş 3. B., Sevinç Matb., Ankara, 1980, s.175.

önemli bir yeri olduğunu vurgulamıştır.²¹ Bu yüzden de beşeri sermaye yatırımları pekçok ülkenin ilgilendiği bir saha olmuştur.

1-Beşeri Sermayenin Değerlendirilmesi

Kişilerin elde ettikleri kazançların ne kadarının sosyal temele, ne kadarın eğitime maledileceğini saptamak oldukça güçtür. Bu konuda değişik görüşler ileri sürülmüştür.

Eğitimin yatırım olduğu görüşünü kabul edenler, bireye yapılan eğitim harcamaları ile kişisel kazanç arasındaki ilişkinin varlığını kabul ederek, her eğitim kademesinin aşılmasının, bir öncekine göre ücret farkı yaratarak, kişinin ömür boyu net kazancını arttıracığı görüşündedirler.²²

Pazar mekanizmasının işlediği toplumlarda istihdam dolayısıyla elde edilen kazançların dağılımı; cinsiyet, ırk, doğal yetenek, aile olanakları, sosyal çevre, eğitim süresi, eğitimin kalitesi, sanayi dalı, firmanın hacmi ve istihdam statüsü gibi karmaşık faktörlerin karşılıklı ilişkilerine bağlıdır.²³

Kişilerin elde ettikleri kazançların farklı olmasının nedeninin büyük bir bölümü kişilerin eğitim seviyeleri ile açıklanabilir. Ancak burada bir genelleme yaparak kazanç farklılıklarının hepsinin eğitimden doğduğunu kabul edemeyiz. Çünkü, kazanç farklılıklarının bir kısmı daha önce saymış olduğumuz faktörlerin karşılıklı ilişkilerine bağlıdır. Bu nedenle değerlendirmelerde kişinin eğitim seviyesi yanında, sosyal durumu da gözönünde bulundurulmalıdır.

Eğitim için yapılan kamusal ve özel harcamaların getirileri toplumsal ve bireysel açıdan hesaplanıp değerlendirilebilir. Toplumsal açıdan yapılacak değerlendirmeler toplam kamu harcamaları içerisinde eğitime ayrılacak payın daha rasyonel ve ilmi esaslara göre dağıtılmasına olanak sağlar. Bireysel açıdan yapılacak değerlendirmeler ise kişinin çeşitli eğitim imkanları arasındaki tercihini, eğitime olan talebini ve aynı zamanda da ülkede uygulananlar çerçevesinde elde edilen gelirler ile eğitim seviyeleri arasındaki ilişkilerin tutarlılığı konusunda bilgi verir.²⁴

²¹SERİN, a.g.e., s.13.

²²AKALIN,a.g.e., s.70.

²³AKALIN,a.g.e., s.75.

²⁴Ismail BİRCAN, Eğitimde Maliyet ve Harcamalar, DPT Yayını, Ankara, 1988.

2-Beşeri Sermayenin Üretimi

(Eğitim geniş kitleleri ilgilendiren bir hizmettir. Eğitim hizmeti yarı kamusal mal ve hizmetlerin özelliğini göstermesi nedeniyle, piyasa tarafından üretilebilir yapıda olmasına rağmen, taşıdığı toplumsal önem ve yeterince üretilmediğinde yaratacağı toplumsal maliyetler nedeniyle, genellikle devlet tarafından yerine getirilir. Devlet bu hizmeti yerine getirirken kâr amacı gütmeyen ve bunu arz ve talep yani piyasa mekanizması yoluyla düzenleyemez.)Eğitim hizmeti asıl olarak devlet tarafından yerine getirilmekle birlikte, bir kısım eğitim hizmeti özel kesimce karşılanmaktadır.

(Eğitim hizmetinin bireye sağladığı fayda yanında topluma sağladığı fayda da küçümsenmeyecek düzeydedir. Bu nedenle bu hizmetin üretimi piyasaya bırakıldığı takdirde eksik üretilebilecektir. Bu da eğitim hizmetinin eksik üretimi yanında, eğitim imkanlarının bireyler arasında eşitsiz şekilde dağılımına yolaçacaktır. Bunun yanında bazı kişiler-eğitim hizmeti piyasanın üretimine bırakıldığında- eğitim hizmetinin karşılığı olan bedeli ödeyemeyecek ve eğitim olanaklarından yararlanamayacaktır. Çünkü piyasa pazarlayabildiği ve dolayısıyla bedelini tahsil edebildiği özel faydayı dikkate alacaktır. Bu durumda tüketicinin razı olacağı fiyat da kendisinin elde ettiği faydanın karşılığı olacaktır.²⁵)

Eğitim hizmetinin tamamen piyasa tarafından üretilmesi halinde, piyasa ekonomisi kâr amacına yöneleceğinden ürettiği hizmeti pazarlayacak ve bedelini tahsil edecektir. Bu durumda sadece bedelini ödeyebilen hizmetten faydalanabilecektir. Bu da eğitim olanaklarının bireyler arasında eşitsiz bir şekilde dağılmasına ve dolayısıyla eğitim hizmetinin topluma sağlayacağı faydanın azalmasına neden olur.

(Eğitim hizmetinin, bu hizmetten faydalananlar dışında, toplumun diğer üyelerine sağladığı dolaylı faydanın büyüklüğü ve özel eğitimde nitelik denetiminin güç olması, eğitimin piyasadan alınıp, kamu hizmeti olarak örgütlenmesi sonucunu doğurmuştur.²⁶)

Eğitimin kamu ekonomisinde sağlanması, toplumsal maliyetleri azaltacak ve bireyler arasındaki eğitim eşitsizliklerini büyük ölçüde giderecektir. Bu nedenle de eğitim hizmetinin devlet tarafından planlı ve programlı bir şekilde organize edilmesi şarttır. (Ancak eğitim hizmetinin bireye sağladığı faydanın toplumsal faydadan fazla olduğu bazı hallerde bu hizmet piyasa firmalarınca da sağlanabilir.²⁷)

²⁵Halil NADAROĞLU, Kamu Maliyesi Teorisi, 5.B., Okan Dağ. ve Yay. Ltd. Şti., met/er Matb., İstanbul, 1983, s.63.

²⁶Kenan BULUTOĞLU, Kamu Ekonomisine Giriş, 3.B., Filiz Yayınevi, İstanbul, 1981, s.14-15.

²⁷BULUTOĞLU, a.g.e., s.58.

C-EĞİTİMİN TÜKETİM VE YATIRIM BOYUTU

Bilindiği gibi ekonomide mal ve hizmetler, tüketim malları ve yatırım malları olmak üzere ikiye ayrılır. İlk grupta yeralan tüketim malları insan ihtiyaçlarını gideren, kullanıldığı anda tüketiciye fayda sağlayan mallardır. İkinci grupta yeralanlar ise, üretim artışı için ya da mevcut üretim düzeyinin genişletilmesi için yapılan harcamaların karşılığı olan mallardır. O halde hizmet niteliğinde iktisadi bir mal olan eğitim 28 tüketim malı olarak mı ele alınacaktır, yoksa üretim artışı sağlayan bir yatırım malı gibi mi değerlendirilecektir.

Tüketim, mal ve hizmetlerin ihtiyaçların giderilmesinde kullanılmasıdır.²⁹ Eğitim harcamaları bir yönüyle insan ihtiyaçlarının giderilmesinde kullanıldığından, tüketim harcamaları niteliğinde görülebilir. Kişiler bütçe imkanları doğrultusunda hareket ederek ellerindeki kaynakları kendi tercihlerine göre en rasyonel şekilde dağıtıp en yükek faydayı sağlamak isterler. Bunu yaparlarken de bazı hallerde eğitim hizmetinden yararlanmak için diğer bazı mal ve hizmetlere harcama yapmaktan vazgeçerler. Dolayısıyla eğitim hizmetinden faydalanmak için aynen bir mal ve hizmet satın alınırken bütçelerinden yaptıkları harcama gibi para harcarlar.

Beşeri sermaye teorisinin öncülerinden sayılan Schultz, okula devam eden öğrencinin aldıkları eğitimin tamamen kendilerine yarar sağladığını, bundan çevrelerinin, birlikte çalıştıkları kişilerin ya da kendilerine iş verenlerin doğrudan hiçbir fayda sağlamadıklarını kabul etmiş ve eğitim hizmetinden yararlanmanın kişiye şu anda belki de gelecekte yarar sağlayacağını belirtmiştir. O halde eğitim hizmetini halihazırdaki tüketim (okula gitmekten zevk alma) ve gelecekteki tüketim (daha sonraki hayattan zevk alma) şeklinde niteleyebiliriz.³⁰ Bunlardan ilki kişinin bulunduğu çevre, toplumun değer yargıları, kişinin zevkleri ile yakından ilgilidir. Kişi bu nedenle eğitim hizmetini talep edebilir ve bundan zevk alabilir. Bu da eğitimin tüketim niteliği ile ilgilidir ve tüketim malı olarak eğitim pek çok dayanıklı tüketim malından daha dayanıklıdır. Çünkü eğitim yıpranmaz, tükenmez, ömürboyu yararlanılabilecek bir niteliktedir.

Kişiler eğitimi meslek ayrıcalığı için değil de çadece bilgi edinmek amacıyla da talep edebilirler. Bu da eğitimin tüketim malı olarak talep edildiğini gösterir. Buna karşılık örneğin, kişilerin gerekli dallardaki eğitiminin en uygun şekilde yürütülmesi, bu dallara yetenekli kişilerin alınmasıyla mümkün olur. Böyle bir mekanizma da üretim artışına

²⁸SERİN, a.g.e., s.58.

²⁹KÖKLÜ, a.g.e., s.78.

³⁰SERİN, a.g.e., s.63.

yönelik bir sistemdir. Konuya üretim artışı yönünden baktığımızda, eğitimin tüketim boyutundan yatırım boyutuna doğru yaklaştığı görülmektedir.

(Eğitimin yatırım malı olduğu görüşünde olanlar; insangücünün eğitimle daha nitelikli hale geleceğini, bu kesime yapılacak harcamaların beşeri sermayeyi güçlendireceğini ve beşeri sermaye yatırımlarının üretim seviyesinin ve kişinin gelir düzeyini doğrudan etkileyeceğini kabul ederler. Eğitim yatırımları düzeyinin gelecekteki milli gelir düzeyini etkilediği bir gerçektir. Eğitim hizmetine yapılan kamu giderleri, toplumun prodüktif gücünü doğrudan arttırmaktadır.³¹)

Eğitim harcamalarının bir kısmı, gelecekte daha fazla kazanç veya tüketim olanakları sağlamak amacıyla bugünden yapılmış yatırım niteliğindedir. Schultz da “insanlar üretici ve tüketici olarak kendi kabiliyetlerini arttırmak amacıyla yatırım yaparlar.” diyerek, insanların bugünden gelecekteki durumları için tedbir aldıklarını belirtmiştir.³² Gerçekten kişiler genellikle kendilerine veya gelecek nesillere ileride daha iyi yaşam koşulları sağlamak kendi varimliliklerini arttırmak ve yüksek gelir elde etmek için eğitim görürler. Bu da kişilerin daha iyi koşullarda yaşam beklentilerini içerdiği ve dolayısıyla gelecekteki üretim seviyelerini etkilediği için eğitim harcamalarının yatırım özelliğini açıkça göstermektedir. Yine Schiltz’un belirttiği gibi, “eğer eğitim, öğrencilerin gelecekte elde edebilecekleri geliri artırıcı etkiler meydana getirmekte ise, bu alana yapılan harcamalar yatırımdan başka birşey değildir.”³³ Öyleyse eğitim öğrencilerin gelecekteki gelir seviyesini artırıyor, bu harcamalar yatırım olarak kabul edilecektir. Ancak yine de Schultz, beşeri sermayeyi oluşturan eğitim maliyetlerinin bir kısmının tüketim harcaması olarak sınıflandırabileceğini öngörmektedir. Bu şekilde eğitimdeki yatırım maliyet temeli azaltılarak, yatırımdan daha yüksek bir getiri oranı sağlanacağı görüşündedir.³⁴

Eğitim harcamalarının büyük ölçüde gelecekteki gelir düzeyini etkilemesi nedeniyle eğitim hizmetini bu yönüyle değerlendirip iktisadi kalkınmaya olan etkisini açıklamaya çalışan artık değer yaklaşımı³⁵, eğitimin yatırım olduğu görüşünü savunur. Örneğin

³¹NADAROĞLU, a.g.e., s.183.

³²SERİN, a.g.e., s.58-59.

³³SERİN, a.g.e., s.66.

³⁴H.G. SHAFER (Çev. Bülbün KANTEMİR), “İnsan Sermayesi Kavramının Bir Eleştirisi”, Eğitim ve Bilim, T.E.D. Yay., C.III., S.14, Temmuz 1978, s.37.

³⁵Bir ülkedeki belli bir dönemdeki ekonomik çıktıda, yani GSMH’da meydana gelen artışın açıklanmasında ölçülebilir üretim faktörleri ile ölçülemeyen gıdilerin (artık değer) kullanılması bu yaklaşımı açıklar. Buradaki artık değer üretim faktörleri dışında kalan bütün üretici unsurları içerir. Bunlar beşeri sermaye birikimindeki iyileşme, teknolojik değişme ve diğer ölçemediğimiz etkenlerdir. Bkz. BİRCAN, a.g.e., s.19.

yükseköğrenim gören kişilerin eğitimleri için kendileri ve devlet tarafından yapılan harcamalar, bu kişilerin gelecekte hem kendilerine sağladıkları kişisel ve sosyal refahın artması, bugünkü ve gelecekteki üretim seviyelerini yükselterek, iktisadi gelişmeyi olumlu yönde etkileyecektir. Bu tür bir yaklaşım da eğitim harcamalarının yatırım olduğu görüşünü doğrular.

Farklı koşullarda ve kalitede eğitim görmüş iki kişiden, daha iyi eğitim görmüş olan daha fazla gelir elde etmesi mümkündür. Yani kişinin daha önce gördüğü eğitim, daha sonra gelir elde edebileceği bir yatırım gibi olacaktır. Eğitim hizmetinden farklı koşullarda ve kalitede yararlananların farklı kazanç elde etmeleri, eğitimin yatırım olduğu görüşünün diğer bir nedenidir.

Ancak kişilerin elde ettikleri kazançların farklı olmasının nedenleri değişik olabilir. Bu kazanç farklılıkları eğitimden ileri gelebileceği gibi, bazı sosyal nedenlere de dayandırılabilir. Schultz “İnsan iktisadi yetenekleri üretilmiş bir üretim unsurudur ve doğuştan gelen kabiliyet farklılıkları ile ilgili bir miktar rant (gelir yönünden) dışında, insangücüne yapılmış olan yatırımlardaki farklılıkların sonucunda kazançlarında farklılıklar ortaya çıkar.”³⁶ İfadesiyle bu kazanç farklılıklarının büyük bir kısmının eğitimle kazanılmış olabileceğini, kazanç farklılıklarının da kişilerin farklı koşul ve kalitede eğitim görmüş olmaları ile açıklanabileceğini belirtmiştir.

Eğitimleri farklı kişiler arasındaki kazanç farklılıklarının ne kadarın eğitime, ne kadarının sosyal temele dayandırılacağını, DENISON ve BECKER gibi yazarlar araştırarak açığa kavuşturmuşlardır. ABD’de yaptıkları araştırmada eğitim düzeyler farklı kişiler arasındaki kazanç farklılıklarının %66’sının eğitimden doğduğu, diğer % 33’lük kısmının ise eğitim dışı nedenlerden ileri geldiği görüşünde birleşiyorlar.³⁷

Eğitimi bütünüyle bir yatırım ya da bütünüyle bir tüketim olarak nitelemek zordur. Çünkü eğitim harcamaları tüketim ve yatırım özelliklerinin her ikisini de taşımaktadır. Schultz’un şu sözleri bu olayı en iyi biçimde açıklığa kavuşturmaktadır, “Bazı kişiler ve aileler eğitime yaptıkları bu harcamalardan kendilerine kazanç geleceği görüşüyle kendileri veya çocukları için çeşitli eğitim türlerine yatırım yapmaya karar verirler.” Schultz, insanlar için yapılan bu harcamalar konusunda, tüketim için yapılan harcamalarla, geliri artırmak için yapılanların birbiriyle kaynaşmış olduklarını kabul ediyor.³⁸ Ancak şurası bir gerçektir ki, kişilere yapılan harcamalar; hem kişilerin gelecekteki tüketim düzeyini,

³⁶SERIN, a.g.e., .60.

³⁷AKALIN, a.g.e., s.76.

³⁸SHAFER, a.g.e., s.38.

hem de toplumun produktif gücünü doğrudan arttıracak niteliktedir. Bu sebepten, eğitim harcamalarının yatırım olarak kabul edilme niteliği daha fazladır.

II-KAMU HARCAMALARI VE EĞİTİM HARCAMALARININ KAMU HARCAMALARI İÇİNDEKİ YERİ

İktisat ve Maliyecilerin 1950'lere kadar esas olarak kamu gelirlerinin üzerinde durdukları görülür. Bu bilim dallarında çalışan bilimadamlarının, kamu gelirleri yanında kamu harcamalarının üzerinde gerçekten eğilmeleri ve bu konudaki çalışmalarını yoğunlaştırmaları, 1950 sonrası döneme rastlar.

1950'lere kadar ihmal edilen kamu harcamaları, devletin görevlerinin giderek artması sonucu, bu dönemden sonra dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Kamu hizmetlerinin ve kamu harcamalarının artmasında, ülkeler özelliklerine göre farklılıklar gösterse de, genel olarak bazı eğilimler belirlenebilmektedir. Gelir artışı, nüfus artışı, savaşlar ve benzeri nedenler, geleneksel kamu hizmetlerine olan talebi arttırmıştır. Bunun yanında, piyasa ekonomisinin, adil bir gelir bölüşümünü, tam kullanım (istihdam) ve ekonomik gelişmeyi sağlama gibi önemli sorunları çözmede yetersiz olduğu kanısının genellikle kabul edilmesi, birçok faaliyet alanının devletin görevleri arasına girmesine neden olmuştur.

İşlevleri konusundaki bu değişiklikler sonucudur ki devlet, bu tür görevleri ile ekonomik ve sosyal yaşamı, yaptığı müdahalelerle denetim altında tutmakta ve uğraşı alanının genişlemesi ve ürettiği mal ve hizmet türlerinin çoğalması nedeniyle, toplam kaynakların gittikçe artan bir oranını kullanma durumunda kalmıştır. Bütün bu gelişmeler kamu harcamalarının ekonomik ve sosyal yaşam üzerinde ihmal edilemeyecek kadar büyük etkilerinin olduğunu ve önemli bir ekonomik faaliyet olarak ele alınması gerektiğini göstermiştir.

Bu nedenle, bu bölümde, konuya yaklaşımımızı netleştirmek ve kamu harcamalarına ilişkin sınıflandırma tercihlerimizi saptayarak eğitim hizmetlerinin ekonomik ve işlevsel yönü ile kamu harcamaları içindeki yerini araştırmamızın amacı doğrultusunda belirleyecek bir sınıflandırma yapma gereği ortaya çıkmaktadır.

A-KAMU HARCAMALARININ TANIMI VE KAPSAMI

Devletin yüklendiği görevleri yerine getirilebilmesi için bazı harcamaların yapılması gerekmektedir. Devletin varlığın temelini oluşturan toplumsal ihtiyaçların giderilmesi için devletin bazı mal ve hizmetlerden yararlanması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için

gerekli olan girdilerin tümü, harcamayı zorunlu kılmaktadır. Nitekim, devletin istihdam ettiği sürekli ve süreli personel ücretleri, özel kesimden satın aldığı veya kendi ürettiği mal, malzeme, araç, gereç gibi girdilere yaptığı ödemeler bu zorunluluğun bir sonucudur.

Toplumsal hizmetlerin yerine getirilmesi yanında çağdaş devletin yüklendiği ekonomik görevler de giderek önemli harcamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımını düzeltme, tam istihdam gerçekleştirme, ekonomik kalkınmayı sağlama gibi amaçların devleti sürekli olarak mal ve hizmet alımına yönelttiği bir gerçektir. Aynı zamanda bu amaçlar devleti, zaman zaman özel kesime karşılıksız ödemelerde bulunmaya da yöneltmektedir. Hiç kuşkusuz devletin yapmış olduğu bu harcamalar, belirli hedeflere ulaşmak için kullanmış olduğu araçlardır. Bu durumda (kamu harcamalarını, devletin kamusal mal ve hizmet üretimi için yaptığı harcamalar olarak tanımlayabiliriz.)

Kamu harcamaları, devletin örgütlenme biçimine uygun olarak, kamu örgütleri tarafından yapılır.³⁹ Diğer bir deyişle, üniter devlet sisteminde kamu harcamalarının büyük bir kısmı da diğer kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilir. Kamu harcamaları ile ilgili çalışmalarda kamu harcamalarının sınırı ve hangi kamu kuruluşlarının yaptığı harcamaların kamu harcamaları kapsamına gireceği konusunda tartışmalar vardır. Merkezi devlet örgütünün ve yerel yönetimlerin yapmış olduğu harcamaların kamu harcaması olduğu konusunda genel bir birleşme sözkonusudur. Asıl tartışma, diğer kamu kuruluşlarının harcamaları konusunda olmaktadır. Bu konudaki tartışma kamu iktisadi kuruluşlarının ve bazı ülkelerde ayrı tüzel kişilikleri olan kurumlarca yürütülen sosyo güvenlik hizmetleri için yapılan harcamalar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu tartışmalar sonucu dar anlamda kamu harcaması kavramları ortaya çıkmaktadır. (Dar anlamda kamu harcaması kavramı kapsamına, merkezi devlet örgütü ve yerel yönetimlerin harcamaları girmektedir. Geniş anlamda kamu harcaması kavramı ise merkezi devlet örgütü ve yerel yönetimlerin dışındaki kuruluşların harcamalarındaki sistem ve uygulama güçlükleri, bu harcamaların hesaplanmasını zorlaştırmaktadır.)

(Biz de, bu çalışmamızda, kamu harcaması olarak, genel bütçe içerisinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığı'nın harcamaları ve katma bütçeli kuruluşlar olan üniversitelerin harcamalarını ele alacağız.)

³⁹ Makro ölçekler içinde, özel şahıslar, vakıflar, dernekler ve benzeri kuruluşların devlet bütçesi dışında kalan kaynakları kamusal hizmetlere tahsis etmeleri durumunda onlarında kamusal harcama niteliklerini taşıdıkları kabul edilmektedir.

B-KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

Kamu harcamalarına ilişkin çeşitli sınıflandırmalar vardır. Bu sınıflandırmalar devlet hizmetlerinin yapısını, biçimini ve ekonomik kaynakların kullanımını belirlemede kullanılan araçlardır. Bu araçların kullanımı hedefler doğrultusunda olup, devletin varolan kaynaklarla neler yapmak istediğini yansıtmalıdır. Aynı zamanda, devletin yapmak istediği ile gerçekte neler yaptığı konusunda yönetsel bir denetim yapısı oluşturmalıdır.

Kamu hizmetlerine tahsis edilen kamu harcamaları, bu hizmetlerin önemini belirtmektedir. Böylece devletin, kamu hizmetleri arasında yapmış olduğu kaynak dağılımının oransal miktarı, önceliği ve bu hizmetlerin topluma olan parasal maliyetinin büyüklüğü kamu harcaalarının hizmete yönelik olarak sınıflandırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Çünkü kamu harcamalarının ne tür mal ve hizmet üretimine yöneldiği, diğer bir deyişle, kamu sektöründe üretilen mal ve hizmetlerin türü, ekonominin genel kalkınma süreci ile ilgilidir.

Kamu harcamaları, ekonomik ve toplumsal sonuçlar yaratan etkin bir mali araçtır. Bu, kamu kesiminin üretmiş olduğu mal ve hizmetlerin yapısından gelmektedir. Diğer bir anlatımla, kamu kesiminde üretilen mal ve hizmetler için yapılan harcamaların yapıları gereği, ekonomik etkilerinin niteliği sözkonusudur. (Kamu harcamalarının ekonomik ve toplumsal sonuçlarının belirlenebilmesi, ancak harcamaların ekonomik etkilerine göre sınıflandırılması ile mümkün olabilmektedir.)

Kamu harcamaları ile ilgili başka sınıflandırmalar da yapılmaktadır. Örneğin kamu harcamasını yapan yönetim birimlerinin oluşturduğu yönetsel sınıflandırma gibi. Ancak (biz bu çalışmamızda, kamu harcamalarının hizmet çeşidi ve ekonomik etkilerine göre dağılımını ele alacağız.)

1-Kamu Harcamalarının İşlevsel (Fonksiyonel) Sınıflandırılması

a-İşlevsel Sınıflandırmanın Özellikleri

Kamu kesiminin büyüklüğünün belirlenmesi, öncelikle, ekonominin kamu ve özel kesimleri arasındaki kaynak dağılımında dengenin kurulması ile mümkün olabilmektedir. Kamu kesiminin ulusal ekonomi içerisindeki yeri belirlendikten sonra, kaynakların kamu kesimi içerisinde dağılımı sözkonusu olmaktadır. Kamu kesimince sunulan değişik nitelikteki hizmetlerin, ekonomik kalkınma düzeyi ile yakından ilgili olması nedeniyle, kaynak dağılımı hizmetlerin niteliğine göre yapılmaktadır. Bundan dolayı, kamu

harcamalarının çeşitli hizmetler arasında oransal dağılımının belirlenmesi gerekmektedir.

Kamu kesimindeki kaynak dağılımı aynı zamanda gelir dağılımını da etkilemektedir. Çünkü devlet tam istihdam ve ekonomik kalkınma gibi makro ekonomik politikaların yanısıra vergi yapısındaki değişiklik ve özel harcama programları gibi mikro politikalara da başvurarak gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Kamu kesiminin sunduğu kamusal hizmetlerin sağladığı faydanın bireyler arasında eşit olduğu yarı kamusal hizmetlerin, dışsallıkları nedeniyle, toplumsal fayda; bölünebilirlikleri nedeniyle de bireylere özel fayda sağladığı kabul edilmektedir. Bireylere özel fayda sağlayan, eğitim, sağlık, sosyal konut gibi mal ve hizmetler, gelir dağılımını olumlu bir biçimde etkilemektedirler. Bunun için, kamu kesimince üretilen mal ve hizmetlere yapılan harcamaların bu niteliklerine göre belirlenmesi, kaynak dağılımı yanında gelir dağılımı açısından da önemlidir.

(İşlevsel sınıflandırma, politik organlarca belirlenen kamu harcamalarını kapsayan ve harcamalarla ulaşılmak istenen belirli hedeflerin anlamlı biçimde birleştirildiği bir sınıflandırma olarak tanımlanabilir. İşlevsel sınıflandırmanın çeşitli tanımlarından çıkan ortak özellik, belirli bir amaca yönelik hizmetlerle, bu hizmetlerin yürütülmesi için yapılan kamu harcamaları arasında çok açık bir ilişkinin kurulmasıdır.)

(İşlevsel sınıflandırmada yeralan hizmetlerin her biri (örneğin, eğitim, sağlık gibi.) devleti oluşturan örgütlerin programları olup, halka sunulan değişik hizmetleri kapsamaktadır. Bu sınıflandırma, o hizmetleri hangi kuruluşların yaptığını dikkate almaksızın, harcamaların hangi amaçları gerçekleştirmek üzere kullanıldıklarını gösterir.) Böyle bir sınıflandırmanın yapılabilmesi için devletin bir bütün olarak görev ve sorumlulukları gözönünde tutularak, kamu örgütlerinin sundukları hizmetlerin, programlar olarak gruplandırılması gerekmektedir. Böylece, kamu harcamalarının amacı, belli hizmetler arasındaki dağılımı ve öncelikleri daha kolay görülebilecektir. (Bu sınıflandırma, hizmetler konusunda, kamuoyuna, karmaşıklığı olmayan, sağlıklı bilgiler verecektir. Aynı zamanda, devlet yönetiminden sorumlu karar organlarına da daha geniş politika amaçları belirleyebilme ve uygulama imkanı sağlayacaktır.)

(Diğer bir yandan, çoğu kamu hizmetlerinde örnekleri gösterilebileceği gibi, belli bir hizmet türü, birden fazla devlet örütü tarafından yürütülebilmektedir. Bu ise hizmetlerin belirginliğini azaltmaktadır. İşlevsel sınıflandırmanın bir diğer yararı da böyle bir sakıncayı geniş ölçüde ortadan kaldırmasıdır. Örneğin, ülkemizde eğitim hizmetlerini genel olarak Milli Eğitim Bakanlığı yürütmekle birlikte Milli Savunma Bakanlığı gibi bazı bakanlıklar da eğitim hizmeti yürütebilmektedir. Eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların belirlenebilmesi için bütün kamu örgütlerinin eğitim hizmetlerine tahsis ettikleri

harcamalarının teker teker ayıklanarak birleştirilmesi gerekmektedir. Burada özellikle hizmet programlarının örgütsel yapıdan bağımsız olarak oluşturulması önemli bir öge olmaktadır. Böylece her bir işlevin kapsamı ve ayrıntıları daha kolaylıkla belirlenebilmekte ve kamu kesimindeki hizmet çakışmaları ve tekrarları ortaya konulabilmektedir. Ayrıca, işlevsel sınıflandırmanın bir özelliği de örgütlerin bütçelerindeki ödeneğin, hizmeti belirten isimden çok yapılan kesin harcamanın hangi amaca yönelik yapıldığıdır. Bu sınıflandırma, diğer taraftan harcamanın ne olabileceği yolundaki tahminlerden çok kesin harcamayla ilgilenir. Böylece kamu kesiminde üretilen mal ve hizmetler, kesin harcamalarla ortaya konulurken devletin ne yaptığı (ya da yapamadığı) belirlenmektedir. Sözkonusu sınıflandırmanın kullandığı kesin harcamalarla, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin maliyet değerleri de sonuç olarak ortaya konulabilmektedir.

(Bu tür sınıflandırmada önemli bir durum, herhangi bir hizmet çeşidinin, ana işlevi ondan farklı olan birden çok işlev kapsamına girebilecek hizmet biçiminde olmasıdır. Örneğin, silahlı kuvvetlerin eğitim faaliyetlerinin hem eğitim, hem de savunma hizmeti olması gibi. Bu tür çok amaçlı hizmetlerin sınıflandırılması güç olmakta ve hesaplama bir kez katılması için bazı kararların alınması gerekmektedir.)

(İşlevsel sınıflandırma, yasama organına ve halka bilgi sunmak, işlevsel denetimi kolaylaştırmak yanında kalkınma planı ve hükümet programlarının devlet bütçesi haline gelmesini sağlayarak yürütülen hizmetleri eskisine oranla daha belirgin hale getirir. Daha belirgin hale gelen hizmetlerle bunlara yapılan harcamalar sonucunda, yaratılan fayda ve yük ile kaynak tahsis politikasının başarısı veya başarısızlığı ortaya çıkabilecektir.)

b-İşlevsel Sınıflandırma

İşlevsel sınıflandırmayı oluşturan hizmetler genellikle üç genel başlık altında toplanmaktadır. Bunlar genel hizmetler, ekonomik hizmetler ve sosyal hizmetlerdir.

Genel hizmetler, devlet düzeninin sürdürülmesini, korunmasını ve devletin yönetimini sağlayan hizmetlerdir. Bu hizmetlerin kapsamına genel yönetim, savunma, yargı ve kolluk hizmetleri girmektedir. Buna göre ülkemizde Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Anayasa Mahkemesi, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi kuruluşlar genel hizmetleri yürüten kuruluşlardır.

Ekonomik hizmetler, genellikle bireylere doğrudan yarar sunma yerine üretim sürecinin ilk aşamalarında hammadde ve aramaları ile altyapıyı oluşturan özellikleri dolayısıyla firmalara yarar sağlama amacına yönelik hizmetlerdir. Bu hizmetler, firmaların özel maliyetlerini azaltmaya yardımcı olduğu için tüketicilere de dolaylı bir biçimde yarar

sağlamaktadır. Ekonomik hizmetlerin kapsamına tarım, enerji ve doğal kaynaklar ile üretim, inşaat ve ulaşım gibi hizmetler girmektedir. Buna göre ülkemizde genel ve katma bütçeli kuruluşlardan Ulaştırma Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Genel Md., Tekel Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar ekonomik hizmetleri yürütmektedir.

(Sosyal hizmetler ise bireylere teker teker ve dolayısıyla topluma yarar sağlayan hizmetlerdir. Bu hizmetlerden bireyler, kendi ihtiyaçları için doğrudan doğruya yararlanabilmektedirler. Sosyal hizmetlerin kapsamına, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve refah, kültürel hizmetler, din, boş zamanları değerlendirici hizmetler, konut ve genel araştırma hizmetleri girmektedir.) Ülkemizde, genel ve katma bütçeli kuruluşlardan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Bakanlığı, Anadolu Üniversitesi ve diğer üniversiteler gibi kuruluşlar sosyal hizmetleri yürütmektedir.

Ülkemizde 1973 mali yılı ile uygulamaya konulan program bütçe sistemi ile, hizmetlerin belirlenmesinden sonra işlevsel sınıflandırmaya geçileceğinden sözedilmiş ise de bugüne kadar bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

(Biz çalışmamızda eğitim işlevinin kapsamını belirlerken, eğitim kavramı olarak, temel, orta ve teknik düzeydeki okullarla yüksek öğretim kuruluşlarının yürütmüş oldukları hizmetler ve bu hizmetlerin yürütülmesini destekleyici nitelikteki hizmetleri ele aldık. Bu eğitim kavramından hareketle bu hizmetleri yürüten genel ve katma bütçeli kuruluşları iki ana başlık altında topladık.

Bunlardan birinci Milli Eğitim Bakanlığı'dır. İkincisi ise, katma bütçeli yükseköğretim kuruluşları ve bunların tüm harcamalarıdır.)

2-Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırılması

a-Ekonomik Sınıflandırmanın Özellikleri

Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılması, ekonomi politikasının belirlenmesinde kullanılan araçlardan yalnızca biridir. Böyle olması yanında, değinilmesi gereken bazı özellikleri vardır.

Bu sınıflandırmanın, devlet hizmetlerinin ekonomik faaliyet düzeyi üzerindeki tüm etkilerini ölçmesini beklemek fazla iyimserlik olur. Bu yalnızca etkinin bir kısmını ölçer ve ölçüyü de yaklaşık olarak belirtir. Dolayısıyla (bu sınıflandırma yöntemiyle devletin, milli gelire olan katkısını ve bu katkının azalıp çoğaldığı konusunda gerekli olan bilgileri

sağlayabiliriz) Devlet kesimince yaratılan sermaye birikiminin, ulusal sermaye birikimi içindeki oransal payıda, bu sınıflandırma ile belirlenebilir. Ekonomik sınıflandırma ile belirli dönemler arası karşılaştırmalar yapılarak, devletin talep artırıcı faaliyetleri sonucu enflasyonist baskıya neden olduğu veya devlet faaliyetlerinin deflasyonist etkiler yarattığı doğruya kaynak kullanımı biçimlerinden hangisi kanalıyla yaratıldığı konusunda, bu sınıflandırma yöntemi gerekli bilgiyi sağlayabilir. ✕

(Kamu harcamalarının ekonomik yönden sınıflandırılmasının yararlı bir biçimde kullanımı, bütçenin ekonomi üzerindeki etkisinin bilinmesine ve bu etkinin bütçe politikasının belirlenmesinde, gerekli etmenlerden bir tanesi olduğunun kabul edilmesine bağlıdır) Kamu kuruluşlarının bina sorunlarının çözümünde, bina satın alınması veya yeni bina yapımı konusundaki tercih, bütçe hazırlayıcı veya bütçe uygulayıcıları açısından, binanın yeterliliği dışında, fazla önemi olmayabilir. Fakat daha önce yapılmış bir binanın satın alınması veya yeni bir bina yapımı arasındaki fark ekonomik sınıflandırma açısından önemlidir. Çünkü yeni bina yapımının en azından sermaye malları üretimine ve ulusal sabit sermayeye bir katkısı vardır. Kamu yönetimindeki üst düzeydeki karar vericiler tarafından dikkatle gözönünde bulundurulması gereken ekonomik sınıflandırmanın istatistiksel olma zorunluluğu yanında, bunun bütçe veya istatistik kuruluşlarınca hazırlanması gerekir. Eğer bütçe hesapları ve buna ilişkin istatistikler üst düzey politika oluşumunda kullanılmak isteniyorsa, bunların sağlıklı olması yanında, kamu harcamalarının ekonomik niteliklerine göre de ayrılması gerekmektedir. Bu ayrımın, devlet faaliyetlerinin üretim ve tüketim amaçlarıyla kaynakların kullanımı ya da transferleri arasında yapılması zorunludur. ✕

b-Gerçek Harcama-Transfer Harcaması Sınıflandırılması

(Kamu harcamalarının gelişimi izlendiğinde kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılmasının kendi içerisindeki ayrımının esasını, belli bir dönemdeki kamu harcamaları ile o dönemin üretimi arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Kamu maliyesi yazımında bu ilişki temel alınarak, gerçek harcamalar-transfer harcamaları, cari harcamalar-yatırım harcamaları, verimli harcamalar-verimsiz harcamalar gibi çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır.) ✕

Gerçek harcama-transfer harcaması öncülüğünü A.C. Pigou tarafından yapılmıştır. Çeşitli düşünürlerin katkıları ile bu sınıflandırma oldukça açıklığa kavuşturulmuş ve bu sınıflandırma içindeki gerçek devlet harcamalarının cari ve yatırım harcaması olarak ikiye ayrılışı çok kullanılan bir yöntem olmuştur.(Gerçek devlet harcamaları, cari harcamalar ve yatırım harcamaları diye ikiye ayrılınca, kamu harcamalarının ekonomik

sınıflandırılmasında da cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları diye bir ayırım sözkonusu olmaktadır.)

Gerçek harcamalar, toplam talebin bir ögesini oluşturan ve bu niteliği ile cari dönem üretimini, ya da fiyat düzeyini etkileyen harcamalardır. Bu harcamalar, esas olarak, cari üretimden devletin bir pay alabilmek için ödediği fiyat niteliğini taşır. Sözkonusu harcamalar devletin toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve üstlendiği diğer görevleri yerine getirebilmek için satın aldığı mal ve hizmetlerin son kullanım amacı ne olursa olsun, ele alınan dönem üretiminden aldığı bir paydır. Bu nedenle bunu sağlayan harcamalara gerçek harcamalar denir.

(Gerçek devlet harcamalarının cari harcamalar ve yatırım harcamaları olarak iki grupta toplanışının, çok kullanılan bir ayırım olduğuna daha önce değinmiştik. Devletin yatırım harcamaları, ekonominin üretim gücünü doğrudan arttırmaya yönelik olan harcamalardır. Gelecek dönemlere kalıcı varlıklara yapılan harcamalar, yatırım harcamaları niteliğinde olup, sermaye mallarına ilaveler, ya da stok arttırımı amacıyla yapılan harcamalardır. Cari harcamalar kavramına ise kısa dönemde doğrudan, üretimi artırıcı etkisi sözkonusu olmayabilen ve faydası bir dönemle sınırlı sayılabilecek harcamalar girer. Bu harcamalar, varolan üretim kapasitesimni kullanmak için gerekli mal ve hizmetler için yapılır.) Oysa bazı kamu harcamalarının etki ve faydaları aynı dönemde yok olmadığı, gelecek dönemlere de sarktığı halde, bu tür harcamalar genellikle maddi mal üretimine yönelik bulunmamaları, sermaye malları biçiminde ortaya çıkmamaları nedeniyle, cari harcama olarak nitelenmektedirler. Dolayısıyla (ülkenin üretim gücüne katkısı yadsınamayacak kadar açık olan bu özellikleri taşıyan eğitim ve sağlık harcamalarına kalkınma carileri adı verilmektedir.)

Transfer harcamaları, cari dönem üretimine karşı devlet tarafından doğrudan bir talep yaratmamakla birlikde, bazı kaynakların, devlet bütçesi aracılığıyla kişi ve kurumlar arası karşılıksız el değiştirmesi niteliğini taşıyan kamu harcamalarıdır. H. Brachier ve P. Tabatoni, transfer harcamalarını, milli gelirden bir değişiklik yaratmayan ve sadece satınalma gücünün bireyler ve sosyal gruplar arasında el değiştirmesine neden olan harcamalar olarak tanımlamaktadırlar. Bu açıklama biçiminden transfer harcamalarının toplam talebi, dolayısıyla cari üretimi hiçbir biçimde etkilemeyeceği anlamını çıkarmamak gerekir. Belirtilmek istenen, bu tür bir üretim ilişkisinin ilk aşamada doğrudan doğruya ortaya çıkmadığı, fakat daha sonra satınalma gücünün el değiştirmesine bağlı olarak ortaya çıktığıdır.

Gerçek harcamalarda devlet, mal ve hizmet biçiminde olmak üzere bir karşılık elde

etmektedir. Halbuki, transfer harcamalarının böyle bir kısmında, ödemenin yapıldığı birey veya kurumlarca devlete bir hizmet yapılması veya bir mal teslimi sözkonusu olmamaktadır. Bu harcamalar, devletin genelde, kişi ve kurumlardan bir karşılık beklemeden yaptığı harcamalardır.

Bunun yanında transfer kabul edilen diğer bir grup harcama ise karşılıksız değildir. Bu tür transfer harcamaları karşılığında devlet bir kısım sermaye malları ile kişi ve kurumlardan topluma karşı hizmet yükümlülükleri (zorunlu hizmet karşılığı burslar, başabaşın altında tahvil ihraç koşulları gibi) elde eder. Bunlar hisse senedi tahvil gibi mali sermaye olabildiği gibi, bina, arazi gibi gerçek sermaye de olabilirler. Bu durumda, bu tür transfer harcamalarını, gerçek harcamalardan ayıran özellik, harcamanın karşılığı olan değerlerin cari dönemde üretilmemiş olmalarıdır. Gayrimenkul kapsamına giren arazi yeniden üretilemeyeceğine göre, bu tür alımlar için yapılan devlet harcamalarının tümü sermaye teşkili için transfer harcaması niteliğindedir. Bina ve yapılar için üretim yılı, ilgili harcamanın bir kamu yatırımı mı yoksa transfer harcaması mı olduğunu belirleyecektir. Eğer devlet, örneğin ilkokul için gerekli olan bir binayı inşa edildiği yıl satın alıyorsa, bu harcama devlet için yatırım harcaması niteliğinde sayılmalıdır. Devletin satın aldığı bu bina, daha önceki yıllarda tamamlanmış ise, yapılan harcama sermaye teşkil niteliğindeki bir transfer harcamasıdır.

Ülkemizde kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılmasında, 1950-1963 yılları arasındaki dönemde, cari harcamalar ve yatırım harcamaları olmak üzere ikili bir sınıflandırma kullanılmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulanmaya başlaması ile birlikte, 1964 Mali Yılı Bütçesinde kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları, sermaye teşkili ve transfer harcamaları biçiminde sınıflandırılmıştır. Bu üçlü sınıflandırma, harcama kalemleri sınıflandırılmasında yapılan değişiklik dışında, 1973 Mali Yılı ile uygulanmaya konulan program bütçe sisteminde de, genel olarak korunmuş ve kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılmasında bilimsel gerçeklere büyük ölçüde uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Program bütçe sistemiyle, kamu harcamaları, temelde, mal ve hizmet akımına yönelen harcamalar ile transfer harcamaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mal ve hizmet akımına yönelen harcamalar (gerçek harcamalar), personel giderleri, yolluklar, hizmet alımları, tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alımları, makina, teçhizat ve taşıt alımları, yapı-tesis ve büyük onarım giderleri ve diğer ödemeler, harcama kalemlerinden oluşmaktadır. Gerçek harcamalar içerisinde, doğrudan üretim kapasitesini artırıcı etkisi olmayan ve bu tür hizmetlere yönelmeyen ve faydası bir dönemle sınırlı sayılabilecek harcamalar (personel giderleri, yolluklar, tüketim malları ve malzeme alımları gibi) cari harcama olarak kabul

edilmektedir. Gerçek harcamalar içerisinde, ekonomik üretim gücünü doğrudan doğruya arttırmaya yönelik ve gelecek dönemlere kalıcı varlıklara yapılan harcamalar da (etüt-proje) giderleri, yapı-tesis ve büyük onarım giderleri, makina-teçhizat ve taşıt alımları yatırım harcamaları olarak nitelendirilmektedir.

Transfer harcamaları, kamulaştırma ve bina satınalmaları, kurumlara katılma payları ve sermaye teşkilleri, iktisadi transferler ve yardımlar, mali transferler, sosyal transferler ve borç ödemeleri harcama kalemlerinden oluşmaktadır. Sermaye teşkilleri ve karşılıksız yapılan transfer harcamaları ayırımının bu sınıflandırmada da bulunduğu görülmektedir.

3-Kamu Eğitim Harcamaları

a-Cari Harcamalar

(Cari harcamaların temel niteliği hizmet veya işgücü, bir mal veya eşya dolayısıyla yapılmış olması, yani devletin tüketim malları alımına yönelik yaptığı harcamalar olmasıdır⁴⁰ Genellikle de; bir bütçe dönemi içerisinde tüketilmesi sözkonusu faydanın elde edilmesi amacıyla yapılmaktadır.⁴¹)

(Eğitim cari giderleri de, eğitim hizmetinin gerektirdiği ve genellikle bir yıl içinde kullanmakla tükenen mal ve hizmet alımlarından oluşmaktadır. Bu kalemler içinde kütüphanecilik ve araştırma giderleri, demirbaş, kırtasiye alım giderleri, personele ödenen aylıklar tazminatlar ...vb. ödemeler girer. Yani cari harcamalar idarenin genel yönetim için harcandığı paralardır. Bu harcamaların büyük bir kısmı da personel giderlerine ayrılmıştır)

Cari giderler genellikle tüketime yönelik olduğundan, üretimi artırıcı etkisi yoktur. Ancak cari harcamaları tümüyle verimsiz giderler olarak sınıflandıramayız. Bu giderlerin bazılarının üretimi artırıcı etkisi olduğu kabul edilmiştir.

(Eğitim cari giderleri iktisadi gelişme ile yakından ilişkilidir. İktisadi gelişme cari giderleri, daha çok milli eğitim sosyal güvenlik, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi sonucu beşeri sermayeye yapılan yatırımlar diyebileceğimiz giderlerden oluşmaktadır.⁴² Bu nedenle de eğitime ayrılan cari giderleri, üretimi arttırmayan, dayanıksız mal ve hizmet alımları şeklinde değerlendiremeyiz)

⁴⁰Akif ERGİNAY, Kamu Maliyesi, Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 11. B., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1985, s.191.

⁴¹Abdurrahman AKDOĞAN, Kamu Maliyesi, G.Ü., İ.İ.B.F. Yayınları, No:67/34, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1985, s.69-70.

⁴²TÜRK, a.g.c., s.30.

Ekonominin üretim potansiyelini arttıran harcamalar verimlidir. Eğitim kesimine yapılan cari giderlerin ilk bakışta üretimi arttırıcı etkisi gözlenmiyorsa da, gelecekteki üretim seviyesini etkileyeceği bir gerçektir. Çünkü, bu giderler, insan faktörüne yapılan yatırım sayılacağından gelecekte hem kişilerin gelir düzeylerini yükseltecek, hem de toplam üretim düzeyini genişletecektir. Bu durumda eğitim cari giderlerinin verimli kamu harcamaları arasında sayılması gerekmektedir.

b-Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, üretimi arttıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini arttıran, dayanıklı mal niteliğinde bulunan ve faydası birden fazla yılı kapsayan giderlerdir.⁴³ Gerçekten yatırım harcamaları kalkınmayı olumlu yönde etkileyecek birikimleri yaratırlar. Bu harcamalar maddi sermaye mallarına yönelik olabileceği gibi, insanların bilgi, beceri ve yaratıcı güçlerini arttırmaya yani beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik olabilir. ⁴⁴ Bu şekilde sağlanan birikim mevcut kaynakların en iyi şekilde kullanılmasına olanak sağlayacağı gibi, yeni kaynakların bulunmasına ve bunların geliştirilmesine de olanak verir.

(Eğitim yatırım giderleri; daha çok eğitim kapasitesini arttırmaya ya da eğitsel büyüme sağlama yöneliktir.)

(Örneğin devlet, okul olarak kullanılmak üzere derslik inşa ediyor veya bina satın alıyorsa bu tür giderler yatırım harcaması niteliğindedir.) Bunun yanında kapasiteyi doğrudan arttırmaya yönelik ve gelecek dönemlere kalıcı olacak varlıklara yapılan etüt-proje giderleri, okul binaları, dershane, laboratuvar, sabit tesisler, donatım, makina-teçhizat ve taşıt alım giderleri yatırım harcaması sayılmaktadır.

Yatırım harcamalarının ortak özelliği, sermaye birikimini, üretim kapasitesini arttırmaya yönelik olmasıdır.(Eğitim yatırım giderleri kısa ve uzun vadede milli geliri arttıracağından verimli kamu harcamaları arasında sayılabilir. Beşeri sermayeye yapılan yatırım giderleri hiç kuşkusuz toplumun eğitim seviyesini yükselterek, milli gelir üzerinde etkili olacaktır.) Ancak bu yatırım giderleri içinde verimsiz sayılabilecek harcamaların bulunduğunu da unutmamak gerekir.⁴⁵ Yani yatırım giderleri olarak ayrılan kaynaklardan bir kısmı verimsiz alanlara kanalize edilmiş olabilir.

⁴³GÜR SOY, a.g.e., s.122.

⁴⁴Bedri GÜR SOY, Kamusal Maliye-Bütçe, C.II., Yeniden Yazılmış Genişletilmiş 2. B., Ankara Ün. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, No:481, Sevinç Matb., Ankara, 1984, s.301.

⁴⁵TÜRK, a.g.e., s.31.

c-Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, satınalma gücünün özel şahıslar veya sosyal tabakalar arasında karşılıksız olarak el değiştirmesidir.⁴⁶ En önemli özelliği, karşılığında devlete mal ve hizmet veya faktör verme zorunluluğunun olmamasıdır. Transfer harcamalarının, satınalma gücünün, kişi ve kurumlar arasında el değiştirmesine bağlı olarak dolaylı yoldan cari dönem üretimini etkilediği kabul edilir.⁴⁷ Yani transfer harcamalarının kullanılmasıyla, daha sonra milli ekonomide ortaya çıkan reel harcamalar devletin transfer ödemesi yaptığı anda değil bu harcamalardan yararlananların milli ekonomide gösterdikleri faaliyetlerden meydana gelir.⁴⁸ Transfer harcamalarını reel harcamalardan ayıran nokta, bu harcamalardan elde edilen unsurların cari dönemde üretilmemiş olmasıdır.

Genel bütçeden yapılan transferler, katma bütçeli idarelere, yerel yönetimlere, KİT'lere doğrudur. Katma bütçeli kuruluşlar kendilerine özgü gelirleri olan idarelerdir. Ancak kendi öz gelirleri genellikle giderlerini karşılamada yetersiz kaldığından, genel bütçeden bu kuruluşlara hazine yardımı yapılır. Bu yardım genel bütçeden bu kuruluşlara hazine yardımı yapılır. Bu yardım genel bütçede transfer harcaması olarak görülmekte ve katma bütçeli kuruluşlara bu şekilde aktarılmaktadır.⁴⁹ Gerçekte bu ödenek, devlet tarafından transfer harcaması olarak kullanılmakla birlikte, daha sonra ödemelerin yapıldığı idarelerin cari ve yatırım harcaması olarak kullanılmakla birlikte daha sonra ödemenin yapıldığı idarelerin cari ve yatırım harcamaları için kaynak teşkil etmekte ve böylece reel harcama türüne dönüşmektedir.

(Devlet tarafından büyük ölçüde parasız sağlanan, eğitim, sağlık, bayındırlık gibi hizmetler kişiler arasındaki gelir dağılımının dengelenmesi konusunda doğrudan doğruya transfer harcaması gibi etkiler gösterirler.⁵⁰) Ancak bu harcamalar karşılığında devletin daha sonraki aşamada mal ve hizmet ya da faktör almakta olduğu unutulmamalıdır. Bu durumda, bu harcamalar reel harcamaların etkilerini gösterecek ve karşılıksız olmaktan çıkacaktır.

Genel bütçeden katma bütçeli kuruluşlara yapılan bu transferler, bu harcama durumuna gelir. Ancak verimli alanlarda kullanıldığı takdirde, üretimi arttırıcı etkiler meydana getireceğinden verimli harcamalardan sayılacaktır.⁵¹

⁴⁶ERGİNAY, a.g.e., s.187.

⁴⁷Özhan ULUATAM, Kamu Maliyesi Teori Yay., Özkan Matb. San., Ankara, 1988, s.122.

⁴⁸Fevzi DEVRİM, Maliye Politikası, 9 Eylül Ün., İ.İ.B.F. Yay. No:4, İzmir, 1983, s.69.

⁴⁹GÜRSOY, a.g.e., C.II., s.306.

⁵⁰TÜRK, a.g.e., s.28.

⁵¹GÜRSOY, a.g.e.,C.I., s 179.

Bu transferler katma bütçeli kuruluşlara aktarıldıktan sonra 1-Cari harcamalar 2-Cari harcamaları 3-Transfer harcamaları diye bu kuruluşların bütçeleri içinde bölümlere ayrılmaktadır. Bu durumda, transferler verimli alanlara kullanıldığında üretim kapasitesini etkileyeceğinden verimli kamu harcaması, verimsiz alanlara kullanıldığında da üretim kapasitesinde bir etki yaratmayacağından verimsiz kamu harcaması olarak saymak gerekecektir.

d-Özel Eğitim Harcamaları

Eğitim hizmetleri kısmen özel ekonomi tarafından üretilse bile, genellikle kamu ekonomisinde üretilmekte ve esas itibariyle de kamu ekonomisinin üretim alanına girmektedir. (Eğitim hizmetinin devlet tarafından yürütülmesinin asıl etmenlerinden birisi, eğitim hizmetinin yarattığı dışsallık olarak kabul edilebilir. Çünkü eğitim gibi dışsallık yaratan hizmetlerde etkin kaynak dağılımı için devlet müdahalesi gerekmektedir.⁵²) Bu hizmetin kamu ekonomisinde sağlanmasının bir nedeni eğitim hizmetinin yarattığı çeşitli dışsallıklar olabileceği gibi, diğer bir nedeni de eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi amacıyla eğitimin bedelsiz ya da çok küçük bir bedelle sunulması olabilir.

1961 Anayasası'nın 21. maddesi ile, ülkemizde eğitim hizmetlerinin devlet yanında özel kesimce de sağlanabileceği esası kabul edilmişti. Anayasa'nın bu hükmü doğrultusunda 625 sayılı özel öğretim kurumları yasası çıkarılmıştı. Ancak Anayasa Mahkemesi 625 sayılı özel öğretim kurumları yasasının, özel yükseköğretim ile ilgili maddelerini Anayasa'nın 120. maddesi uyarınca iptal ettiğinden, özel kesim sadece yükseköğretim dışında kalan eğitim hizmetini sağlamaktadır.⁵³

(1982 Anayasası'nın 42. maddesinde de; eğitim hizmetlerinin devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı belirtilmiştir. Anayasa'da belirtilen bu koşul altında eğitim hizmetlerinin ilk ve orta öğretime ilişkin olan kısımları kamu kesimi yanında özel kesimce de yerine getirilebilecektir. Yükseköğretim hizmetleri bu noktada farklılık göstermekte, bu kuruluşların yalnızca devlet tarafından kanunla kurulacağı Anayasa'nın 130. maddesinde belirtilmektedir. Ancak yine aynı madde de üniversitelerin kanunda gösterilen usul ve esaslar dahilinde kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile Vakıflar tarafından devletin gözetim ve denetim altında kurulabileceği belirlenmiştir.)

⁵²Engin ATAÇ, Türkiye'de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, Eskişehir, İ.T.İ.İ. Yay., No:216/140, Eskişehir 1979, s.102-104.

⁵³Anayasa Mahkemesi'nin 12.01.1971 tarih ve E. 1969/31, K. 1971/3 sayılı kararı [R.G., 26.03.1971, s.13790].

(Günümüzde, bu koşullar altında, yükseköğretim hizmetleri kamu kesimince sağlandığından, özel eğitim harcamaları konusunda pek fazla durma gereği duyulmamıştır. Bu nedenle, sadece bu harcamaların nelerden oluştuğundan bahsedilmekle yetineceğiz. Özel eğitim kurumları tarafından yapılan harcamalar, bireylerin eğitimleri için kurumlara ödedikleri paralar, çeşitli kurumlardan toplanan yardımlar ve bireylerin yaptıkları bağışlardan oluşmaktadır.)

4-Eğitimin Maliyeti

Ekonomide maliyet, bir malın elde edilmiş değeri yani bir malın üretim giderlerinin toplam değeridir. Eğitim kesiminde maliyet, eğitimin yerine getirilmesi için kullanılmış bütün mal ve hizmetlerin fiyatları toplamıdır.

Geniş anlamda eğitim harcamaları, genel ve katma bütçeli idarelerle, kamu ve özel bütün kurumların eğitim hizmeti için bütçelerinden yaptıkları harcamaların toplamı olarak tanımlanabilir.⁵⁴ Yani eğitimin maliyeti, kamu tarafından yapılan harcamalarla birlikte, bu hizmetten faydalananlar tarafından yapılan harcamaları içermektedir.

a-Eğitimin Dolaysız Maliyeti

Eğitimin dolaysız maliyeti, devletin ve kişilerin eğitim hizmetine doğrudan yaptıkları harcamalardır. Eğitim hizmetinin yarattığı çeşitli dışallıklar yanında, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi amacıyla, bu hizmetin kamu ekonomisinde yerine getirilmesi daha uygundur. Ancak bazı hallerde kısmen özel ekonomi tarafından da yerine getirilebilecektir.

Eğitim hizmeti kamu ekonomisinde yerine getirilecekse, bunun maliyetine de kamu ekonomisinin katlanacağı bir gerçektir. Eğitim hizmetine en büyük katkı kamu ekonomisi tarafından sağlanmaktadır.

Eğitim hizmetine devlet bütçesinin toplam olarak yapılan bütün bu harcamalar, doğrudan sosyal harcamaları oluşturmaktadır.

Ülkemizde yükseköğretim hizmetleri, diğer eğitim hizmetlerinden farklı bir finansman şekline sahiptir. Yükseköğretim kuruluşları katma bütçeli kuruluşlar olduğundan, diğer eğitim kurumlarından farklı bir statüye tabidirler. Bilindiği gibi, bu özel gelirleri giderlerini karşılamaya yetmeyecek kadar küçük olduğundan, gelirlerinin büyük bir kısmını genel bütçeden aldıkları hazine yardımı oluşturmaktadır. Devlet bütçesinden ayrılan bu kaynakların toplamı devlet tarafından yapılan doğrudan sosyal

⁵⁴BİRCAN, a.g.e., s.28.

harcamayı oluşturur.

Bunun yanında kişilerin, doğrudan kendilerinin veya ailelerinin katkılarıyla eğitim hizmetinin finansmanına katılırlar ki bu da doğrudan kişisel maliyeti oluşturur. Bunların arasına kişilerin eğitimlerini sürdürebilmek ya da okullarına kayıt yaptırmak için ödedikleri harçlar, okul için gerekli kitap ve ders masrafları ile taşıt masrafları girmektedir.⁵⁵

b-Eğitimin Dolaylı Maliyeti

Eğitimin maliyeti incelenirken ekonomik maliyet yanında, dolaylı maliyet olarak kabul edilen vazgeçme maliyetinin de (gelir kaybı) dikkate alınması gerekir.

Eğitimin dolaylı maliyeti, vazgeçme maliyetidir. Ekonomik ya da toplumsal bir faaliyetinin vazgeçme maliyeti, bu alan seçildiğinde, öteki mal ve ekonomik faaliyetlerden vazgeçilmekle yapılan fedakarlık olarak tanımlanabilir.⁵⁶ Eğitimde dolaylı maliyet, eğitim sırasında çalışma çağında olanların, eğitim süresince çalışmayarak vazgeçtikleri ücret tutarıdır.⁵⁷ Burada vazgeçilen gelir dolaylı maliyeti oluşturmaktadır.

Kişilerin temel eğitimden yararlandırılması zorunluluğu 1982 Anayasası'nın 42. maddesinde belirtilmiştir. Bu hizmeti sağlama görevi devlete bir ödev, kişiye bir hak olarak verilmiştir. Ancak temel eğitimin zorunluluğuna karşın, bu aşamadan sonra eğitime devam edilmesi kişinin isteğine bağlıdır. Kişi temel eğitimden sonra öğrenimine devam etmeyip, çalışmış olsaydı, hem topluma hem de kendisine çeşitli faydalar sağlayacaktı. Böyle bir durumda kişinin öğrenimini sırasında çalışmamış olmasından toplumun-belki ileride kazancı olmakla birlikte- o andaki üretim kapasitesinde kaybı olacaktır. Aynı şekilde kişi de kendisine ve ailesine sağlayacağı gelirden mahrum olacaktır. Toplumun ve kendisinin uğramış olduğu bu gelir kaybına vazgeçme maliyeti denir. Bu da eğitimin dolaylı maliyeti, aynı zamanda da kişi ve toplum tarafından vazgeçilen gelirdir.

Örneğin; çalışma çağındaki bir kişinin eğitimine devam etmesi ve eğitimin yarıda bırakıp çalışması halindeki durumunu değerlendirelim. Kişi eğitime devam etmekle, bir vazgeçme maliyetine katlanmaktadır. Bu durumda hem ailesine yük olmakta, yani ailesi eğitimi için bir maliyete katlanmakta, hem de çalışarak kazanacağı gelirden mahrum kalmaktadır. Eğitimi süresince kaybedeceği zamanda çalışmış olsaydı, hem kendisi

⁵⁵Güneri AKALIN, Kamu Ekonomisi, 2.B., Ankara Ün. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, N:554, Ankara, 1986, s.236.

⁵⁶ADEM, a.g.e., s.98.

⁵⁷AKALIN, Kamu Ekonomisi, s.237.

kazanacak hem de toplumun üretim kapasitesine katkıda bulunacaktı. Bu durumda topluma da bir maliyet yüklemiş oluyor. Şüphesiz burada eğitim süresinin uzamasının ve verilen eğitimin niteliğinin, gelecekte kişiye ve topluma sağlayacağı faydalar tartışılmaz.

Eğer kişi eğitimini yarıda kesip üretime katılmış olsaydı, bundan hem kendisi gelir sağlayacak, hem de toplum fayda görecek. Böylece işe başlamış olacak ve gelir kaybı sözkonusu olmayacaktı.

Eğitimin maliyeti hesaplanırken, ekonomik maliyet yanında, vazgeçme maliyetinin de (gelir kaybı) hesaba dahil edilmesi gerekir. Schultz da bu konu üzerinde özellikle durmuş ve öğrencilerin zamanının değeri ve eğitime devam etmeleri sonucu oluşacak gelir kaybının da gerçek maliyetin hesaplanmasında dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁸

Gerçekten eğitimin maliyetini tam olarak hesaplayabilmek için dolaylı ve dolaysız maliyetlerinin birlikte gözönünde bulundurulması gerekir. Ancak dolaylı maliyetlerin gerçek değerinin hesaplanmasının zorluğu, daha doğrusu bunu hesaplama olanağının olmaması, maliyet hesaplarını dolaysız maliyetlerine dayandırmaktadır. Durum böyle olunca maliyet hesapları dolaysız maliyetler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak yine de maliyet hesaplarında eğitimin dolaylı maliyeti, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Çünkü gerçek bir maliyet ancak bu şekilde hesaplanabilecektir.

⁵⁸ADEM, a.g.e. s.102.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA

I-BÖLGE KAVRAMI VE KAPSAMI

Bölge kavramının ekonomik analizlerde gözönünde tutulması, bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bu ihtiyacın iktisatçılarca anlaşılması, bölge iktisadi araştırmalarını hızlandırmıştır. Bölge kavramının ele alınmasının sebebi; gerek nitelik, gerekse nicelik yönünden değerlendirilmesi halinde de, bölgenin, mekanda ortaya çıkan dengesizliklere konu olması ve ölçek görevi görmesindedir. Gelişmekte olan ülkeler, kıt kaynakları ile kalkınmak zorunda olduklarından, ekonomik kalkınma bölge birimini ele alarak ülkenin bütününe en iyi şekilde kavranmasına çalışılmalıdır.

Genel olarak bölge, belirli kriterler bakımından homojen (metecanis) mekan parçası şeklinde tarif edilmektedir. Bu tarifin tahlili, bölge kavramının mahiyetini açıklamak bakımından faydalı olacaktır. Bölgeler, yeryüzünde belirli özelliklerin biraraya gelmesi ile ortaya çıkan sahalara olarak bilinirler. Ancak, bazı kriterler bakımından homojen görünen bu sahalara içerisinde ve hatta en ufak saha “mekan” birimi içinde bile bir farklılaşma ortaya çıkabilir. Bütün mesele hangi kriterlerden mekana bakıldığıdır. Bundan dolayı, bölge kavramı bir genelleştirmedir. Gerçekten, yeryüzünde hiçbir yer; bir diğer yere tıpatıp uymamakta ve benzememektedir.

Başka bir tarife göre bölge, coğrafi unsurun bir tali tipidir. Bölge, halkın teşkil ettiği farklı topluluklar içinde karşılıklı münasebetleri ve içten bağlılıkları organize eden belirli bir sahadır.⁵⁹

A-EKONOMİK YAPI AÇISINDAN BÖLGE AYRIMI

Ekonomik kalkınmada mekan boyutu olan bölgeler ekonomik analize tabi tutulurken ikili bir ayırma sokulurlar. Bunlardan birincisi bölgelerin ekonomik yapılarına göre ele alınmaları; diğeri ise, ekonomik gelişme seviyelerine göre bölgelerin değerlendirilmesidir. Bölge sınırlandırmaları yapılırken ve bölgelerin özellikleri ortaya konulurken ekonomik yapıya göre bölgeleri ele almak, bölge iktisadına açıklık getirmek bakımından önem taşır.

⁵⁹“Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri” Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yay., No:2, s.16., Ankara 1993.

Tez Konuları

1. Türkiye'de kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkileri
2. Türkiye IMF ilişkilerinin bir değerlendirilmesi
3. Türkiye de eğitim sisteminin özelleştirilmesi
4. Vergi politikalarının ekonomik kalkınma sürecindeki etkileri
5. Genel olarak Türkiyenin dış borç sorunu
6. Özelleştirmede dış borç sorunu
7. Özelleştirme açısından Türk sosyal güvenlik sisteminin bir değerlendirmesi
8. Küreselleşmenin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri
9. Vergi politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri
10. Türkiye'de e-bankacılık sisteminin ekonomik etkileri
11. Kayıt dışı ekonominin vergi kaybı açısından değerlendirilmesi
12. Gümrük birliğinin ekonomik etkileri
13. Türk ihracat potansiyelinin bir değerlendirmesi
14. Türkiye de vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde idare- mükellef ve mali müşavirlerin etkileri
15. Gelir dağılımının bir değerlendirilmesi
16. Gelir dağılımı ile beşeri sermaye ilişkisi
17. Vasıtalı ve vasıtasız vergilerin gelir dağılımı açısından değerlendirilmesi
18. Özelleştirme uygulamalarının değerlendirilmesi
19. Ekonomik birleşmeler teorisi ve Türkiye
20. Elektronik vergileme ve Türkiye uygulaması
21. İç ve dış borçların ekonomik etkileri
22. Terörizm ve Ekonomik Güvenlik
23. Terörizm ve gelir dağılımı
24. Terörizm ve bölgesel kalkınma
25. Eğitim ve sosyal kalkınma

Ekonomik yapı özelliklerine göre bölgeler üç başlık altında toplayabilir. Bu üçlü ayırım, bölgelerin ekonomik analizinde konuya statik olan bir yaklaşımdır. Bu ayırım; belirli bir zamanda ve mekanda bölgelerin durumunu ortaya koymakta, ekonomik yapıyı belirli bir süreç içinde değerlendirmeye ihtiyaç duymamaktadır.

1-Homojen Bölge

Bölgelerin ekonomik yapılarına göre ayırımında dikkat çeken bölge çeşididir.

Homojen bölge şu şekilde tanımlanmaktadır. Homojen bölge, seçilen bir veya birçok kriterlere göre, aynı düzeyde olan ve birbirini takip eden kesimlerin teşkil ettiği bütündür.⁶⁰ Başka bir ifade ile Homojen Bölge, karakteristikleri birbirine mümkün olduğu kadar yakın olan birimlerden meydana gelen devamlı bir mekandır.⁶¹ Ancak kriterler; iktisadi faaliyetin şekli, coğrafi durum, gelir seviyesi, üretilen mal ve hizmetlerin cinsi, nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri olabilir.

Homojen bölgenin tayin edilmesi, aslında benzer özellikler gösteren mahalli birimlerin gruplaştırılması şeklinde anlaşılabilir.

2-Polarize Bölge (Kalkınma Kutupları)+Fonksiyonel Bölge

Polarize bölge, bir merkezle onu çevreleyen hinterlandından meydana gelmektedir. Bilindiği gibi, ekonomik gelişme, bir ülkenin her yerinde aynı anda ve aynı hızla başlamamaktadır.

Polarize bölge, bir iç yapısı olan, bir merkez veya merkezlere bağlı çevreyi içine alan, çevreyi merkeze bağların, sosyal ve ekonomik ilişkilerin kaybolması ya da, başka bir merkez lehine zayıflaması özelliği ile sınırlanmış bir birimdir.

Homojen bölgelerin tespiti statik bir inceleme ile ortaya çıkmasına rağmen Polarize bölgeler, dinamik bir süreç içinde belirlenebilmektedir ve dinamik bir incelemeyi gerekli kılmaktadır.

3-Plan Bölge

Ekonomik yapıya göre sınıflamanın getirdiği bir diğer bölge çeşidi de Plan Belge'dir. Plan Bölge, homojen bölge ve polarize bölge ile ilgili iktisadi kalkınma problemlerinin halledilmeinde ele alınmakta ve sonuçta bölge planlama çalışmalarına yol gösterici olmaktadır.

⁶⁰a.g.e., s.19.

⁶¹a.g.e., s.20.

Plan bölge ile bölgenin kalkınmaında takip edilecek amaç bakımından bir idari sınırlamaya gidilmekte, diğer iki bölge araştırmaları yapıldıktan sonra bu tip bir bölge tespit edilmektedir.

Bundan çıkarılan sonuç, plan bölgenin; bölge ve milli kaynakları en iyi şekilde kullanarak ahenkli bir büyüme sağlama gayretinde olan planlama otoritelerinin kullandığı bir araç olduğudur.

Homojen ve polarize bölgelerde, ekonomik yapı, iktisadi faaliyetin şekli, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri ve bölge ile çevre arasındaki iktisadi faaliyetin yoğunluğu esas alınarak bir sınırlama yapılmaktadır. Plan bölge ise kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak ve uygulamasını kolaylaştırmak ve bölgenin kalkınmaya katkısını temin gayesiyle tespit edilmiş olan bölgedir.

B-EKONOMİK GELİŞME DÜZEYİNE GÖRE BÖLGE AYIRIMI

Ekonomik yapı özelliklerine göre bölge değerlendirmesinin aksine, gelişme düzeyine göre bölge değerlendirmesinde dinamik bir yaklaşım sözkonusudur. Zira bölgeler belirli bir gelişme süreci içinde ele alınmaktadır.

Ülkeler gelişme düzeylerine göre nasıl ki azgelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş şeklinde ayırma tabi tutuluyorsa, bu ayırım bölgeler için de yapılabilir. Hatta günümüzdeki hızlı teknolojik ilerlemeler, ekonomik gelişmeleri daha da farklılaştırmakta ve ayırım sayısını arttırmaktadır.

1-Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge, mekanda rastlanılabilen bir bölge çeşididir. Gelişmiş bölge, gelir seviyesi ve gelir artış hızı itibariyle ülkenin ortalamasının üstünde olan bölgedir. Bu bölgenin gelir seviyesi ve gelir artış hızı yüksek olduğu gibi, sosyal ve kültürel göstergelere göre de bölge gelişmiş bir özellik taşımaktadır. Nitekim bölgedeki nüfusun ortalama kültür seviyesi ve eğitim düzeyi yüksektir. Eğitim, sağlık, yol, su ve elektrik gibi sosyal altyapı yatırımları yeterli seviyede bulunmaktadır. Sabit sosyal yatırım hizmetlerinin yanısıra, prodüktif yatırımlar da bölgede bulunmaktadır. Gelişmiş bölgede doktor başına düşen nüfus azdır. Hasta yatak sayıları bölge nüfusuna göre yeterlidir. Sosyal ve kültürel seviyenin yükeklüğü dolayısıyla doğum oranları yüksek değildir. Park, otel, yeşil saha, lokanta, sinema, tiyatro gibi sosyo-kültürel ihtiyaçların karşılanma oranları ve işgücü içinde sosyal sigortalılar oranı yüksektir.

2-Az gelişmiş Bölge (Geri Kalmış Bölge)

Az gelişmiş bölgeyi, gelişme potansiyelini kaybetmiş veya gelişme avantajları olmayan bir bölge olarak tanımlayabiliriz. Az gelişmiş Bölge; belirli bir süre içinde sosyal ve ekonomik göstergeler açısından başka bölgelerle karşılaştırıldığında iktisadi avantajlarının bulunmaması ile dikkati çekmektedir. Gelir seviyesi ve gelir artış hızı, diğer bölgelerin gelir seviyeleri ile gelir artış hızlarından düşüktür. Hakim olan iktisadi faaliyet tarımdır ve makinalı tarıma yeterince geçilememiştir. Modern tarım girdilerinden yeterince faydalanılamamaktadır. Nüfusun artış hızı, genellikle, ülke nüfus artış hızından yüksektir. İşgücünün istihdam imkanları sınırlıdır. Sabit sosyal altyapı yatırımları yetersizdir. Bölgeye bundan dolayı prodüktif yatırımlar çekilememektedir. Genellikle, sosyal ve kültürel göstergeler bakımından da bölge az gelişmiş bir özellik taşımaktadır. Doktor başına düşen nüfus fazladır. Yatak başına düşen hasta sayısı fazladır. Park, otel, lokanta, okul, hastane, sinema gibi sosyal ihtiyaçların karşılandığı yerlerin yeterli olduğu söylenemez. Gelir seviyesi düşük olduğundan tasarruf imkanları da kıttır. Zaruri bazı dayanıklı tüketim mallarını alacak kadar bir satınalma gücü ortaya çıkmamaktadır. Her ülkede olduğu gibi, Az gelişmiş Bölge, mekanda görülen ve diğer bölgeler ile arasında sosyal ve ekonomik dengesizliklerin bulunduğu bir bölgedir.

3-Gelişme Halinde Az gelişmiş Bölge (Potansiyel Gelişme Bölgesi)

Ekonomik gelişme düzeylerine göre bölgelerin ayrımında “gelişme halindeki az gelişmiş bölge”den de bahedilmektedir. Gelişme halindeki az gelişmiş bölge, gelir seviyesi itibarıyla ülke ortalamasının altıdadır ve bu bakımdan az gelişmiştir. Fakat gelişme hızı bakımından ülke ortalamasının üstünde olduğu için gelişmekte olan biraz gelişmiş bir bölgedir. bu tür bölgelerin gelişme potansiyeli vardır.

Bu potansiyel, uzun süre harekete geçirilemediği için bölge az gelişmiş niteliğinden sıyrılamaktadır. Bölgede mevcut yeraltı ve yerüstü kaynakların bilinmemesi veya yeterince değerlendirilememesinin yanısıra, bölgeye özel veya kamu yatırımlarının çekilememesi mevcut insangücü kaynaklarından faydalanılamaması sonucu bölge az gelişmişliğini sürdürmesine rağmen, gelişmesini de devam ettirmektedir.

4.Potansiyel Bakımından Az gelişmiş Bölge

Ekonomik gelişme seviyeleri bakımından bölgelerin ayrımında bir diğer örnek de, “Potansiyel bakımından az gelişmiş bölge” tipidir. Potansiyel bakımından az gelişmiş bölgeyi, gelişme potansiyelini kaybetmiş bir bölge olarak tanımlayabiliriz. Bu tip bölgelerin fert başına düşen ortalama gelir seviyeleri belli bir zamanda ülke ortalamasının

üstünde de bulunabilir. ancak gelişme bazı, ülke ortalamasının altında bulunduğu için bu bölgeler, gittikçe refah içindeki durumlarını kaybedecekler ve az gelişmiş bölgeler arasına katılabileceklerdir. Bu durumda olan bölgeler, gelişme potansiyellerini yitirdikleri için az gelişmiş bölge haline gelmektedirler.

Metropolitan Bölge

Metropolitan, eski Yunancada “ana kent” anlamına gelen bir terimdir. Büyük yerleşim alanı ile ana bağımlı küçük yerleşim birimleri düşünülerek bu deyim oluşturulmuştur.

Metropolitan alan, metropol ya da metropolis olarak da bilinmektedir. Banliyöleriyle, uydu yerleşmeleriyle bir büyük kentin ekonomik ve toplumsal etkisi altındaki çevre arazisinin tümünü kapsamaktadır. Metropolitan alan, bazen Tokyo-Yokohama metropoliten alanı gibi birden fazla büyük yerleşme alanını, bazen de Londra gibi ana kent ile çevresindeki ilçeleri kapsamaktadır.

Metropolitan bölge ise, iki sınır ve bir çevreden ibaret olup, birinci sınır, kentin iş merkezini kapsamaktadır. yoğun trafiğin hakim olduğu bu bölgede arazi değerleri yüksektir. Bütün faaliyetleri yöneten uzmanlaşmış örgütler ve hizmetler bu bölgede toplanmıştır. (Merkezi iş ve ticaret bölgesi) ikinci sınır ise iş merkezinin etrafında, iş merkezi ile günlük ilişkileri olan yoğun “meskün” bölge sınırınıdır. Büyük kent bütünü ise, kentin büyüme sahası veya çekim sahası diye tanımlanan çevre sınırınıdır. Metropolitan bölge sınırı kent ile haftalık alışveriş ilişkileri olan, bütün fonksiyonları ile merkez kente yönelmiş olanları kapsamaktadır. Merkez kent ile mal ve hizmet temin eden çevre kentler bu sınır içindedir. metropoliten planlama, bölgelerin ekonomik ve fiziksel özelliklerini dikkate almaktadır.

Ülkemizde de 1982 Anayasa’sının 127. md. nin verdiği yetkiye dayanılarak 8 büyük kentte anakent yönetim modeli uygulanmaktadır. 23 MART 1984 tarihli 195 sayılı KHK ile düzenlenen bilahare 3030 sayılı yasaya yerini bırakan Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi ile amaçlananın; Büyük Şehir yönetiminin hukuki statüsünü, hizmetlerin planlı, programlı, etkin ve uyum içinde yürütülmesini sağlayacak bir şekilde düzenlemek olduğu belirtilmektedir.

Fonksiyonel Bölge

Bir ülkede belli bir alanda yaşayan nüfusun sosyal ve ekonomik faaliyetlerine ve yaşam biçimine yön veren ve etki yapan belirgin faaliyet veya özelliği; o alanın

“fonksiyonel bölge” olarak tanınmasına neden olmaktadır.

Örneğin; Antalya ve çevresinin turizm, İzmit ve çevresinin sanayi, Zonguldak ve çevresinin madencilik, Konya ve Çukurova ve çevrelerinin tarım özelliklerinin ağır basması nedeniyle bu yönlerde gelişmeleri ve bilinmeleri gibi.⁶²

II.BÖLGESEL KALKINMA KAVRAM VE KAPSAMI

Bölgesel dengesizlikleri azaltmanın ya da ortadan kaldırmanın, ekonomik, toplumsal ve siyasal bazı güçlükleri vardır. Geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, bölgeler arasında göreceli bir denge sağlamak, maloluşu yüksek bazı politikaların uygulanmasını gerektirmektedir. Toplumsal adalet içinde hızlı kalkınmayı amaçlayan ülkelerin ekonomik mantıklılığa dayanan verimlilik ilkesiyle, toplumsal adalet amacı arasında bir denge sağlamaları gerekmektedir. Bu ekonomik ve toplumsal amaçlar arasında denge sağlama gücüne, çoğu kez siyasal bir boyut da katılmaktadır. O da, bölgelerin gelişmesini etkileyen yatırımların dağıtılmasında, karar verme mekanizmasını yakından etkileyen siyasal güçlerin ve kuruluşların, bazen dar anlamı “bölgecilik” ve “particilik” düşünceleriyle, dengesizlikleri gidermek yerine, artırmaya yol açmalarıdır.

Eşitsizlik ve dengesizliğin, büyüme sürecinin dağıtımında varolduğu kabul edilse bile, çağımızın geliştirdiği toplumsal refah devleti anlayışı bu dengesizlikler karşısında hareketsiz kalmamayı yoksul ve zengin bölgeler arasındaki ayrımların hiç değilse bir kesimini ortadan kaldırmayı gerektirmektedir.

Günümüzde bölgesel dengesizliklere devlet müdahalesi, hemen hemen her ülkede çok doğal karşılanmakta, ulusal ve uluslararası kalkınma kuruluşları bu müdahalenin biçimine ilişkin öneriler ve politikalar geliştirmektedirler.

Bölgelerarası dengesizliklere devlet müdahalesi; ekonomik, parasal, toplumsal ve yönetsel önlemleri kapsamaktadır. Bunlar, devletçe uygulanan çeşitli politikalarda yer alan önlemlerdir. Yatırım, vergi, kredi, gümrük, taşıma, kamu hizmetleri ve personel politikaları bunların başlıcalarıdır.

Başta yatırım politikası olmak üzere, çeşitli politikalardan yararlanarak, bölgelerin gelişmesini sağlayan stratejileri başlıca üç grupta toplamak mümkündür.

a.Birincisi, eldeki kaynakları, ülkenin her yanına eşit olarak dağıtmak, serpiştirmektir. Bunun adına yerelleştirme (adem-i merkezîyet) denilmektedir.

b.İkinci yatırımların, belirli büyüme kutuplarında ya da çekici merkezlerde

⁶²a.g.e., s.20-37.

yoğunlaştırılmasıdır. Bu büyüme kutuplarının, geri kalmış bölgeler arasında seçilmesiyle; hem yığılmanın yararlarını elde etmeğe, hem de bölgesel dengesizlikleri, hafifletmeğe olanak vardır.

c.Son olarak, üçüncü grup politika da, geri kalmış bölgelere, bazı yatırımlar açısından öncelik tanınmasıdır. Bunlar ya kamu hizmeti yatırımları, ya da her ikisinin bir karışımı niteliğini taşıyabilir.

Bu strateji türlerinden son ikisi hem ekonomik gelişmeyi, hem de toplumsal adaleti, her ikisinin de büyük özveride bulunmaya gerek kalmadan gerçekleştirildiği için son zamanlarda, daha çok tercih edilmektedir. Büyüme kutuplarında yoğunlaştırılan yatırımların, hem ekonomik başka bir deyişle üretken, hem de altyapı ya da hizmet yatırımları olması genellikle kabul edilmektedir. Oysa, geri kalmış bölgelere yalnız kamu hizmetleri harcamalarına öncelik verilmesi, üretken yatırımlar yönünden ise, her ülkede aynı ilkenin kabul edilmediği görülmektedir. 63

Ülkenin veya bir bölgenin kalkınması ile ilgili olarak zorunlu bazı varsayımların bulunması ve bunlara göre bir plan çerçevesinde yatırım kararlarının alınmasına gereksinim vardır. Bu varsayımların araştırılması ve formüle edilmesi ise, en bilimsel şekilde planlama tekniği ile mümkün olmaktadır. Kalkınmanın ilk dönemlerinde ekonomik ve sosyal yapı komplike olmadığından, gerekli olan şartlar daha basittir. Bu tür ekonomilerde iç talebin karşılanması ve diğer ihtiyaçlar için gerekli dövizin sağlanması ya da bu işlemlerle ilgili iktisadi faaliyetlerin geliştirilmesi dışında mevcut kaynakların büyük bölümü altyapı ve bina yatırımlarına gitmektedir.

İktisadi kalkınma problemlerinin tam ve açık bir tarifi bulunmamaktadır. Kararlar sosyo-ekonomik faktörlere dayanarak alınmaktadır. Kalkınma ilerledikçe yatırım alternatifleri daha güç belirlenmekte ve hayat standardının artması için bir sosyal baskı oluşmaktadır. Bu tür ortamlarda insiyatif sahipleri geniş bir iktisadi araştırma yapmadan sezgilerine veya piyasa bilgilerine dayanarak teşebbüslerini kırmaktadırlar. Oysa salt sezgi ya da müteşebbis kararları başarılı olmak için yetmeyip bunlara geniş ölçüde tutarlı kalkınma planları ve iyi hazırlanmış projelerin eşlik etmesi gerekmektedir.

Kaynakların dağılımını hedefleyen kalkınma planının yapılması halinde dağılımın dayandığı husus, çeşitli projelerin değerlendirilmesidir.

Planlamanın esas amacı, sistemin istikrarıyla bağdaşabilecek, koordine edilmiş üretim hedeflerini tespit edebilecek şekilde, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasına

⁶³KELEŞ Ruşen, "Kentleşme Politikası" Ankara, Mayıs 1990, s. 217-218

ait geniş bir bakış açısı elde etmektir.

Plan, ekonomide meydana gelebilecek yapısal değişikliğin mahiyet ve kapsamını ortaya koymakta, kurumsal yapının finansmanını ve hedeflere ulaşmak için gerekli olan iktisadi politikayla ilgili birçok problemi meydana çıkarmaktadır. Bu ise müteşebbislerin planının kendilerini ilgilendiren kısımlarını uygulamalarına uygun şartların oluşturulabilmesi için, planı uygulayacak finansman ve dış ticaret politikalarını formüle edecek, kamu sektörü ve özel sektör arasında bir sınır çekebilecek, etkin bir organizasyon kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Kalkınma planları, kamu kesimi için emredici, özel kesim için de yol gösterici nitelikte olduklarından ekonomik gelişmeyi de sınırlı etkilemektedirler. Ekonomik kalkınma sadece sermaye birikiminden mekanik bir olgu olmayıp, aynı zamanda sosyal ve siyasal gelişmeleri de gerektiren çok yönlü bir olaydır. Gerçekten sosyal ve siyasal inanışlarda ve yapıda, eğitim ve kültürde gerekli değişiklikler yapılmadan bir ülkenin ekonomik bakımdan kalkınması olanaksızdır.

Diğer koşulların uygun olduğu varsayılarak salt ekonomik kalkınma ele alındığında ekonomik plancılık bir zorunluluk olmaktadır. Kalkınma politikası, bir kalkınma planı yapmak ve bunu yürütmektir. Kalkınma için yapılması gereken müdahaleler ve alınacak tedbirler birbirleri ile koordineli olmadığı hallerde, tek tek ne kadar yararlı olurlarsa olsunlar, kalkınmaya ve ekonomiye zarar verirler. Bu nedenle ekonomik plancılık zorunluluktur. 64

III.BÖLGENİN KALKINMA DURUMU:

Dünyamızda insanların yüzde seksenbeşi gelişmemiş ülkelerde yaşamaktadırlar. Gelişmemişlik kısmen mutlak, kısmen de görel olarak açlığın, sefaletin ve ızdırabın yaygın olması demektir. Bunun nedeni araştırıldığında, fiziksel kaynakların nüfusa oranla yetersiz olduğu görülmektedir. Aynı zamanda ekonomide tam istihdamın gerçekleştirilememesi, emeğin verimliliğinin düşük olduğu da görülmektedir. Bu ülkelerde gelir dağılımının da bozuk ve adil olmaması göze çarpmaktadır.

Bölgesel kalkınma politikalarının da amacı bazı bölgesel sorunları (yeni ekonomik koşullara adaptasyon, işsizlik, kentsel yığılma vb) çözmek ve ekonomik faaliyetlerin bölgeler arasında dengeli dağılımını sağlamaktır. 65

⁶⁴Birleşmiş Milletler Yay., Çev. TENKER Lütfullah M.A. OSMANAĞAOĞLU İmdat, İktisadi Kalkınma Projeleri için El Kitabı, ANkara 1967, s.4.

⁶⁵Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, Uludağ Üniv. Yay. Ya. No : 3-049-0133, B.2, Bursa, 1986, s.136.

Bunlardan da önemlisi yeterli eğitim düzeyinin sosyal refah ve güvenliğin sağlanmamış olması, gelişmişliği engelleyen temel faktörlerden olduğu görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde fiziksel kaynakların, yani kapital birikiminin ve üretim-kapital etkinliğinin artırılması ile mevcut sosyo-ekonomik durumun iyileştirileceği düşünülebilir. Ancak, bununla sosyal etmenlere eğilmenin gereğini de kabul etmek zorunludur. Çünkü, gelişmeyi sağlayacak fiziksel kaynakların yetersizliği yanında, sosyal yapının gelişmeye ve yeniliğe karşı büyük bir katılığı bulunmaktadır. Bunun aşılması da hayli zor olmaktadır.

Ekonomiler gerekli olan sermayenin sağlanması ve modern teknolojinin transferi ile büyümelerini sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak, burada insan faktörünün önemine de değinmek gerekir. Büyüme kantitatif bir olay olarak görülürken, gelişmişlik kalitatif bir değer taşımaktadır.

Gelişmede sosyal faktörler, fiziksel kaynaklar yanında büyük önem taşımaktadır. Fiziksel kaynaklar bir an için arzu edilen düzeyde ve ölçüde sağlansa bile bunun toplumda arzu edilen sosyal etkinliği sağlayacağı söylenemez. Çünkü sosyal etkinlik, sosyal bir değişim içerisinde elde edilir.

Toplumlarda sosyal değişim için gerekli ortam hazırlanmadan fiziksel yatırımların ekonomik gelişmeyi sağlaması da beklenemez. Bununla birlikte sosyal değişim fiziksel yatırımlardan soyutlanamaz. Çünkü fiziksel çevredeki değişim sosyal yapıyı etkiler. Fakat fiziksel çevredeki değişimi sağlayabilmek için sosyal değişimin de gerekliliği şarttır.

Sosyal yapıda arzu edilen değişikliği sağlamak için fiziksel yatırım yanında sosyal yatırımlara yönelmek gerekir. Böylece sosyal ve fiziksel yatırımlar karşılıklı etkileşim ile büyüme ve kalkınma sağlanır.

Burada sosyal faktörlerin kalkınma üzerindeki etkileri üzerinde durmak gereklidir. Başka bir deyişle, gelişme üzerinde sosyal faktörlerin etkilerinin yanında bölgenin yapısına da değinmek gereklidir.

A.BÖLGENİN DOĞAL YAPISI

Bölgenin kalkınmışlık durumunu etkileyen önemli doğal faktörlere kısaca değinmek gerekmektedir. Ekonomik kalkınma ve büyümesine etken olan doğa faktörünün önemi küçümsenmemektedir. Öncelikle ekonomik faaliyetin bulunduğu bölgenin konumu, orada yaratılan ekonomiyi belirlemektedir. Bu ise; konum, coğrafi şartların, yeraltı ve yerüstü doğa zenginliklerini içermektedir. Su kaynakları, deniz, nehir göl, orman,

arazinin yapısı, iklim, maden kaynakları bir ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklardır.

Doğal kaynaklar, ekonomik faaliyetlerin ön koşuludur. Ekonomik faaliyetlerin seviyesinin belirlenmesinde bölge yapısının önemi büyüktür. Bu bölge ayrıca, ulaşım etkinliği kadar tarım, sanayii, ticaret ve hizmetler gibi üstyapı unsurlarını da yoğun olarak etkilemektedir. Bölge yapısı genellikle taşınmaz, bölünemez olduğundan kalıcı birer unsurdur.

Bölgenin yapısı iki başlıkta incelenebilir :

1. Konumu

Bir bölgenin kuruluş ve yerleşim gyeri olarak seçilmesi için öncelikle belli bir ekonomik faaliyetin gerçekleşmesi için lüzumlu olan faktörlere sahip olması gerekir. 66

Ancak, gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde kuruluş yeri seçimini etkileyen etmenlerde farklılıklar görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde taşıma harcamaları önemli rol oynarken, az gelişmiş ülkelerde ise dışsal ekonomiler daha büyük önem taşımaktadır. 67

Medeniyetlerin geliştiği bölgelere bakacak olursak, genellikle deniz kıyıları, nehirler ve buna benzer yerler olduğu görülecektir. Bu yerlerde şehirleşme hareketlerinin gelişmişliğini görürken buraların aynı zamanda ticaret merkezleri olduklarını da görmekteyiz. Örneğin, Akdeniz çevresindeki şehirleşmeler ve medeniyetler bu yerleşim yerlerinde tarım, ticaret, ulaştırma alanlarında büyük gelişmeler göstermiştir.

Arazinin yapısı, yaratılacak ekonomiyi belirlemektedir. Örneğin; denizlerle çevreli bir bölgenin denizciliğin, ovaları olan bölgenin ziraatin, dağlık bir bölgede de hayvancılığın geliştiği görülmektedir.

İklim şartları da yaratılacak ekonomide büyük etken olmaktadır. "Gelişmemiş ve az gelişmiş ülkeleri sahip oldukları iklim koşulları yönünden daha yakından incelediğimizde, endüstrileşmiş ülkelerin dört mevsimi de yaşayan bir iklim kuşağında bulunmalarına karşılık, geri kalmış ülkelerin çok sıcak ya da çok soğuk iklim kuşağında bulduklarını saptıyoruz. 68

Diğer yönden iklim insanların faaliyetlerini düzenleyen unsur olmaktadır. Sıcak ve bunaltıcı bir iklimin insanların daha gevşek ve çalışma arzusundan uzak, soğuk iklim

⁶⁶Hüsnü ERKAN, Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme-Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım, İzmir, 1987, s.60.

⁶⁷DİNLER, s.72.

⁶⁸DİNLER, s.136.

insanlarının daha çalışkan ve atik bir yapıya sahip oldukları söylenebilir.

Bu saydığımız faktörler de şüphesiz ki yaratılan ekonomiyi etkilemekte, bölgenin kalkınmasına etken olmaktadır.

2.Jeolojik Yapısı

Sanayileşme hareketlerinin başlaması ile jeolojik yapının önemi artmıştır. Yeraltı zenginlikleri ekonomilerin büyümesine ve gelişmesine neden olmuştur. Fakat bunu genellemek biraz yanlış olmaktadır. Nitekim, jeolojik yapısı zengin olan bir çok ülkenin hale büyüme ve gelişmesini sağlayamadığı görülmektedir. Örneğin; petrol kaynakları bol olan yörelerin büyük gelişmeler gösterdiği de bir gerçektir.

Tabii kaynaklar sabit, taşınmaz denilmesine rağmen altyapı kaynakları buna istisna teşkil etmektedir. Pekala, altyapı kaynakları olan madenler ve petrol, doğal gaz bugün kilometrelerce uzaklara nakledilmektedir. Bu durumda bulunduğu bölgenin kalkınmasına yardımcı olmazken, taşınan ülkede bunları gerçekleştirir. Buna maden cevherlerinin sanayii ülkelerince işlenerek oraların ekonomilerine daha fazla etkili olmaktadır.

B.SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Ülkelerin gelişmişlik ve gelişmemişlik durumlarını belirleyen faktörlerin karşılaştırılmaları sonucunda ortaya konulabilmektedir. Bu durumu belirleyen faktörleri sosyo-ekonomik ve teknolojik yapı olarak iki başlık altında incelemek gereklidir.

Bunlardan sosyolojik yapıda, demografik ve eğitim-öğretim yapısının incelenmesi gereklidir. İkinci olarak teknolojik yapıda ise, o ülkenin endüstriyel gücü, yaygın ulaştırma sistemi ve benzeri hususları da göz önünde bulundurulmalıdır.

İncelemenin özelliğini sosyo-ekonomik durum teşkil ettiğinden burada işgücü yapısının, sosyal güvenlik koşullarının da önemine değinmek gerekir.

Bu incelemede, toplumsal yapıya ekonomik sosyo-organik bir anlayışla yaklaşımdır. Ulusal gelişim ve kalkınmanın organik bir açılımı olmaktadır. Burada, fonksiyonel bağınlaşma ve karşılıklı ilişkiler içersinde bulunulduğundan daha kapsamlıdır.

1.Demografik Yapısı

Bir bölgenin kalkınmasını sosyo-ekonomik yönden etkileyen ve aynı zamanda bu gelişmelerden büyük ölçüde etkilenen o bölgenin nüfusedir, o bölgede yaşayan toplumsal olayları yaratan ve dolayısıyla nüfusu oluşturan insanlardır.

Bu karşılıklı etkileşim sürecini şöyle açıklayabiliriz :

Bir bölgenin geliştirilmesi için ekonomik kararlar alınırken o bölgenin nüfusunun birçok özelliklerini değiştirici etkiler yapacaktır.

Örneğin, kamu yatırımlarında bu kırsal bölgelere öncelik verilmesi veya özel kesimi çeşitli "muafiyetlerde" bu bölgelere yatırım yapmaya özendirilerek bazı temel tedbirlerin alınması bu bölgede yaşayan nüfusun eğitim düzeyini yükseltecek, yaşama şartlarının daha iyileştirilmesini sağlayacak ve sosyal faaliyet etkinliklerini çoğaltacaktır. Kısacası, o bölgeye canlılık gelecek, hayat gelecek ve bölge halkının refah seviyesi artırılmış olacaktır. 69

Kırsal bölgelerin gelişmesi için ekonomik kararların alınmaması, bu bölgelere yatırım yapılmaması, çalışma sahalarının açılmaması sonucu bu bölgelerden gelişmiş sanayi bölgelerine doğru göç olayı başlayacak ve bunun sonucunda da önemli demografik sonuçların doğmasına yol açılacaktır.

Bu önemli demografik sonuçlardan ilki, gelişen sanayi bölgelerindeki artan istihdam, yüksek ücretler, eğlence vb. faktörler kırsal bölgelerdeki genç, dinamik ve kalifiye işgücünün gelişmiş sanayi bölgesine göç etmesine neden olacaktır.

Böylece gelişmiş sanayi bölgelerine doğru nüfus göçü sonunda, zaten az olan genç, dinamik ve kalifiye işgücünü kaybeden kırsal bölgelerin gelişme umutları böylece ortadan kalkmış olacaktır.

Gelişmiş sanayi bölgeleri ise bu göç sonucu taze kana ve güçlü işgücüne kavuşmuş olacak ki, bunun sonucunda da genç ve dinamik bir nüfusa sahip olacaktır.

Diğer önemli bir demografik bir sonuç ise, kırsal bölgelerden gelişmiş sanayi bölgelerine göç eden nüfus sonucu, giderek kalabalıklaşan ve yığılan insanların da oluşturduğu merkezlerin kent olma özelliğidir.

Bu göç sonucu gelişen kent merkezlerinde yerel düşünce yapısı gibi, aktif nüfusun sektörler arasındaki dağılımı da değişikliğe uğrayacaktır.

Böylece, daha önce birinci sektörde istihdam edilen nüfus, daha sonra ikinci veya üçüncü sektörlere kayacaktır. Böyle bir gelişme sonucu da işgücü ücretlerinin düşmesine ve işgücü arzının artmasına neden olacaktır.

Ayrıca, kırsal alandan göç eden nüfus gelişmiş sanayi bölgesinin yerleşme

⁶⁹Erol MANİSALI, Gelişme Ekonomisi, İst. Üniv. Yay.No: 2042 İktisat E.354.İstanbul, 1975, s.38.

düzeninde değişikliklere neden olacak, gecekondular alanları oluşacak ve çarpık bir görünüm meydana gelecektir.

Tüm bu yukarıda bahsedilen demografik sonuçların meydana gelmemesi için daha önce de belirtildiği gibi kırsal bölgelerden gelişmiş sanayi bölgelerine göç olaylarının olmaması için alınacak ekonomik kararların yatırım alanlarının iyi seçilmesi, bölge yapısına uygun olması gerekmektedir.

Ayrıca, bölgenin kalkınması sadece doğal kaynakların zenginliğine, verimliliğine, ekonomik kararların ve yatırımlara bağlı olmayıp, aynı zamanda bölgenin nüfus adedine, karakterine ve yapısına da bağlı olduğu unutulmaması gereken önemli bir noktadır.

2.Eğitim Yapısı

Bir bölgenin gelişebilmesi için gerekli olan en önemli şartlardan birisi de eğitim seviyesinin ve eğitim sisteminin geliştirilmesidir.

Eğitim ve öğretim insanların davranış, tercih ve zevklerini etkilediği gibi, tüketim ve yerleşim yeri kararlarında da etkili olmaktadır. 70 A Ynı zamanda eğitim, işgücünün bilgi seviyesini daha da arttırarak daha nitelikli ve seçkin olmasını sağlar ve ekonomideki verimliliği artırır. Böylece bölgenin kalkınmasında önemli bir faktör olma özelliğini taşır.

Buna karşılık, ekonomik gelişme de daha fazla kaynak sağlanarak eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve eğitim sisteminin geliştirilmesi amacıyla eğitim hizmetlerinin iyileşmesini kolaylaştırmaktadır.

Eğitim, ayrıca toplumsal değişmeyi de sağlayarak, bölge ekonomisine canlılık kazandıran bir öğe olmakta ve aynı zamanda teknolojinin de etkileyicisi durumundadır. İşte, kırsal bölgeleri canlandırmak, geliştirmek ve içinde buldukları hareketsizlikten kurtarmak için eğitim şarttır ve bölgenin gelişebilmesi için eğitim yerini tutacak başka bir şey de yoktur. Yalnız burada üzerinde durulacak husus, eğitimin yapısı, eğitimin içeriğidir. Bölge halkına sadece okuma-yazma öğretmek değil, aynı zamanda ekonomik içerikli bilgileri sunmak ve bunun uzun vadeli yararlanabileceği şekilde hazırlanması, bunun yanısıra yaşayış tarzını, düşünce yapısını etkileyebilecek ve aynı zamanda ihtiyaçları hakkındaki bilgileri de içeren fonksiyonel bir eğitim gereklidir.

Eğitimin yapısını ilgilendiren en önemli konulardan biri, gelişmiş bölgelere göre kırsal bölgelerin çok şanssız olmasıdır. Bunun nedeni de bölgeler arasında eğitimde fırsat eşitsizliğidir. Bu farklı bölge halkları eğitim sektöründen aynı derecede yararlanamamak-

⁷⁰ERKAN, s.102.

tadırlar. Gelişmiş bölgelerdeki toplum son teknolojik yenilikleri içeren bilgilerle ve eğitimcilerle eğitimlerini sürdürürken, diğer taraftaki kırsal bölge halkı tüm bu teknolojik yeniliklerden uzak, belki de bu son yenilikleri içeren bilgilere sahip bir eğitimciden bile yoksun. Kırsal bölgelere gönderilen eğitimciler ya bu bölgelere gitmek istememekte veya gittikten sonra ayrılmaktadırlar. Ya da bu bölgelere (kırsal bölgelere) giderek kalmak zorunda olanlar gelişmiş bölgelere gelmek için can atmakta ve en küçük fırsatı bile değerlendirebilmektedirler.

Tüm bunların sonucunda kırsal bölgelerde eğitim fırsat eşitliğini, bulamayan, belki okuma-yazma bilmeyen kitle, okuma-yazmayı veya bu dönemleri başarıyla bitirme şansına sahip olanlar bir yüksek okul veya Fakültede okumayı hayal etmektedirler.

Bu hayallerini gerçekleştirmek istediklerinde de hayal kırıklıklarına uğrayabilmektedirler. Çünkü gelişmiş bir bölgede eğitim görmüş kişiyle, kırsal bir alanda eğitim görmüş kişinin aynı sınava katıldıkları düşünülürse, kırsal bölgeden gelen kişi bu sınav karşısında bocalayabilir. Çünkü sınav sistemi değişiktir, sınav soruları bilgi kapasitesinin üzerindedir. Bu sınav sonunda bu kişinin başarılı olduğu düşünülecek bile olsa, bu kişinin zaten gelir düzeyi düşüktür. Başka bir yerde kalmak, okul masraflarını karşılamaz zaten bütçesini açacağı için yine devam edemeyecektir. Tüm bu zorlukları aşip da devam ederek başarılı bir meslek sahibi olduğu zaman, acaba kendi bölgesine geri dönerek, bölgesini geliştirmek isteyecek mi? Yoksa, gelişmiş bölgeleri tercih ederek sadece kendi istikbalini mi düşünecek?

Bu farklı bölgelerde yaşayan insanlar aynı haklara aynı özgürlüklere sahip değiller mi? Elbetteki sahipler. Ama bu haklara sahip olabilmeleri devlete bağlıdır. Devlet tarafından desteklenen teknolojik yeniliklere sahip olan eğitimcilerin bu bölgelere gitmeleri cazip hale getirilmelidir.

a. Toplumsal Değerler

Toplumsal değerler toplumsal denetim biçimindedirler ve bölgesel kalkınmada etkili olduğu bilinmektedir.

Bir bölgenin kalkınması, kapalılığı, tutuculuğu bir kenara bırakıp dışa açılma, yenilikçi olma ve teknolojiye ayak uydurma çabasıyla gerçekleştirilebilir.

Bir toplumda kalkınmaya yönelik veya kalkınmayı engelleyici davranışlar ve şartları o toplumun sahip olduğu değer yargılarına, inançlarına, ideallerine ve bölgedeki kurumlara bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Bu nedenle bir bölgenin kalkındırılması planlanırken o bölge halkının sahip olduğu toplumsal değerlerinin de önceden bilinmesi yararlı olacaktır.

Yeni değer yargılarının ortaya çıkışı, gelişme aşamalarına bağlı olarak toplumsal bütünleşmeyi artırıcı veya azaltıcı yönde etkili olmaktadır. Yeni kurumsal altyapının oluşturulmasında ve değer yargılarının kazanılmasında devletin eğitim politikası ve yasal düzenlemeler çok önemli rol oynamaktadır. 71

Kırsal az gelişmiş bölgeler, gelişmiş sanayi bölgelerine göre toplumsal değerlere daha sıkı sıkıya bağlı olup, günlük yaşamlarında bu değerlere çok önem vermektedirler.

Ayrıca kırsal bölgelerdeki toplumsal değerler gelişmiş sanayi bölgelerinde yavaş yavaş geçerliliğini kaybederek onun yerini bilimsel, teknolojik yenilikler almaya başlamaktadır. Geniş aile yapısı terkedilerek küçük aile birimleri (anne-baba-çocuklar) benimsenmektedir.

b.Dinsel Değerler

"Din hiç bir zaman yıkıcı olmamıştır. Kalkındırıcı olmuştur. ve bunun sahibi de islam tarihi'dir. Tesbit edilmesi gereken şey hangi şart ve sebeplerle dinin yıkıcı olduğudur" 72

Kırsal az gelişmiş bölgelerdeki halk dini bir kalkan gibi kullanmakta ve gelişen teknolojinin bu bölgelere girmesine engel olmaya çalışmakta ve çoğunlukla bunu da başarmaktadırlar. O kadar ki televizyon seyretmenin bile günah sayıldığı bölgeler bulunmaktadır.

Bu bölgelerde yaşayan halka (az gelişmiş bölgelerde) dinin teknolojik yeniliklere açık olduğunu, bilimselliğine kapalı olmadığını ve bunların dinsizlik olmadığını anlatabilmek için çağdaş aydın din adamlarının yetiştirilmesine gereksinim olduğunu göstermektedir.

3.Öğrenim Yapısı

Günümüzde eğitim teknolojisinin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte öğretim metodları ve yapısında da değişiklikler görülmektedir.

Öğrenim yapısının sağlam temeller üzerine inşa edilmesi hem ülke gelişmesinde etkili bir rol oynayacak hem de yetişmiş işgücü öğrendiği bilgileri uygulayabilecek şekilde

⁷¹ERKAN, s.60.

⁷²Necati AKDER, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti İstanbul, 1967, s.189.

yetiştirilmiş olacaktır.

Öğrenim aşamasında teorik bilgilerin yanısıra pratik bilgilerinde uygulamalı olarak, yaparak öğrenme şeklinde dimağlara yerleştirilmesi gerekmektedir ki bireyler hayata atıldıklarında bu öğrenim yoluyla edindikleri bilgileri pratik yolla uygulamaya koyabilsinler.

Öğrenim yapısı daha geniş bir şekilde iki alt başlık altında incelenebilir :

Bunlar ülke ekonomisinin gelişmesinde ve kalkınmasında vazgeçilmez bir yere sahip olan işgücünün yapısı ve bu işgücünün geleceğinin güven altına alınmasını sağlayan sosyal güvenliktir.

a.İşgücü Yapısı

Beşeri kaynakların miktarı ile bunların kalitesindeki değişikliklerde, işgücünün eğitim düzeyi, yaş dağılımı ve cinsiyet gibi faktörlere bağlı olarak, ülkenin gelişmişlik düzeyini etkileyen temel faktörler içinde yer almaktadır.

Bu faktörler içinde de ilk sırayı bireyler üzerindeki etkisinin çok yönlü olması nedeniyle eğitim almaktadır.

İşgücünün eğitilmesinde özellikle iki husus üzerinde durulması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, formal eğitimin yanı sıra hizmet içi eğitim, işbaşı eğitim vb.'nin önemli olduğudur ikincisi, eğitim yatırımları ve hizmetlerinin miktarı ile birlikte kalitesine de önem verilmesidir.

Bir ülke ekonomisinin, ileri bir iktisadi kalkınmasında çok iyi eğitim görmüş işgücüne gereksinimi vardır. Aynı zamanda, çok iyi eğitim görmüş yüksek vasıflı kalifiye işgücü de ülkenin iktisadi kalkınmasını teşvik edebilir.

Bir bölgeye yeni sanayiler, yeni fabrikalar gibi alanlara yatırım yapılırken, aynı zamanda bu yatırım alanlarında eğitilmiş işgücüne kalifiye işçiye olan ihtiyaç da gözden uzak tutulmamalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin, gelişimini sağlayan bazı avantajlı olduğu alanlar vardır. Bunlar hammadde ve madenler gibi doğal kaynaklara sahip olması (veya ucuza maledilmesi) veya ülkenin coğrafi durumu olabilir.

Bu doğal kaynaklar ülkeler arasında eşit bir şekilde dağılım göstermemektedir. Bazı ülkelerde bol ve zengin doğal kaynaklar olmasına karşın bazı ülkelerde ya hiç yoktur ya

da çok azdır. Fakat ülkeler arasında sayısal bakımdan olmasa da potansiyel nitelik bakımından eşit olarak dağıtılan kaynak insandır. Sistemli ve ciddi bir eğitim-öğretimine bunun yanısıra işgücünün eğitim seviyesinin de sistemli bir şekilde geliştirmek, insan kaynağını yeterli ve uygun bir şekilde kullanmak ülkelerin kendi ellerindedir.

Doğal kaynaklardan nasibini alamamış ülkeler bile, çalışan nüfus sistemli ve ciddi bir eğitim almışsa yüksek gelir seviyelerine ulaşabilir.

b.Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, ülkelerin sosyo-ekonomik yapısı ve istihdam sorunu ile yakından ilgilidir. İşgücünün eğitilmesi, kanunun kişilerce tanındığı hak ve yetkilerin bilinmesi ve işverenlerin bu konuya önem vermeleri halinde, sosyal güvenlikten yararlanma daha geniş kitlelere yayılacaktır.

Bir ülkenin gelişmesi, kalkınması isteniyorsa boşa çalışan nüfusun sosyal güvenliğinin sağlanması şarttır. Çünkü, insanların temel ve vazgeçilmez haklarından biri de sosyal güvenliğinin sağlanmış olmasıdır. Geleceğinin ne olacağı bilmeyen yarınından endişesi olan, yeni sosyal güvenlik haklarından yoksun olan kişilerin işlerinde verimli olması beklenemez.

Bu da ülke ekonomisine katkıdan çok zarar verecektir. Bu haklardan yararlanamayan kitle ülkede huzursuzluk yaratacak, çalışmalara yol açacak ve kargaşalara neden olacaktır.

Diğer yandan sosyal güvenliği sağlanmış, geleceğini güven altına almış yarınından endişe duymayan kişiler ise huzur içinde, kendilerini işlerine vererek çalışma içinde olacaklarından ülke gelişmesinde katkıda bulunacaklardır.

İktisadi faaliyetlerin amacı bireylerin refahını arttırmak insanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak olduğuna göre, sosyal güvenlik de bu amaca hizmet eden en önemli araçlardan biri olmaktadır. Bu nedenle sosyal güvenlik kurumlarının artırılması veya varolanların daha aktif işlem yapması sağlanmalıdır. Ayrıca, sosyal güvenlik harcamalarına gereken önem verilerek bunun beşeri sermayeye yapılan yatırım olduğu unutulmamalı ve bireylerin şahsi tatmin yarınlarından emin olması için bunun gerekli olduğu üzerinde durulmalı ve devletin bu olana daha fazla önem vermesi sağlanmalıdır.

C.TEKNOLOJİK YAPISI

Teknoloji ve bilimin baş döndürücü bir hızla gelişmesi ve bu gelişme sonucu ortaya çıkan buluş ve yenilikler bireyleri ve dolayısıyla toplumu önemli ölçüde etkilemektedir.

Günümüzde bir ülkenin güçlü sayılabilmesi, saygınlık görebilmesi için teknolojik düzeyinin ileri bir aşamada olması gerekmektedir. Teknoloji transfer eden değil, teknoloji üreten bir ülke olması gerekmektedir.

Bu nedenle gelişmiş ülkeler arasında kıyasıya bir teknoloji yarışı vardır. Bu yarış gün geçtikçe daha da hızlanarak devam etmektedir.

İşte gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki en önemli farklılıklardan birisinin de gelişmiş ülkelerin sahip oldukları teknolojik üstünlüklerdir.

IV.BÖLGESEL KALKINMADA EĞİTİM VE ÖĞRETİM MODELLERİ

Bilindiği gibi, bir bölgenin dolayısıyla ülkenin gelişebilmesi, kalkınabilmesi için şart olan vasıflı insan gücünün yetiştirilmesinin ana kaynağı eğitim-öğretimdir. Bu nedenle özellikle gelişme sürecinde olan her ülke başta ülkenin gereksinim duyduğu şekilde, ileriye dönük bir eğitim -öğretim modeli geliştirmesi ve uygulamaya kayması gerekmektedir.

Zaman dediğimiz kavram öyle çabuk gelip geçiyor ki, bir daha geri gelmesi mümkün değil. Bu nedenle insanlar çok kısa zamanda çok şey öğrenmek ve bu öğrendiklerini de ülke gelişmesinde faydalı olabilecek olanlarda kullanmak istiyorlar. İşte, eğitim-öğretim modeli ile bu sağlanmaya çalışılmaktadır. Bireylere zamanın kullanımı ve çalışmalarının verimliliği sonucu büyük ölçüde ekonomik kalkınmanın modernleşmenin sağlanabileceği gerçeğinin aktarılması gerekmektedir.

Eğitim-öğretim modelinde, pasif (sadece kitaplara bağlı kalınması) bir model değil, aktif yani çeşitli kaynaklardan (yazılı veya yazısız) yararlanarak, araştırma-geliştirme yöntemleriyle bilimsel araştırmalara ağırlık verilerek teknolojik yeniliklerin ülke gelişmesinde, kalkınmasında ne kadar önemli olduğu unutulmadan devamlı üretici, yaratıcı fikirlerin doğmasına yardımcı olabilecek faktörlerin bulunması gerekmektedir. Çünkü, "Eğitim Üretim içindir, diyoruz."⁷³

Bölgesel kalkınmada eğitim-öğretim modelleri iki başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

Birinci başlık altında eğitim modelleri ele alınacaktır. Bölgelerin gelişmesinde, kalkınmasında önemli bir yer tutan okul dışı yani formal olmayan eğitim daha da alt başlıklara indirgenecektir.

⁷³Harun KARADENİZ, Eğitim Üretim İçindir, B.3. İstanbul, 1976, s.33

Vasıflı işgücünün yetiştirilmesinde, ekonomik işlevlerin yerine getirilmesinde okul eğitiminin (formal eğitimin) yanısıra formal olmayan eğitimin de önemli olduğu üzerinde durulacaktır.

İkinci başlık altında ise, öğretim modelleri ele alınacaktır. Bölgelerin kalkınmasının gereği olan vasıflı işgücünün yetiştirilmesinin temelinde yatan öğretim modeli, formal bilgilerin gerekliliği alt başlıklara inilerek açıklanacaktır.

A.EĞİTİM MODELLERİ

İnsanın aklına bazen şöyle bir soru geliyor; İlkçağlardan günümüze kadar dünyamız birçok değişime uğramış, birçok teknolojik yeniliklere, icadlara şahit olmuş ve halen de olmaya devam ediyor. Tüm bu olayların gerçekleşmesinin temelinde yatan şey nedir? Bu soruya verilebilecek birçok cevap olabilir. Ama en geçerlisi "Eğitim" dir.

Bugün dünyamızda ülkelerarasında her teknoloji yarısı bir endüstrileşme yarısı almış başını gitmektedir. Bu yarışta önde olan ülke ise, eğitim modelinin ülkesi için en isabetlisini seçmiş ve bunu son derece olumlu yönde uygulayarak daha da geliştirmiş olanıdır.

Bunun sonucunda da ülke ekonomisinin gelişmesinde büyük etkisi olan teknoloji üretiminde bulunan ve kullanımında uzmanlaşmış, yetişmiş bir insangücü potansiyeline sahip olanıdır.

Bir ülke ihtiyaç duyduğu yetişmiş insangücüne uygun eğitim modeli uygulamalı ve ağırlığı o yöne vermelidir. İlerleyen teknolojiye ayak uydurmalı, tekdüze bir eğitim modeli tercih edilmemelidir.

Eğitim, yalnız eğitim kurumlarında (sadece öğretmen, kitap) olacak diye bir kaide yoktur. İnsanlar birbirleriyle ilişkilerinde, çevresinden, ailesinden öğrendiği, öğreneceği çok şey vardır. Şimdi bunlar çevre ve kurumsal etkiler diye iki grup altında toplanabilir.

1.Çevre Etkisi

Toplum; eğitim kurumları dışında en önemli formal olmayan bilgileri çevre ile karşılıklı etkileşim sonucu kazanır.

Bölge halkı devamlı çevresiyle iletişim halindedir. Devamlı çevrelerinden yeni bir şeyler öğrenmek kendi bildiklerini de çevresindekilerine sunmak arzusundadırlar. Bir insanın toplumdan ayrı kalması tek başına üretimde bulunması (Robinson istisna) ve hatta yaşaması mümkün değildir. Çünkü yaşamak için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri

insanın tek başına üretmesi olanak dışıdır.

Bölgenin kalkınmışlık düzeyini (bir ölçüde de olsa) gösteren alt ve üstyapı faaliyetleri ve donatımları sayesinde toplum çevresiyle ulaşım açısından olsun, kitle iletişim araçları açısından olsun, karşılıklı bilgi alışverişinde bulunabilmekte ve birbirlerini karşılıklı etkileyebilmektedirler. Bu karşılıklı etkileşim sonucu toplum çevresinden olumlu ve olumsuz yönde etkilenebilir. Eğitimin bu aşamada da etkisi çok büyüktür. Eğitilmiş bireylerden oluşan bir toplum bunu ayırdedebilecek bir bilgi birikimine sahiptir. Bölge ekonomisinin ilerlemesi için gerekli olan ve çevreleri tarafından da öne sürülen yöntemlerin yararlı olup olmayacağı konusunda karar verebilecek bir düzeydedirler. Tamamen çevrelerinin kararlarıyla ekonomilerini yönlendirmeyeceklerdir. Çevrelerinden yararlanacaklar, teknoloji transfer edecekler fakat ekonomik faaliyet kararları yine toplumun kendisi alacaktır. Bu yüzden eğitimin toplum ve çevre arasındaki ilişkisinde de önemini bir kez daha göstermiş olacaktır.

2.Kurumsal Etkiler

Bölgedeki toplumsal kurumlar da bir çeşit eğitim kurumudur denebilir. Çünkü bu kurumlarda da amaç insangücünün zaman ve mekanın gerektirdiği şartlarına uygun ülke ekonomisine katkıda bulunabilecek şekilde yetiştirmektir.

Ülke insanların tümünün eğitim kurumlarında eğitilerek bir meslek sahibi olması diye bir şart yoktur. Çünkü eğitim kurumlarının da olanakları kısıtlıdır ve bu biraz da bireyin kendi çabasına kalmıştır. Bazen de bireylerin eğitim kurumları dışında eğitilmesi gerekebilir. Mesela; hizmet içi eğitim, işbaşı eğitimi gibi. Biraz sonra bu eğitim türlerine de değinilecektir.

Kurumlar, her zaman kendi alanında (üretimde bulunduğu mal veya hizmet) uzmanlaşmış insangücü potansiyeline sahip olmak arzusundadırlar. Bu nedenle elemanları bu niteliklere uymuyorsa ya bunları eğitmek ya da piyasadan bu özellikleri taşıyan elemanlar bulmak zorundadırlar. Çünkü bir ülkenin sosyo-ekonomik işlevliliğini sürdürebilmesi için kurumsal faaliyetlerin düzenli yürütülmesi şarttır. Burada da her zaman ve her yerde olduğu gibi vasıflı insangücüne ihtiyaç vardır. Dünyamız teknoloji yönünden ne kadar ilerlerse ilerlesin ne kadar gelişirse gelişsin her zaman kurumlar yerlerini koruyacaklar ve her zaman toplumları etkilemeye devam edeceklerdir.

Şimdi de aşağıda bu kurumlardan aile içi eğitim, resmi eğitim ve işbaşı eğitim ve işbaşı eğitim türleri incelenmeye çalışılacaktır.

a.Aile İçi Eğitim

Çocuk ilk eğitimine aile içinde ana dilini öğrenmekle başlar. Bu aşamada çocuğa içinde yaşadığı toplumda geçerli olan toplumsal değerler, hal ve hareketler temel bilgi olarak verilir.

Bilindiği gibi ülkelerin gelişmesinde en önemli faktörlerden biri olan, toplumları oluşturan en küçük kurum ailedir. İnsanın hayatta başarılı olabilmesi için gerekli olan kendine güven duygusu başarılı olma arzusu gibi felsefeler çocuklara aile içinde kazandırılmaya başlanır.

Gelişmemiş kırsal bölgelerdeki aile yapısı ve verdiği eğitim ile gelişmiş sanayi bölgelerindeki aile yapısı ve verdiği eğitim arasında farklılıklar olacağı zaten açıktır. Fakat burada ailelerin üzerinde duracağı nokta çocuklarının toplum içinde aktif rol almasını sağlamaya çalışmak, sorunlarının hemen çözümü değil, çözüm yollarının gösterilerek çözüme kendisinin ulaşması fikri yerleştirilmesi, zamanını ve edindiği (edineceği) bilgileri verimli alanlarda kullanmaları gereği vurgulanmalıdır. Tüm bunları çocuğa öğretirken anne ve baba da bu söylediklerini uygulamak zorundadırlar. Çünkü, çocuk genellikle söylenenleri değil gördüklerini yapmaya çalışır. Bu nedenle çocuğun ilk toplumsal eğitim kurumu olan aile içi eğitimi son derece dikkatle ve özenle planlanarak uygulanması gerekmektedir.

Aile içinde ekonomik açıdan çocuğun eğitilmesi için başta tasarruf alışkanlığının kazandırılması gereklidir. Bu her türlü tasarruf olabilir. Zaman tasarrufu, para tasarrufu vb.

Aile içi eğitimin diğer önemli bir yönü ise çocuğun toplumsallaştırılma gayretidir. Çocuğu esas eğitim kurumu olan okul hayatına ve çevresine hazırlamaktır.

b.Resmi Eğitim.

Formal bilgilerin verildiği resmi kurumlarda (okullarda) ülkenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde ve nitelikte insan gücünün yetiştirilmesine çalışılmaktadır.

Aslında düşünülecek olursa bu uzun süreli bir yatırım alanıdır. Çünkü, bir çocuk 6-7 yaşında resmi kurumların verdiği bilgileri olmaya başlayacak; belki 10, belki 15, belki de 20 sene sonra bu aldığı bilgilerle ülke ekonomisinin gelişmesi için harcamaya başlayabilecektir. Bu resmi kurumlara başlayanlardan birçoğu öğrenimlerini yarı da bırakacak, belki de hiç ilgisi olmayan bir alanda çalışarak hayata devam edeceklerdir.

Resmi eğitim kurumları sadece kitaplara bağımlı kalarak klasik öğretim modelini değiştirerek, öğrencileri araştırma geliştirme yöntemleriyle yaratıcı olma özelliğini

kazandırarak ileriye dönük bir modern bir eğitim modeli uygulamalıdır. Ülke ekonomilerinin bu yeteneklere ihtiyacı vardır. Ülkelerin gelişmesi için endüstrileşmesi için teknoloji üretiminde bulunan, teknoloji kullanımında bulunan insangücüne gereksinim vardır. Tabi bunun içinde resmi eğitim kurumlarındaki bu faaliyetlerin devlet tarafından daha fazla desteklenmesi ve daha fazla imkanlar yaratılması gerekmektedir.

c.İşbaşı Eğitimi

Gelişmekte olan bölgelerin en önemli sorunlarından biri de vasıflı insangücünün yetersiz oluşudur.

Endüstrileşmenin eşliğinde olan bölgelerde, yeni endüstriye dönük iş sahalarının açılarak çoğalmasıyla buralarda çalışacak eğitilmiş vasıflı işgücüne ihtiyaç duyulacaktır. Daha önce bölgedeki nüfusun çoğunlu tarım alanında çalıştıklarından, yeni iş sahalarında faaliyet gösteremeyeceklerdir. İşte bu aşamada işbaşı eğitimi devreye girecektir. Bu yeni endüstriye dönük iş yerlerinde çalışacak yetenekli ve dinamik insangücü seçilerek o işin uzmanları himayesinde işbaşı eğitimine tabi tutulurlar. Eğitilen elemanlar belirli bir eğitim aldıktan sonra kendinden daha emin, daha rahat üretimde bulunacaklardır.

Diğer taraftan gelişmiş bölgelerde de durum biraz farklı olmakla, işbaşı eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni bir teknoloji üretildiğinde, bunu ancak o teknolojiyi yaratan (veya yaratanlar) bilir. Bu teknolojiyi kullanacak elemanların da mutlaka işbaşında eğitim görmeleri şarttır.

Gelişmiş veya gelişmekte olan bölge veya ülkeler ekonomilerinin ayakta kalmasını, gelişmesini istiyorlarsa çalışanların işbaşında eğitilmesinin bir kereye mahsus olmayıp, zaman ve mekan açısından ortaya çıkacak yeniliklere ayak uydurabilecek şekilde olmasına özen göstermelilerdir.

B.ÖĞRETİM MODELLERİ

Bölge ekonomisinin gelişme gösterebilmesi için gerekli olan insangücünün yetiştirilmesinde eğitim-öğretim modellerinden eğitim modeli yukarıda açıklanmış bulunmaktadır.

Şimdi de öğretim modellerinin bölge ekonomisine katkıda bulunacak insangücünün yetiştirilmesindeki önemine değinmeye çalışacaktır.

Dünyamız öyle bir değişim içinde ki, ülkeler bu değişime ayak uydurabilmek için nüfuslarını en sağlıklı biçimde, talep edilen öğretim modelini dikkate alarak eğitmek zorundadırlar.

Öğretime başlayan tüm öğrencilerin ilk öğretimden başlayarak yüksek öğretimi bitirmesi mümkün değildir. Bu nedenle öğrencilerin ilgi duydukları alanlara yöneltilerek bu alanda öğretim yapmalarının sağlanması amacıyla bölge ekonomisinde katkıda bulunacak ve bu nedenle talep edilen öğretim modelleri tesbit edilerek bu sonuca göre belirlenmelidir.

Her öğretim kademesi bir sonrakine temel teşkil eder. Öğretimin esas temeli ise ilk öğretimdir ve hemen hemen tüm ülkelerde de zorunludur. Aşağıda bunlara daha ayrıntılı değinilecektir.

1.Öğretimin Altyapısı

Bölge insanların nitelikli bir şekilde eğitilebilmesi için gerekli olan öğretim altyapısının mevcut olması şarttır. Mevcut olması gerekli altyapıda ise gerçekten öğrencilere gereken bilgiyi verebilecek, araştırma yeteneğini geliştirmek, yaratıcı olma özelliğini kazandırmaya çalışan, öğrenciyi sosyal ve ekonomik açıdan hayata hazırlamaya amaç edinen nitelikli öğretmenler, bu öğretim modelinin uygulanabilmesi için gerekli olan araç-gereç ve binalar, daha üst öğretim kademelerinde bilimsel araştırma yapabilecek olanakların sağlanması ve en önemlisi de devlet tarafından sağlanacak bütçenin ihtiyaçları karşılayacak düzeyde olmasıdır.

Öğretim altyapısını, bölge ekonomisinin gelişmesi yönünde olmasında gözönüne alarak tamamlayan ülkeler bu alanda önemli bir rol katetmiş olurlar. Çünkü öğretim altyapısını gerçekleştirerek nitelikli öğretim modelleri uygulayan ülkeler, sonuçta nitelikli vasıflı insan gücüne de kavuşmuş olacaktır. Gelişmiş ülkelerin bazıları doğal altyapı avantajlarından yoksun oldukları halde gelişmişliklerini vasıflı, nitelikli, çalışkan işgücüne borçlu değiller mi?

2.Öğretimde Altyapı Türleri

Bu bölümde her ülkenin gelişmişlik durumuna göre, belirli bir program dahilinde yürütülen öğretim altyapı türleri incelenecektir.

Öğretim Altyapı türlerinden ilki olan ilk öğretim gelişmiş ülkelerle birlikte gelişmekte olan birçok ülkede sekiz yıllık bir eğitim gerektirmekte olup mecbur tutulmaktadır. Gelişmekte olan bazı ülkelerle azgelişmiş ülkelerde ise yine genelde zorunlu olup süresi de beş yıldır.

Öğretim alt yapı türlerinden ikincisi olan orta öğretim gelişmiş ülkelerle bazı

gelişmekte olan ülkelerde ilk öğretimle birleştirilmiş olup, gelişmekte olan bazı ülkelerle az gelişmiş ülkelerde mecbur tutulmadan isteyen öğrencilerin devam edebileceği genelde üç senelik bir öğretimdir.

Öğretim altyapı türlerinden dördüncü sırada yer alan yüksek öğretim de gelişmiş ülkelerde iki kısma ayrılmış gibidir. Bir kısmında öğrencilere akademik bilgiler verilmekte olup, diğer kısmında bilim adamı yetiştirmek amacıyla gereken teknolojik imkanlar sağlanarak araştırma yapılması, uygulama sahası sağlanarak araştırma yapması sağlanmaktadır. Diğer yandan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde üniversiteler hala akademik bilgilerin verildiği, pratik ve uygulamanın tam anlamıyla yapılamadığı eğitim kurumu yapısından kurtulamamıştır. Ülke gelişmesinde ve kalkınmasında çok önemli rol oynayabilecek değerli bilim adamları ders verme, sınav yapma, sınav kağıdı okuma gibi yoğun çalışmalardan nefes alamamaktadırlar.

Bunun için üniversitelerin gerçek amacı olan eğitimin yanısıra araştırma-geliştirme ve teknolojik yeniliklerde bulunmak olduğuna göre değerli bilim adamlarına bu imkan sağlanmalı ve maddi-manevi yönden desteklenmelidir.

Üniversitelerin sınırlı kapasitesi veya başka nedenlerle yüksek öğretim imkanı bulunmayan kişilerin eğitim görmesinin yanısıra herhangi bir meslek sahibi olamayanlara yönelik meslek kurslarının düzenlenmesi de yaygın öğretim programı içinde yer almaktadır.

a. İlk Öğretim

Okuma-yazma öğretmek, bir çocuğun iyi eğitilmesi için gerekli olan temel bilgilerin yerleştirilmesi, toplumsal değerlerin kazandırılmaya çalışılması ve bireyin toplumsallaştırılması gibi birçok önemli görevleri yerine getirmekle ülke kalkınmasında önemli bir yer tutması bakımından ilk öğretimin hayatımızdaki yeri çok büyüktür.

"Okur yazarlık" oranını dünya genelinde değerlendirdiğimizde düşük gelir düzeyien sahip yoksul ülkelerde okuma-yazma bilmeyenlerin hala yüksek bir oran kapladığı görülmektedir. 74

Dünyamızın kimi gelişmiş ülkeleri teknoloji alanında birbirleriyle yarışırken kimi gelişmemiş ülkeleri ise yukarıda bazı amaçlarını saydığımız ilk öğretim bile tam olarak öğrencinin yetiştirilmesinde aktif rol oynayamamaktadır.

İlk öğretim, toplumsal davranışları, hayatta tasarruflu olma gibi sosyal özellikler ile

⁷⁴Akın İLKİN, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul, 1988, s.26-27.

milli birlik duyguları çocuğun dikkatle algulamaya başladığı dönemdir.

Genellikle gelişmemiş ülkelerde çocukların aile bütçesine katkıda bulunması amacıyla ilk öğretim görmesini bile engellemekte ve okul yerine tarla, bahçe vb. yerlere çalışmaya gönderilmektedir.

Kimi bölgelerde ise erkek çocukların okumasına izin verilirken kız çocukların ilk öğretim görmesine bile müsaade edilmeyerek, ev işlerinde anneye yardımcı olması gibi nedenlerle okuldan mahrum bırakılmaktadırlar.

Bir ülkeyi oluşturan toplum ailelerin biraraya gelmesiyle oluştuğuna göre, ülkenin sosyo-ekonomik yönden gelişebilmesi de ailelerin bu yönde gelişmesine ve yenilikçi olmasına bağlıdır.

Her ne kadar aile reisi babadır dense de, evin düzenini sağlayan, çocuklarının bakımı ve eğitilmesi konusundaki görevlerin çoğunu yüklenen annelerdir. Bu nedenlerle de kız çocuklarının da erkek çocuklar gibi okuma hakkı, eğitim görme hakkı bulunduğu, sadece ilk öğretim değil daha üst seviyede eğitim görmeleri gerektiği önemine kırsal bölgelerdeki halka da anlatılmalı ve kabul ettirilmelidir.

Ayrıca, ilk öğretim, öğrencileri diğer üst öğretim kurumlarına hazırlamakla da yükümlü olduğu için ilk öğretim programları ve yöntemleri dikkatle değerlendirilerek amacına uygun hizmet vermelidir.

b.Orta Öğretim

Bazı ülkelerde ilk öğretimle orta öğretim aynı öğretim kurumu içinde uygulanırken, bazı ülkelerde ise orta öğretimle lise öğretimi aynı kurum içinde veya hepsi ayrı ayrı kurumlar halinde de uygulanabilmektedir.

İlk öğretim zorunlu bir öğretim olmasına karşın orta öğretim zorunlu bir öğretim olmayıp, isteğe bağlıdır.

Orta öğretim, özellikle daha üst öğretim kurumu olan liselere devam edecek öğrencilere yönelik öğretim yapmaktadır.

Orta öğretimde; teknik, mesleki ve akademik liselere devam edecek öğrenciler için gerekli olacak temel bilgiler verilmeye, beceriler kazandırılmaya, yeteneklerinin ortaya çıkmaya başlaması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, kız öğrencilere yönelik dikiş, el ve ev işleri gibi derslere de yer verilerek ileride bir yuva kurduklarında aile bütçesine katkıda bulunabilecek bir eğitimi de

kapsamaktadır.

Gelişmiş bölgelerde orta öğretim, daha üst öğretim kurumlarına devam edemeyerek hayata atılmak zorunda kalacak öğrencilere yönelik meslek programlarına ve temel teknik bilgelere yer verilmekte olup, öğrencilerin istediği dalı seçerek o dalda temel mesleki bilgileri öğrenmeleri imkanları vardır.

Gelişmemiş bölgelerde ise belirli bir program çerçevesinde ve çoğunluğu ezberciliğe dayanan bir orta öğretim modeli mevcuttur.

Özellikle, gelişmemiş kırsal bölgelerde kıt olan ülke ekonomisine katkıda bulunacak vasıflı insan gücü yetiştirmede orta öğretim etkili olabilir. Çünkü orta öğretimi bitiren öğrencilerin hepsi bir üst öğretime devam edemeyebilir.

Bu nedenle öğretim modellerinde bir üst öğretim için gerekli olan bilgiler yanında teknik ve mesleki bilgiler verilebilir veya ayrı sınıflar açılarak ağırlık teknik ve mesleki bilgilere verilerek, öğrenciler yönlendirilebilir.

Diğer yönden özel orta öğretim kurumuna devam eden öğretim kurumuna devam eden öğrenciler için hazırlanmış olan eğitim-öğretim modelleri hem kalitatif hem de kantitatif açıdan diğer orta öğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim modellerine göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Daha önce de söylendiği gibi, eğitim-öğretim üretim için ise, öğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim modelleri de öğrencileri üretken olarak yetiştirme yönünde olmalıdır.

c.Lise-Meslek Öğretimi

İlk ve orta öğretimi bitiren öğrencilerden yüksek öğretime devam etmek isteyenler için özellikle düz liselerde yüksek öğretime temel olacak bilgiler ağırlıktadır.

Teknik ve meslek liseleri özellikle yüksek öğretime devam etmeyecek öğrenciler için ilgi duydukları programı seçerek bu alanda yetişmeleri hem kendileri hem de ülke kalkınmasında aranan nitelikleri taşıyan insan gücü olma açısından önem taşımaktadır.

Liselerden (Meslek Liseleri Dahil) mezun olan öğrencilerin çoğunluğu toplum içinde üst statülerde yer alan meslek gruplarına (doktor, akademik kadro, mühendis vb.) girebilmek için yüksek öğretim kurumlarına devam etmek istemektedirler.

Fakat tüm lise mezunlarının da yüksek öğretime devam etmesi yüksek öğretim kurumlarının kapasitelerinin sınırlı olması bakımından mümkün değildir. Bu nedenle öğrenciler orta öğretim döneminde ilgi duydukları mesleklere yönlendirilerek, daha sonra

bu alanlarda öğretim görerek ülke ekonomisine katkıda bulunacak şekilde yönlendirilmelidirler.

Diğer taraftan lise öğretimini tamamlayanlardan (teknik ve meslek liseleri hariç) yüksek öğretime devam etme imkanı bulamayanlar belirli bir alanda öğretim görmediklerinden diğerlerine göre daha dezavantajlı duruma düşeceklerinden hayata atıldıklarında oldukça zorlanacaklardır. Şanslı olup da iş bulanlar çalışacak, bulamayanlar ise kendilerine bir hedef bularak, bu hedef doğrultusunda kendilerini yetiştirmek zorunda kalacaklardır.

Bunun önüne geçilebilmesi için de ülkenin ihtiyaç duyduğu insangücünün daha önceden saptanarak cazip hale getirilmesi ve öğrencilerin bu alanlara yönlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Özel liselerde uygulanan eğitim-öğretim, öğrenci sayısının diğer liselere göre daha az olmasının da etkisiyle öğrenciler daha geniş ve çağdaş bilgilerle eğitilmeleri sonucu yüksek öğretime devam etmeleri bakımından daha fazla avantajlara sahip olabilirler.

d.Yüksek Öğretim

Ülke ihtiyaçlarına cevap verebilecek insangücü potansiyelinin yaratılmasında ve araştırma-geliştirme imkanlarına sahip olmasından dolayı teknolojik yenilikleri daha kısa zamanda uygulayabilen yüksek öğretim kurumlarının ülke ekonomisinin gelişmesinde en önemli yeri almaktadır. Ülke ekonomisinin gelişmesi de yüksek öğretim kurumlarının gelişmesine ve nitelikli insangücü yetiştirilmesinde önemli rolü olduğundan sürekli karşılıklı etkileşim içinde bulunmaktadır.

Bu nedenle, üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanarak sanayinin gereksinim duyduğu alanlarda nitelikli insangücünün yetiştirilmesine ağırlık verilerek eğitim-öğretimde bulunulması hem ülke kalkınmasına olumlu yönde katkı sağlayacak hem de aydın işsizlerin çoğalmasını engelleyecektir.

Genelde üniversitelerin üç temel fonksiyonu olduğu kabul edilir. Bunlar;

1-Eğitim, öğretim,

2-Araştırma,

3-Toplum hizmeti

olarak sıralanabilir.⁷⁵

⁷⁵Yüksek KAVAK, Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Yükseköğretim kurumlarının Çevreye Dönük faaliyetleri, T.T.S.D. Tic. Od. ve Tic. Bor. Bir.Yay. No: Genel 157, Ar-Ge 67, Ankara, 1990, s.24.

Her ülke kendi sosyo-ekonomik yapısına göre üniversitelerinde bu belirtilen fonksiyonlardan birisine veya ikisine ya da üçüne birlikte ağırlık vermektedir veya üniversitelerini bu fonksiyonlara göre ayırabilmektedirler.

Gelişmiş sanayi bölgelerinde üniversitelerin birisinde eğitim öğretim önplana çıkarken, diğer bir üniversite de ise araştırma-toplum hizmeti önplana çıkabilmektedir. Eğitim-öğretim kadar bilimsel araştırma ve geliştirme de önemlidir. Çünkü bir ülkenin gelişip ilerleyebilmesi için bilimadamlarına, bilimsel araştırmalara ve sonuçta da teknolojik yeniliklere büyük ölçüde ihtiyaç vardır.

e-Yaygın Öğretim

Zamanında ekonomik şartlardan veya herhangi bir nedenle okuma yazma öğrenemeyenler, herhangi bir meslek sahibi olamayanlar veya çalışmak zorunda olduklarından örgün öğretime devam edemeyenler açısından vazgeçilmez bir nimettir.

Devlet tarafından okuma-yazma bilmeyenler için açılan kurslar sonucu okuma-yazma öğrenenlerin belki de ülke kalkınmasında bir katkısı olmayacaktır. Fakat, diğer taraftan iktisadın bir amacı da kıt olan üretim kaynaklarının en etken biçimde kullanılarak sonsuz olan insan ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışılması ve okuma-yazma da önemli bir ihtiyaç olduğuna göre insanın yaşamdan zevk almasının, tercihlerinin değişmesinin başka bir yönüdür.

Gördüğü eğitim, öğretim sonucunda bile herhangi bir meslek sahibi olamayanlar için açılan teknik ve meslek kuruluşları ile bu kişilerin yetenek ve becerilerine göre ve bölgenin ihtiyaç duyduğu alanda inangücü yetiştirilmesi açısından yaygın öğretim ülkenin gelişmesinde olumlu bir öğretim programıdır.

Diğer yandan çalışmak zorunda olduklarından örgün yükseköğretime gidemeyenler ve örgün yüksek öğretim kapasitesinin sınırlı olduğundan bu öğretim kurumuna devam edemeyenler için açılan yaygın yükseköğretim programları kişilerin kendilerini yetiştirmeleri açısından önemli bir yer tuttuğundan dünya ülkelerinin önemle üzerinde durduğu bir öğretim modelidir.

Bunlardan başka, bölgenin sosyo-ekonomik durumu ve gelişmelere göre halkın bilgilendirilmesi çeşitli konularda eğitilmesi ve boş geçen zamanların değerlendirilmesi (özellikle ev kadınlarının) açısından ihtiyaç duyulan alanlarda da öğretim, yaygın öğretim aracılığıyla yapılabilir.

C-ÖĞRETİMDE PLANLAMA

Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşabilmeleri için teknoloji transferinden sonra teknoloji üretiminde de bulunabilmesi gerektiği üzerinde daha önce durulmuştu. Teknoloji üretiminde bulunabilecek insangücü de planlı, nitelikli ve çağdaş bir eğitim-öğretim sonunda yetiştirilebilir. Tabii bunun yanısıra doğuştan yetenekli, istek ve merak gibi faktörlerin bulunmasının daha iyi sonuçlar verebileceği söylenebilir. Öğretimde planlama, eğitim planlaması ve eğitim yatırımları olmak üzere iki alt başlık altında incelenebilir.

Bunlardan ilki olan eğitim planlamasında, ülkenin sosyo-ekonomik yapısına göre ilkelere belirlenerek buna göre eğitim planlarının yapılması, eğitim yatırımlarında ise, ülkenin gelecekte ihtiyaç duyacağı işgücünün titizlikle saptanıp, buna göre (eğitim kurumu sayısı, hangi meslek ve teknik kolunda olacağı) eğitim yatırımlarında bulunması ve bu arada da eğitimde maliyet-fayda analizi üzerinde durulacaktır.

1-Eğitim Planlaması

Eğitim planlaması yapılmaya başlamadan önce, ülkenin ihtiyaç duyduğu vasıflı insangücü potansiyeli ile bireylerin hangi alanda eğitim görmek istediklerinin tespit edilmeye çalışılması gerekmektedir.

Eğitim planlamasında mutlaka ulaşılmak istenen hedef vardır. Bu hedef zaman geçtikçe, o konu hakkında tecrübe sahibi olundukça daha da geliştirilebilir.

Eğitim geliştirme planları ülkenin sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılıklar göstermekle beraber, genelde aşağıdaki altı önemli alan üzerinde durulmakta olup, öncelik yine ülkelerin kendi düzenlerine göre değişebilmektedir.

Bunlar;

- 1-Eğitim seviyeleri arasında seçim,
 - 2-Kalite ve sayı arasındaki seçim,
 - 3-Liberal eğitim-bilim ve teknoloji alternatifi,
 - 4-Yaygın eğitim-örgün eğitim alternatifi,
 - 5-Teşvik edici faktörlerin seçimi,
 - 6-Eğitimin amacı.
- şeklinde sıralanabilir.⁷⁶

⁷⁶F.HARBISON (Çev.Hıfzı DOĞAN), Eğitim Planlaması ve İnsan Kaynağını Geliştirme, Talim ve Terbiye Dairesi Yay.:20, Eğitim Planlamasının İlkeleri Serisi:2, Ankara, 1973, s.2-5.

Öğrenimlerini tamamlamış mezunlar genellikle toplum içinde saygın bir mevkiye sahip olmak, yüksek gelir seviyesine sahip olarak refah ve mutluluk içinde yaşamak isterler. Bu ülke şartlarına göre değişmekle birlikte her okulunu bitirenin hayata atıldığında bunlara kavuşması mümkün değildir. Daha alt seviyede iş bulduklarında da çalışmak istememekte (daha iyisini bulurum düşüncesiyle) ve aydın işsizler grubuna katılmaktadırlar.

Eğitim planlamasında kırsal bölgelerdeki eğitim-öğretim sisteminin geliştirilmesi ve bölgede hakim olan ekonomik sisteme yönelik çağdaş bilgilerin uygulamalar olarak verilmesi halinde, öğrenimini tamamlayanların kendi bölgelerini geliştirmek için çalışacaklarından kırsal bölgeden diğer gelişmiş bölgelere olan göç bir nebze olsa da azaltılmış olacaktır. Tabii ki bu arada bu kırsal bölgelerin gelişmiş bölgelerle olan ulaşım ve kitle iletişim olanaklarının da sağlanması bölge halkının gerekinim duyduğu önemli bir ihtiyaçtır.

Eğitim planlamasının bir diğer amacı da öğrencilere ezberciliğe yöneltmekten ziyade nitelikli insan gücü olarak yetişebilmeleri için öğrendiklerini uygulayabilecek düzeyde eğitilmeleri (öğrendikleri sadece kitaplarda defterlerde kalmayacak şekilde) bilgilerini taze, canlı tutabilmek için araştırmaya yönelmektir. Çünkü, dünyada bilgi dışında herşey kullanıldıkça yıpranır, kullanıldıkça eskir ve daha sonra yok olur. Fakat bilgi kullanıldıkça, yinelenmekçe canlı kalır, tazeliğini korur. Bunun tam aksine yani kullanılmayan, yinelenmeyen bilgiler yok olmaya başlar.

Bölgenin kalkınmasında önemli etkisi olan eğitim planlamasında sadece örgün öğretime bağlı kalınmayıp, bunun yanısıra okul dışı (yaygın) öğretim programlarına da yerverilmesi, bölgedeki vasıfsız insan gücü, bu sayede eğitilerek vasıflı insan gücüne dönüştürülebilir.

2-Eğitim Yatırımları

Bir ülkede yapılan uzun vadeli yatırımlar içinde en önemli yeri eğitim yatırımları almaktadır. Çünkü, daha öncede belirtildiği gibi, bir ülkenin sosyo-ekonomik yönden gelişebilmesi, kalkınabilmesi için eğitim görmüş vasıflı ve dinamik insan gücüne çok sayıda ihtiyacı vardır. Bu da ancak eğitime zamanında ve ihtiyaca cevap verebilecek şekilde yapılacak yatırımlarla başarılabilir.

Eğitim yatırımlarını diğer yatırımlardan ayıran en önemli özelliği iktisadi (fiziki) bir yatırım olmasının yanısıra sosyal yatırım özelliğinin de olmasıdır.

Bugün gelişmiş ülkelerin durumlarını (gelişmişliklerini) koruyabilmeleri ve sürekli arayışlar içinde olmalarının temelinde sosyal yatırım yatmaktadır. İnsana verilen

değer, insana verilen eğitim maddi ve manevi destek, toplumu oluşturan bireylerin mutluluk ve refahlarının artmasına neden olmaktadır.

Eğitim kurumlarına yapılan yatırımlarda ise, bölge halkının ihtiyacını karşılayacak miktar ve özelliklere (yeterli sayıda araç-gereç, bina, v.s.) sahip olarak teknolojik yeniliklerin uygulanabilir olması gözönünde bulundurulmalıdır.

Eğitim yatırımları, sosyal yatırım yani insangücüne yatırım ve fiziki yatırım olarak belirtildi.

Bu alana yapılan yatırımlarla bölgeye yapılan diğer yatırımlar arasında karşılaştırma yapılabilir mi? Yapılırsa nasıl? İnsanların eğitilmesi, bilgilendirilmesi bir toplumun gelişebilmesi, kalkınabilmesi için önemli olduğu kadar insanın kendisi içinde önemli midir? Önemli ise ne derece önemli ve insanlar geleceklerini planlarken bunu gözönüne alıyorlar mı? Acaba seçilen eğitim modeli o ülke insanı için faydalı olabilecek mi? Eğitim görmek için vazgeçmek zorunda kaldığı çalışarak kazanacağı geliri ve eğitim görürken yapılan masrafı, eğitimi tamamladıktan sonra elde edeceği kazanç, bu maliyeti karşılayabilecek mi? Bu ve benzeri birçok sorunun cevabı eğitimin maliyeti ve faydası arasındaki ilişkide bulunabilir.

"Maliyet-Fayda Analizi (veya eğitime sık sık uygulanan bir maliyet fayda analizi şekli olan kazançlılık oranı analizi) bugün katlanılması gereken masraflar karşılığında ileride elde edilmesi söz konusu olan kazancın hesaplanmasında kullanılan bir araçtır.

Bu analizin amacı, kaynakların en iyi yada en rasyonel şekilde dağılımını sağlamak için yatırımdan beklenen kazancı ölçmektir. 77

Eğitim alanına yapılan yatırımlar sadece fiziki yatırımları kapsamadığı, bunun yanı sıra çok yönlü olması maliyet fayda analizinin bu alana uygulanmasının güçlüğünü ortaya koymakla birlikte her zaman eleştirilebilmektedir.

Eğitimin maliyeti içinde en önemli sırayı öğretmen maaşları, eğitim kurumlarına yapılan yatırımlar, donatım ve diğer malların ve hizmetlerin satın alınması için yapılan parasal harcamalar almaktadır. Bunlarda genel ve katma bütçeli idareler tarafından yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Araştırmamızın konusunu da bu harcamalar oluşturmaktadır.

Öğrencilerin öğrenim gördüğü sürece vazgeçmek zorunda kaldıkları gelir ile

⁷⁷Mavreen WOODHALL (Çev.Necdet SERİN), Eğitim Planlamasında Maliyet-Fayda Analizi, Talim ve Terbiye Dairesi Yay.: 24, Eğitim Planlamasının İlkeleri Serisi : 5, Ankara, 1974, s.2.

öğrenim süreleri sonunda çalışmaya başladıktan sonra elde edecekleri gelir arasındaki maliyet-fayda analizinin hesaplanması tahminlerinde, iş bulma imkanlarının, çalışma şartlarının, enflasyonunun v.b. durumlarının da gözönünde bulundurulması gerekmektedir.

Ayrıca, öğrenimlerini yarıda bırakan öğrenciler veya öğrenimlerini tamamladıktan sonra herhangi bir işte çalışmayanlardır (İş bulamadıklarından veya istemediklerinden) dolayı milli servetin uğrayacağı zarar da maliyet-fayda analizinde gözönünde bulundurulması gereken unsurlardandır.

Dikkati çeken diğer bir husus da, ekonomide tasarruf ve yatırımın bir arada görülmesine karşın, eğitim ekonomisinde bu durum görülebilmektedir.

Bir aile çocuğunu okutmak, eğitimini sağlamak için zorunlu ihtiyaçları dışındaki harcamalardan vazgeçerek tasarrufta bulunurken aynı zamanda çocuğuna sağladığı eğitimle de ileriye dönük bir yatırımda bulunmaktadır.

a.Devlet Yatırımları

Kamu hizmetlerinin en etkin bir şekilde halka sunulması görevini üstlenen devlet aynı zamanda eğitim hizmetlerinden de halkın en etkin bir şekilde yararlanmasını sağlamakla da görevli bulunmaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde bu görevin bir kısmını özel ve diğer kesimlerin üstlenmiş olmalarına rağmen gelişmemiş veya azgelişmiş kırsal bölgelerde bu görev devletin üzerindedir.

Toplum açısından eğitimin yerinin çok önemli olması (ki bu dünya ülkelerinin hemen hemen hepsinde ilk öğretimin zorunlu olduğundan da anlaşılmaktadır) ve bu hizmetin verilmesinde özel kesimin veya diğer kesimlerin finansman bakımından olsun, sayı ve nitelik bakımından olsun yeterli ve her mekanda (köy, kasaba, şehir) hizmet veremeyeceğinden bu eğitim hizmetinin devlet tarafından üstlenilmesinin en önemli gereklerindendir.

Devlet bu görevini yerine getirebilmek için gerekli olan finansmanı vergiler, harçlar vb. yollarla halktan toplayarak oluşturmaktadır.

Tüm bunların sonunda topluma devlet tarafından verilen eğitim hizmetinin nitelik ve eğitim kurumlarının sayısı bakımından tatmin edici ve gün geçtikçe daha da iyileştirilmesini istemektedirler. Bunun gerçekleşebilmesi için de bu alana devlet bütçesinden daha fazla finans sağlanması gerekmektedir ki istenen seviyeye ulaşılsın.

Gelişmiş bölgelerde eğitim hizmetinin bütçeden önemli bir pay almasına rağmen yine de istenen eğitim seviyesine ulaşamamaktadır. Çünkü, gün geçtikçe teknoloji ilerliyor, bilgiler değişiyor, gelişiyor. Bunları takip edip, halka sunmak içinde devlet bütçesinden yeterli miktarda finans ayrılması gerekmektedir.

Devlet bütçesinden istenen miktarda finans ayrılabilmesi özellikle devletin gelirinin çoğunluğunu oluşturan vergilerin zamanında ve vergi kaçakçılığına başvurulmadan ödenmesiyle gerçekleştirilebilir.

Vergi vermenin de bir vatandaşlık görevi olduğu, ister eğitim kurumlarında, ister kitle iletişim araçlarıyla mesajlar verilerek, yapılan yatırımlar halka tanıtılarak, verdikleri vergilerin hangi alanlarda ne amaçla kullanıldığının anlatılması gösterilmesi halinde daha da olumlu sonuçlar alınabilir.

b.Özel Yatırımlar

Gelişmiş sanayi ülkelerinin gelişmişliklerinde önemli rol oynayan özel sektörler tarafından yapılan yatırımlarda eğitim alanına yapılan yatırımlar da önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, devlet okullarında eğitim-öğretim parasız olmasına karşın özel okullarda masrafların hemen hemen tamamı öğrenciler tarafından karşılanmaktadır. Bu nedenle de özel okul veya özel dersane gibi özel eğitim-öğretim kurumlarına, bu masrafları karşılayabilecek bütçeye sahip olan ailelerin çocukları devam edebilmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerde de diğer alanlara yapılan yatırımlarda olduğu gibi eğitim alanına yapılan yatırımlarda da gelişmeler gözlenebilmektedir.

Bilindiği gibi bir müteşebbis karlı bulduğu alana yatırım yapar. Bu nedenle bölgede ihtiyaç duyulan alanı saptamak için arz-talep karşılaştırması amacıyla araştırmalar, incelemeler yaparak veya yaptırarak yatırım yapmaya karar verirler. Yatırım yaptıkları sektörlerde de başarılı olabilmek için devamlı etrafında meydana gelen değişiklikleri, yenilikleri yeni kurulan veya kurulacak olan işletmeleri takip etmek zorundadır.

Eğitim alanına yatırım yapacak olan müteşebbis de, özellikle yatırım yapacağı bölgedeki eğitim düzeyini, hangi alanda daha fazla eğitime gereksinim duyulduğu ve amaçlarının ne olduğu gibi soruların cevaplarını verebilecek yapıda olmalıdır ki ülke ekonomisinin gelişmesinde en önemli rolü oynayan nitelikli insangücünün yetiştirilmesinde yardımcı olabilsin.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESKİŞEHİR'İN EKONOMİK KALKINMASINDA EĞİTİMİN ROLÜ

I.ESKİŞEHİR'İN GELİŞME DURUMU

Eskişehir ilinin genel ekonomik yapısı tarım ve sanayiye dayanmaktadır. Fakat özellikle son yıllardaki yatırımların (fiziki sermaye ve/veya beşeri sermaye) sanayi ve hizmetler sektörüne kayması İl'in ekonomik yapısındaki, sanayi sektörünün yerini daha da önemli bir seviyeye çıkarmıştır.

Ayrıca, Eskişehir'in coğrafi konumu itibariyle yurt sathındaki olumlu ulaşım şartlarına ve kitle iletişim olanaklarına sahip olması, Ankara, İstanbul ve İzmir gibi Türkiye'nin üç büyük şehrine yakın oluşu da eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesine ve bunun da ekonomik gelişmeleri olumlu yönde etkilemesi sonucu her geçen gün gelişen ve büyüyen illerimizden biri konumunda oluşunu sağlayan faktörlerdendir.

Eskişehir ekonomisinde Anadolu ve Osmangazi Üniversiteleriyle, Meslek ve Teknik Liselerin yetiştirdiği eğitilmiş vasıflı insangücü ve sanayi sektörünün gelişmesinde devlet işletmeleri ve bu işletmelerin yetiştirdiği vasıflı insangücü en önemli faktörler arasında sayılabilir. Çünkü, bir bölgenin kalkınmasını sağlayabilmek için fiziksel kaynaklara ihtiyaç duyulduğu kadar, bu fiziksel kaynakları işleterek, üretimde bulunarak verimi arttıracak ve sürekliliği sağlayacak sosyal yatırıma (insana yatırım) da o derece ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal değişimin sağlanmasında, ekonomik kalkınma için gerekli kaynaklardan biri ve en önemlisi eğitimidir. Bu nedenle eğitimin içeriği ve niteliği üzerinde de titizlikle durulması gerekmektedir.

Günümüzde, eğitim denince akla sadece okuma-yazma öğrenmek değil, formal bilgiler yanında günlük yaşam koşulları ve ihtiyaçları yanısıra, ekonomik konuları kapsayan uzun vadeli kararlar alabilecek bir kapasiteye sahip olabilmek gelmektedir.

Eskişehir Bölgesi, gelişmekte olan ülkeler arasında yerini almış olan Türkiye'nin gelişmekte olan bir ili olarak eğitim kurumlarında sanayi ve hizmet sektöründe ihtiyaç duyulabilecek insangücü yetiştirilebilmesi yönündeki uygulamalı eğitim programları ile çağdaş bilgilerin verilmesi ile ekonominin bel kemiğini oluşturan insangücüne yapılan

yatırımlar ile başarılı sonuçlar almaktadır. Bu yöndeki çalışmaların arttırılarak ve yaygınlaştırılarak sürdürülmesi halinde Eskişehir Ekonomisi daha da canlanarak olumlu yönde gelişmeler gösterebilecektir.

Diğer yandan, verimli tarımsal alanlara da sahip olan Eskişehir Bölgesi, değişen ve gelişen teknolojiye uygun üretim yöntemlerini kullanarak verimliliğin arttırılmasında tarımla uğraşanlara öncülük edecek nitelikli ve çağdaş işgücünün yetiştirilmesi sonucu bu sektörde de daha başarılı sonuçlar alanılabilecektir.

Bu bölümde Eskişehir'in Ekonomik Kalkınmışlığı üzerinde Eğitimin rolü, genel ve katma bütçeli kuruluşlar olan üniversiteler (Anadolu ve Omangazi) ile Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yapmış olduğu harcamaların bölgenin kalkınmasındaki rollerini çeşitli yönleri ile ele alınmaya çalışılacaktır. 78

A.BÖLGENİN DOĞAL YAPISI

Eskişehir, İç Anadolu ile Ege ve Marmara bölgeleri arasında önemli bir geçiş yerindedir. Kara ve demiryolu ağının gelişmiş olması nedeniyle, ülke çapında kolayca ulaşım imkanı sağlandığından önemli bir bölge yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Eskişehir bölgesi, başta lületaşı olmak üzere değerli maden yataklarına sahiptir. Aynı zamanda doğal yeraltı sıcak suları sayesinde de Türkiye çapında adını duyurmuş ve çevre illerden de turistleri çekmeyi başarmıştır. Bu da il ekonomisine canlılık kazandıran önemli bir faktör olmaktadır.

Eskişehir Bölgesinde, tarımın yapılmasında ve verimliliğin arttırılmasında Sakarya Irmağı önemli rol oynamaktadır. Sakarya Irmağı'nın kolları olan Porsuk, Seydisu ve sarısu'da unutulmamalıdır.

Eskişehir bölgesi, birçok dere ve çaylara sahip olmasına rağmen doğal bir göle sahip bulunamamaktadır. Fakat bu eksikliğini başta Gökçekaya ve Porsuk Barajı olmak üzere 6 barajı ve 9 göleti ile kapatmaya çalışırken bölge ekonomisinin gelişmesinde de önemli rol oynamaktadırlar.

İl'de İç Anadolu Bölgesinde hüküm süren karasal iklim görülmekte olup, yazları kuru ve sıcak, kışları kuru soğuk, ayaz ve zaman zaman kar yağışlı olmasına rağmen baharları orta dereceli yağışlı olup, bölgenin doğal yapısını önemli derecede etkilemektedir.

⁷⁸Bu bölümle ilgili açıklamalarda Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Milli Eğitim İl Müdürlüğü'nün verilerinden yararlanılmıştır.

Bozdağ, sündiken, Türkmen, Sivrihisar dağları Eskişehir bölgesinde bulunmaktadır. Bunlara rağmen kara ve demiryolu bakımından çok önemli bir kavşak durumundadır.

1.Konumu

Eskişehir ili konumu itibariyle İç Anadolu Bölgesinin batısında yer almaktadır.

Türkiye'nin üç büyük ili olan Ankara, İstanbul ve İzmir illerine yakınlığı, ulaşım, iletişim açısından hemen hemen tüm imkanların sağlanmış olması da Eskişehir'in sosyo-ekonomik ve teknolojik açıdan gelişmesini sağlayan etmenlerden sayılabilir.

Doğudan Ankara, batıdan Kütahya, kuzeyden Ankara ve Bolu, kuzeybatıdan Bilecik, güneyden Afyon, güneydoğudan Konya 79 illeriyle komşu olan Eskişehir ili Greenwich başlangıcına göre, 20 derece 58 dakika ve 32 derece 04 dakika doğu boylamları ile 39 derece 06 dakika ve 40 derece 09 dakika kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. 80

2.Jeopolitik Yapısı

Jeolojik yapı bakımından I. zamana da yanan Eskişehir ili 81 toprakları, yeraltı zenginlikleri bakımından değerli maden yataklarına sahiptir. Bölge ekonomisinin gelişmesinde Cumhuriyet döneminden beri önemli rol oynayan taş ve toprağa dayanan sanayi de doğal yapının da verdiği avantajla, tuğla, kiremit, çimento, kireç taşı ve lüle taşı ilk sırada yer almaktadır.

Ayrıca yeraltı suları bakımından da şanslı bir yapıya sahip olan bölge, özellikle içme suyunda kullanılan Kalabak suyu ve şifalı yeraltı sıcak suları ile dikkatleri çekmektedir.

Yeraltı madenleri bakımından da adını duyuran Eskişehir'in çeşitli yerlerinde krom, Mihaliççik yöresinde amyantı, Sarıcakaya yöresinde mika yatakları, bazı yörelerde manyezit, kömür, antimuan, bakır, kalay, manganez, volfran ve kurşun cevheri, Beylikova yöresinde toryum yatakları ve Kırka dolaylarında da bor yatakları bulunmaktadır. 82

⁷⁹Faik Sabri DURAN, "Büyük Atlas "İstanbul, 1972, s.21-28.

⁸⁰Eskişehir Ticaret Odası, "Sosyal ve Ekonomik Yönüyle Eskişehir", Eskişehir 1973, s.6.

⁸¹Yurt Ansiklopedisi, C: 4 İstanbul 1982, s. 2820.

⁸²Eskişehir Valiliği, "Eskişehir", Eskişehir 1989, s.11

B.SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Eskişehir ilinin konumu ve jeolojik yapısına kısaca değindikten sonra şimdide şehrin gelişme düzeyi üzerinde önemli rol oynayan faktörleri, sosyo-ekonomik yapı ve teknolojik yapı başlıkları altında incelemeye çalışacağım.

Sosyo-ekonomik başlığı altında şehrin demografik yapısı, eğitim yapısı ve öğrenim yapısı ayrı ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

1.Demografik Yapısı

Bir ülkenin gelişebilmesi, kalkınabilmesi için sosyal ve ekonomik yönlerden belirli bir düzeye gelmesi şarttır. Ülkenin bulunduğu konumun önemi kadar içinde barındırdığı nüfusun sayısı, niteliği ve istihdamı da en az ülkenin konumu kadar önemlidir.

Türkiye bu itibarla çok kritik bir konumda olup 1990 nüfus sayımına göre 56.473.035 nüfusa sahiptir.

Türkiye genelinde Eskişehir ili 1990 nüfus yayımına göre, 641-057 nüfusa sahiptir. 641.057 nüfusun il ve ilçe merkezinde yaşayan nüfus 477.436, bucak ve köylerde yaşayan nüfus ise 163.621'dir. 83

2 Eğitim Yapısı

Eskişehir ili ulaşım yönünden Marmara, Akdeniz, Ege ve İç Anadolu Bölgelerini birbirine bağlayan kavşak noktasında bulunmasından dolayı çeşitli kültür yapılarının etkisi altında kalmıştır. Konumu itibariyle önemli bir yere sahip olmasının verdiği avantajla da Eskişehir ekonomisinin kalkınmasının yanısıra buna paralel olarak eğitim yapısında da farklılıklar görülerek, Türkiye ortalamasının üzerinde bir görünüm arz etmektedir.

"Eğitim sistemi, meslek kazandırıcı yaygın eğitim, ara işgücü ve yüksek nitelikli işgücü yetiştiren eğitim olmak üzere üç boyutlu bir yapıda ele alınarak kalkınmanın temel araçlarından birisi olarak etkinleştirilecektir."⁸⁴ Eğitim yapısı yönünde son derece önemli rol oynayan bu hedef Eskişehir İl ekonomisinin gelişmesinde de en önemli yer almıştır. Karşılıklı etkileşim sonucu eğitimin gelişmesi ekonominin

⁸³DİE, "1990 Genci Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Eskişehir" Ankara, 1991, s.25-37.

⁸⁴DPT, "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994" Ya.No. 2174, Ankara 1989, s.294.

gelişmesine, ekonominin gelişmesi daha iyi eğitim imkanlarına olanak vermektedir.

Eskişehir'de özellikle son yıllarda teknik ve meslek eğitimine daha fazla önem verilmesi ve bunun da imkanlar dahilinde uygulamalı olarak (işbaşında eğitim) yapılması sonucu alanlarında vasıflı İnsan gücü yetişmesine olanak sağlanıyor.

1990 nüfus sayımına göre Türkiye genelinde okur-yazar oranı % 70 dolaylarında iken bu oran Eskişehir'de % 87,2 dolaylarındadır. Günden güne değişen, gelişen teknoloji karşısında ülkelerin gelişmişlik durumları gözönüne getirilecek olursa bu oranların % 100 olması gerektiği ortaya çıkıyor. Günümüz şartlarında sadece okur-yazar olmakta yeterli olmadığı gibi en azından kişiye bir meslek kazandıracak düzeydeki eğitim programını tamamlayarak kendilerini yetiştirmeleri gerekmektedir. Onun için öğrenciler düz liselerden çok teknik ve meslek liselerine yönlendirilerek bu alana ağırlık verilmelidir. Yani, bir kişi hayata atıldığı zaman yapacağı iş hakkında eğitim görmüş olması o işte daha başarılı olmasını sağlayacaktır.

Genç, dinamik ve aydın nüfusa sahip Eskişehir'de kültürel faaliyetlerin artırılması, sosyal faaliyetlere ağırlık verilmesi sonucu, Eskişehir halkı bilgi ufkunu daha da genişletme imkanı bulacaktır.

a. Toplumsal Değerler

Bir toplumun sürekliliğini sağlayabilmesi, ayakta kalabilmesi için, bütün toplumlarda uyulması gereken, toplum tarafından konulan toplumsal değerler mevcuttur.

Toplumun gelişmesi, toplumsal değerlerin günümüz şartlarına uydurulmasında da yaşantımızın her bölümünde ihtiyaç duyulan eğitime büyük gereksinim vardır.

Bölgelerin kalkınmasında büyük rol oynayan toplumsal değerlerin, amacına uygun olarak uygulanması sonucu o toplum için yararlı olabilir. Fakat günümüz şartlarına uymayan toplumsal değerler ise o topluma yarar yerine zarar bile verebilir.

Eskişehir bölgesinde yaşayan toplum, eğitim düzeyinin de yüksek olmasının verdiği avantajla günün şartlarına uygun bir yaşam sürdürmeye çalışan, yeniliklere açık olan ve eğitimin gerekliliğine inanan bireylerden oluşmaktadır.

Ayrıca, Eskişehir Bölgesinde, toplumsal kurumlara (aile, okul v.b.) ve toplumsal ilişkilere verilen önem gerçekten iyi denecek düzeydedir.

b.Dinsel Değerler

Her milletin inandığı bir din vardır ve genel de her insan bir dine inanmak zorunluluğu duyar.

Din eğitimi, aydın din adamları tarafından verildiği takdirde amacına ulaşabilmekte olup, bunun tam tersinde ise, dini eğitim verecek düzeyde yetişmemiş olup, aydın din adamı kimliğine bürünerek ortaya çıkan kişiler yapıcı ve eğitici olmaktan çok, bölücü ve yıkıcı olabilmektedirler. Bu gibi kişilere fırsat vermemek için bu eğitim kurumları bünyesinde yetiştirdikleri aydın ve çağdaş din adamları dışında faaliyet gösterenlerin araştırılarak tespit edilmesi ve bu kişilere karşı cezai önlem alınması gereklidir.

Eskişehir Bölge halkı dinsel değerlerin bir vicdan meselesi olduğunu kabul etmekte ve bu konuda birbirlerine karşı saygı duymakla beraber birbirleri üzerinde zorla yaptırım ve baskı olmaksızın herkesin bu konuda özgür olduğuna inanmaktadır.

3.Öğrenim Yapısı

2000'li yıllara yaklaştığımız şu günlerde teknolojinin son hızla değişmesi yanında öğrenim yapısında da büyük değişiklikler, iyileşmeler görülmektedir.

Türkiye genelinde orta öğretim kurumlarında bilgisayarlı ve uygulamalı eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan, bugün gelişmiş sanayi ülkelerinde zorunlu öğrenim süresi 8 ile 10 arasında değişmekte olup, Türkiye'de bu süre ilgili çalışmaların sürdürülmesine rağmen, Türkiye genelini kapsayacak şekilde bir uygulama yürürlüğe hala konulamamıştır.

Eskişehir Bölgesinde de zorunlu öğrenim süresi 5 yıl olmakla birlikte, çoğunluğunu orta gelirli ailelerin oluşturduğu bölge halkının çocukları aile bütçesine katkıda bulunmak için, okumayı tercih etmelerine rağmen bazen çalışma yolunu da seçebilmektedirler.

İş hayatına tecrübesizce ve büyük yaşta atılan bu çocukların çoğunluğu getir götür işlerinde istihdam edildiği için, çalıştıkları meslek dallarının inceliklerini öğrenememekte ve yaşları küçük olduğundan da sosyal güvenlikten yararlanamamaktadırlar.

Bu konuların işgücü yapısı ve sosyal güvenlik başlıkları altında incelenmesi

amacına daha uygun olacaktır.

a.İşgücü Yapısı

Son yıllarda Türkiye ekonomisi üzerindeki ağırlığını yavaş yavaş yitirmeye başlayan tarım sektörüne karşılık sanayi ve hizmetler sektöründe artışlar görülmektedir. Bu artışlar istenilen seviyeye ulaşmamış olsa bile gelişmeler umut vericidir.

Eskişehir bölgesinin sanayileşmede gösterdiği gelişmenin temeli Cumhuriyet Döneminde sanayileşmeye başlamasıdır. Bunun da birden bire değil sindire sindire yapılmasıdır. Cumhuriyet Döneminde tarım sektörünün sanayi sektörü alanında da çalışmalar yapılmış özellikle devlet tarafından kurulan fabrikalar bu alanda ileri adımlar atılmasına neden olmuştur.

Örneğin; Eskişehir Bölgesinin lokomotif sanayi alanında gelişmesinin en önemli etkenlerinden biri, bünyesinde çalıştırdığı elemanların çoğunu bu konuda eğitmesidir. Öğrenciler Devlet Demir Yolları Meslek Lisesi'nde bu dalda mesleki, formal ve uygulamalı eğitimden geçtikten sonra vasıflı işgücü ve kendinden daha emin olarak hizmet vermekte ve bu sektörün gelişmesine katkıda bulunmaktadırlar.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konuda "Hangi işte çalışırsın?" veya "Ne İş yaparsın?" sorusuna verilen "Her işte çalışırım" veya "Ne iş olursa yaparım" gibi cevaplar bir tarafa bırakılarak "Ben bu işte çalışırım" veya "Ben bu işi yaparım" diyerek kendilerini o dalda kanıtlamaya çalışmalıdırlar. Bir insanın her işi yapabilmesi mümkün değildir. Her işin bir zorluğu, incelik isteyen, deneyin isteyen bir özelliği vardır. Bu nedenle herkesin mutlaka ilgi duyduğu, başarılı olabileceğine inandığı, yetenekli ve yatkın olduğu bir işkolu vardır. Önemli olan bunun tesbit edilerek o yönde ilerlemektir. Eğitim kurumlarında amaçlardan biri de bu olmalıdır. Öğrenciler orta öğretime devam ederken yeteneklerine göre yönlendirilmeye çalışılmalıdır.

b.Sosyal Güvenlik

Anayasamızın 60. maddesi, "Herkes sosyal güvenlik hakkında sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" hükmünü taşımaktadır.⁸⁵

Ülkemizde Sosyal Güvenlik Kurumları, Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur olmak üzere üç grup altında toplanabilir.

1965 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'yla kurulan ve günümüze kadar

⁸⁵T.C.Anayasası, İstanbul, 1982, s.41-42

birçok değişikliklere uğrayan Sosyal Sigortalar Kurumu işçi kadrosunda çalışan önemli bir bölümü kapsamaktadır.

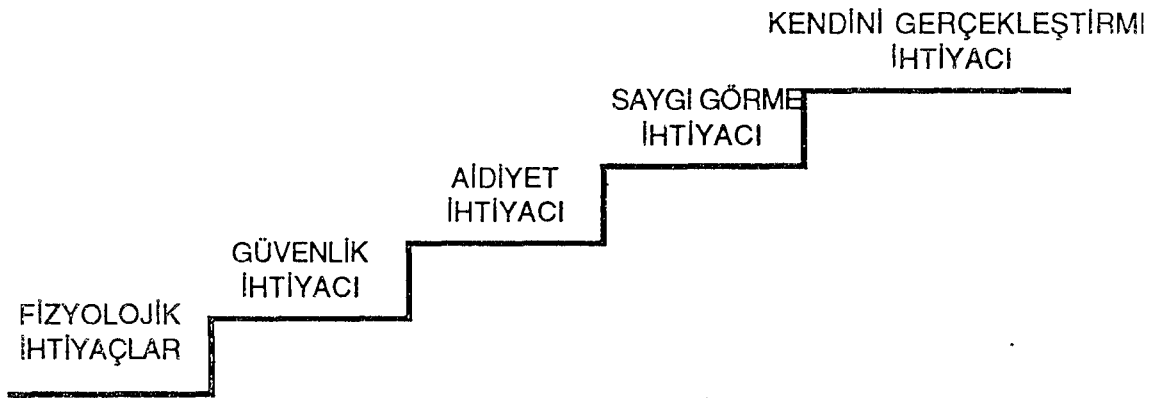
1945 yılında kurulmuş olan T.C. Emekli Sandığı kamu görevlilerini kapsayan bir Sosyal Güvenlik kurumudur.

1971 yılında 1472 sayılı kanunla da sanatkarlar ile Diğer Bağımsız Çalışanlar Bağ-Kur adı altında sosyal güvenlik altına alınmış ve daha sonrada tarım alanında çalışanlar da bu kanuna tabi olmuşlardır.

Sosyal güvenlik konusunda önemli bir noktada insan ihtiyaçlarıdır.

İnsan ihtiyaçlarının sınıflandırılmasında Maslow'un ihtiyaçlar Hiyerarşisinde de görüldüğü gibi insanın temel ihtiyaçları olan fizyolojik ihtiyaçlarından sonra ikinci sırayı güvenlik ihtiyacı almaktadır. Sosyal Güvenlik, İş güvenliğinin sağlanması, bir konut sahibi olma vb. ihtiyaçlar güvenlik ihtiyacı içinde yer almaktadır. 86

ŞEKİL-I- MASLOW'UN İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ

KAYNAK: Mehmet ŞAHİN, "İş İdaresine Giriş", A. Ü. Ya. No: 170, AÖF Ya. No: 72, Eskişehir, 1989, s. 6

İnsanların mutlu olması, refahlarının artırılması, işlerinde verimli ve başarılı olması isteniyorsa, bunun için önce gelen ihtiyaçlarından birisi olan Sosyal Güvenliklerinin de sağlanmış olmasıdır.

⁸⁶Mehmet ŞAHİN, "İş İdaresine Giriş", A.Ü. Ya.No: 170, AÖF Ya.No: 72, Eskişehir, 1989, s.6

C.TEKNOLOJİK YAPISI

Dünyamız sürekli bir değişim içinde, insanlarımız sürekli yenilikler peşinde ve daima daha iyisini istemektedirler.

Ülkeler bu yüzden teknoloji transferinden, teknoloji üreten ülke durumuna gelip, hayat standartlarını yükseltmek, gelişmiş ülkeler arasında yerini almak ve bunun devamını sağlamak için yarış halindedirler.

Türkiye'de artık geri kalmışlıktan kurtulup gelişmekte olan ülkeler arasına katılmış ve gelecekte gelişmiş ülkeler arasında yerini almaya çalışmaktadır.

Eskişehir Bölgesi de Türkiye'nin gelişip kalkınmasında, güçlenmesinde önemli yerini almış ve bu görevini yerine getirmek içinde tüm halkıyla çaba sarfetmektedir.

Eskişehir Bölgesinin teknolojik yapısı içinde endüstriyel yapısının önemli bir yeri vardır. Endüstriyel yapı bakımından gelişmiş bir bölgedir. Endüstriyel yapı bakımından gelişmesinde en önemli yeri XX.yy. başlarında kurulmaya başlanmış ve daha sonra da kurulmaya devam eden Devlet İşletmeleri ve daha sonra da kurulmaya devam eden Devlet İşletmeleri ve bu işletmelerin yetiştirmiş oldukları vasıflı insan gücünün azimle çalışarak yaratmaya çalıştıkları nitelikli insangücü ordusudur.

Eskişehir Bölgesinin sahip olduğu doğal kaynaklar ve tarımsal yapısı da endüstrinin gelişmesine etki eden diğer faktörler arasında sayılabilir. Özellikle un ve kiremit fabrikalarına bağlı sanayi kolları gelişmiştir.

1926 yılında kululan Hava İkmal Bakım Merkezi, 1933'te kurulan Şeker Fabrikası gibi büyük kuruluşlar yanında diğer küçük işletmelerinde kurulmasıyla Eskişehir bir endüstri şehri haline gelmiş ve diğer nehirlere göre cazip sayılabilecek duruma gelmiştir.

Organize sanayi bölgesinde ileri teknolojiye sahip olan endüstri kuruluşları (Arçelik v.b.) Baksan Küçük Sanayi Sitesi, 1987 yılında işletmeye açılan TUSAŞ Uçak Motorları Fabrikası, İnönü'deki OTOSAN Fabrikası ve bu kuruluşlarda gerek işbaşında eğitim, gerekse formal eğitimden geçerek, gerekse kurs ve seminer gibi bilgileri artırıcı yeni teknoloji hakkında bilgi edinilmesi gibi yöntemler sonucu, alanlarında deneyimli olan yöneticisiyle, müdürüyle, memuruyla, işçisiyle bir bütün oluşturarak il ekonomisinde çok önemli rol oynadıkları kabul edilebilir.

II. ESKİŞEHİR'İN GELİŞMESİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM MODELLERİ

Türkiye'de özellikle son yıllarda eğitim-öğretim sisteminin ülke ihtiyacına cevap verebilecek insangücünün yetiştirilmesi amacıyla yönelik çalışmalara hız verilmiştir.

Aşağıda Eskişehir ekonomisinin kalkınmasında can alıcı noktayı teşkil eden eğitim-öğretim modelleri ve öğretim planlaması konuları ayrı ayrı ele alınacak ve yeri geldikçe daha da alt başlıklara indirgenecektir.

A.EĞİTİM MODELLERİ

Ekonomik kalkınmada en önemli rolü oynayan beşeri kaynağımızın bu alanda yerini alabilmesi, çağdaş ve devamlı değişen dünyaya ayak uydurabilmesi için dönemin değişen en son teknolojik bilgilerini de içeren eğitim modellerinin ülkenin gelişmişlik durumuna uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi ülkemizde eğitim modelleri örgün ve yaygın olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır.

Ülke nüfusunun her yıl biraz daha çoğalması, köyden kente göç hareketlerinin önlenememesi örgün eğitimi, eğitim modeli içinde yetersiz bırakabilmiştir. Öğrenci sayısının fazlalığı, öğretmen kadrosunun yetersiz olması, okul binasının ve araç gereçlerinin ihtiyaçlara cevap verememesi sonucu yaygın eğitim modelinin uygulanması zarureti doğurmuştur.

Yaygın eğitim modeliyle bir yandan meslek sahibi olmamış gençlerin yeteneklerine göre bir meslek sahibi olarak ülke ekonomisinin gelişmesinde üretken rol oynaması çalışılır.

Diğer yandan ise televizyon, radyo ve kitaplar aracılığıyla ülkenin en ücra köşelerinde yaşayan bireylere eğitim hizmeti verilmekte olup, bütün vatandaşlarımızın da bu hizmetten yararlanması amaçlanmaktadır.

Eskişehir sanayisinin gelişmesinin de temelini de yatan eğitimin önemi sanayi kuruluşlarınca da çok iyi benimsendiğinden, kimi kamu yada özel kuruluşlar da kendi meslek dallarında eğitim hizmeti verilerek eğitim dönemi sonunda yine kendi dallarında istihdam edilmektedirler.

Eskişehir Bölgesi'nin ekonomisi artık tarıma dayalı bir ekonomi olmayıp, sanayi alanında da adını duyurduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle sanayi alanında çalışacak yöneticisinden, çırağına kadar olan tüm personelin temelden eğitilmesi için bu alanda

eğitim modelleri geliştirilerek uygulanmaya konulması gerekmektedir. Eskişehir'de bu alanlardaki meslek liseleri bu ihtiyaca gerek sınıflardaki ğrenci sayılarının fazla olması, gerekse uygulaamlı eğitim sisteminin tam olarak uygulanamaması veya bazı öğrencilerin yeteneklerine uygun olmayışı gibi nedenlerden dolayı nitelikli sanayi sektöründe çalışarak üretimde bulunacak insangücü yetiştirilmesinde istenilen düzeye ulaşılamamaktadır.

Tarım ve saanyi sektöründen sonra hizmet sektöründe de yetiştirilmiş ve bu alanda kendisini kabul ettirebilecek düzeyde eğitim görmüş ana insangücüne de ihtiyaı olan Eskişehir Bölgesinde de Anadolu niversitesi ve Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından çalışmalar sürdürülmektedir.

1.evre Etkisi

İnsan doğumundan ölümüne kadar olan hayatını bir toplum içinde, toplumla karşılıklı etkileşim içinde ve değişik evre gruplarına katılarak geçirmektedir.

evresiyle devamlı ilişki içersindedir. Devamlı çevresinden bir şeyler öğrenmekte olup, aynı zamanda çevresine de bir şeyler vermektedir.

Ülkemizde de görülen eğitimde kazanılan davranışlarda görüş birlikleri ve farklılıklarında çevrenin etkisi kmsenemeyecek kadar önemlidir. Bu nedenle tahsili, ülkenin gelişmesi ve kalkınmasında emeği geçen veya geçecek olan aydın insanlarımızın çevresiyle daha yakından ilgilenmeleri çok faydalı olacaktır. Bu yakından ilgilenmeleri de özellikle orta öğretimde bulunan öğrencilere ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu alanda eğitim-ğretim görmesinde yol gösterici olması, kültürel faaliyetlerden haberdar edilmeleri, toplumumuzda çok düşük olan okuma alışkanlığının kazandırılması ve ülke ekonomisen faydalı olacak alışkanlıkların kazandırılması (israftan kaçınma, tasarruf etme, vb) olabilir.

Eskişehir ilinde de, toplumumuz eğitim görmüş aydın kişilerin çevrelerine olan etkilerinin bilincinde olup, çocukların yetişmesinde, kültür değerlerinin kazanılması ve korunması yönünde görüş birliğindedir.

Toplumunu oluşturan bireyler çevreleriyle olan ilişkilerinde bazen tartışarak bazen aynı fikirleri savunarak, ama sonunda en iyisine en doğrusuna ulaşmaları halined şehrin daha da gelişmesi, refahlarının daha da arttırılması için izlenen ve izlenecek olan en önemli yoldur.

2 Kurumsal Etkiler

Bir toplumun ayakta kalmasını, gelişmesini, kalkınmasını sağlayan faktörlerden en önemlisi toplumsal kurumlar ile bu kurumlar arasındaki devamlı gelişmeye yönelik dayanışma ve birliktir.

Bu dayanışma ve birliğin sağlam temellere atılabilmesi için, aile içi eğitimle başlayan, sonra resmi eğitimle devam eden ve daha sonra iş hayatına atıldıktan sonra da sürekli devam eden (devamlı değişen teknolojiye ayak uydurabilmek için) işbaşı eğitimini de kapsayan ve ülkemizin gelişmesinde çok önemli rol oynayan bu kurumsal etkilerin geliştirilmesi yine toplumun kendisine bağlıdır. Çünkü, kurumlar sürekli, değişenler ise insanlardır, yenilenen ise toplumdur. İnsanların bıraktıkları kültürel değerler ve ekonomik gelişmeler yeni nesil tarafından daha da genişletilerek devamlarının sağlanması zorunludur. Çünkü, değişen teknolojik çağa yetişmek, gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşabilmek için bu kurumların düzenli olarak işlevlerini aksatmadan sürdürmesi gerekliliği ortaya çıkıyor.

Aşağıda da bu konu aile içi eğitim, resmi eğitim ve işbaşı eğitim alt başlıkları altında incelenecektir.

a.Aile İçi Eğitim

Çocuğun yetiştirilmesinde iyi eğitim görmesinde en önemli rolü oynayan etken ailenin sosyo-ekonomik yapısıyla ilgilidir denebilir.

Bugün ülkemiz geliştirmekte olan ülkeler arasında yerini almış olup, gelişmiş ülkeler düzeyine erişebilmek için sürekli araştırmalar, çalışmalar içindedir.

Gelişmiş sanayii ülkelerinde kadın da çalışma hayatında yerini almış ve aile içindeki ilişkiler karşılıklı saygı, sevgi, yardımlaşma ve özveriye dayanmaktadır.

Türkiye'de de aile yapısı değişmekte, geniş aile yapısından anne-baba ve çocuklardan oluşan dar aile yapısına geçilmektedir. Kadının da çalışma hayatında yer alması ekonomik özgürlüğünü kazanmasına, aile bütçesine katkısıyla da ailesinin sosyo-ekonomik düzeyinin artmasına ortak olmaktadır.

Diğer taraftan çocuğun yetiştirilmesinde en önemli rolü oynayan annenin çalışması ise, çocuğun yetiştirilmesi ve eğitilmesinde eksikliklere yolaçabilmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan aileler bu eksikliklerini çocuklarını bir kreşe, özel bakım evlerine bırakarak bir nebze de olsa azaltmaya çalışmakta iseler de, bu

eksikliklerini giderdikleri söylenemez.

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olup, çalışmak zorunda kalan kadınlar ise, çocuklarını ya aile büyüklerine bırakarak ya da başka bir çıkar yol bularak aile bütçesine katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar.

Fakat, bu da çocuğun yetiştirilmesinde olumsuz etkiler yaratabilmekte olup, çocuğun bir ikilem içinde büyümesine neden olabilmektedir. Bir taraftan aile büyüklerinin geleneksel ananevi değerlere bağlı olarak yetiştirme sistemi yeralırken, diğer taraftan anne ve babanın gelişmiş günümüz şartlarına uygun yetiştirme sistemi yermaktadır. Çocuk ise bu ikilem içinde bocalamaktadır.

Çocuğun, ilk eğitimini aileden aldığı bilinmekle beraber, bu eğitimin elden geldiğince ileriye dönük sağlam temellere dayalı olmasına dikkat edilmelidir.

Ülkenin gelişmiş ülkeler seviyesine erişebilmesi isteniyorsa bunun için gerekenlerin yapılması gereklidir. Bu gereklere ise kısaca şöyle değinilebilir;

Bir ülkenin temelinde yatan en küçük ve en önemli kurum aile olduğuna göre, ailenin gelir düzeyinin yükselmesi, karşılıklı ilişkilerin saygı, sevgi ve anlayışa dayanmasıyla oluşan ailelerden meydana gelen ülkeler de gelişecektir, kalkınacaktır.

Çocukların boş zamanlarını eğitici ve yaratıcı oyunlarla, değişik yararlı el becerileriyle, çocuğu sıkmadan okuma alışkanlığının kazandırılması gibi alışkanlıkların yanısıra israf ve hiçbir şey yapmadan boşa geçen zamanın çocuklar üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerden korumaya çalışılmalıdır.

b. Resmî Eğitim

Ömür boyu sürecek olan aile içi eğitimle birlikte formal bilgilerin verilmesi resmî eğitimle başlamaktadır.

Ülkemizde resmî eğitime genellikle 6-7 yaşlarında başlanmakta olup, çeşitli zamanlarda ve çeşitli mekanlarda çeşitli şekillerde olmak üzere ömür boyu sürebilmektedir. Çünkü, okumanın, eğitim görmenin bilindiği gibi yaşı yoktur.

Resmî eğitimin verildiği kurumlar olarak okullar formal yapı yanında informal bir yapıya da sahiptirler. (Kültürel faaliyetler, sportif karşılaşmalar, vb.)

Okullar bireylere sadece kitaplarda yeralan bilgileri öğretmekle kalmayıp, aile içinde verilen bilgilerin resmî eğitim kurumlarında verilen bilgilerle pekiştirilmesi ki bunun için aile içinde verilen eğitimle okulda verilen eğitimin uyum göstermesi

önemlidir. Yeteneklerine göre beceri kazanmaları ve bu yönde meslek seçimine yönelmesinin yanısıra toplumsal kültür yapısının da kazandırılarak topluma yararlı ve ülke gelişmesinde rol oynayacak bireylerin yetiştirilmesinde birinci sırayı almaktadır.

Resmi eğitim kurumlarında gelişen değişen teknolojinin de takip edilerek özellikle ülkenin ihtiyaç duyduğu ara insan gücünün yetiştirilmesinde sınıflarda, dersliklerde veya anfilerde verilen formal bigilerin uygulamalı yapılması halinde, iş hayatına atılan birey üretimde bulunurken okul döneminde edindiği bilgileri daha rahatlıkla uygulama alanı bulacak ve bunu daha da geliştirme çabası içine girerek mesleğinde ilerleyebilecektir.

Eskişehir'de de özellikle son yıllarda mesleki ve teknik liselerin açılması veya kuruluşları daha önceki yıllara dayalı bulunan liselerin tekrar gözden geçirilmesi yanında uygulamalı olarak eğitim sisteminin daha da geliştirilmesi üzerinde çalışmalar yoğunluktadır. Formal eğitim yanında uygulamasını da yapan kişi iş hayatına atıldığı zaman bunlardan faydalanarak kendisini bu alanda daha da geliştirmeye, yetiştirmeye gayret göstererek il ekonomisinin gelişmesine, üretkenliğine daha aktif bir işgücü yaratacaktır.

Eskişehir ekonomisi gelişmeye, kalkınmaya müsait bir yapıya sahip. Buna da en büyük destek resmi eğitim ve iş hayatına atıldıktan sonra da işbaşı eğitimidir. Aşağıda da işbaşı eğitimi üzerinde durulacaktır.

c.İşbaşı Eğitimi

Teknolojiyi üreten insanlar, kullanan insanlar, faydalanan ise yine insandır. Değişen teknoloji sayesinde hayat düzeni de iş düzeni de değişmekte olup, toplum refahının artırılmasını sağlamaktadır.

Ülkemizdeki işyerleri gözönünde tutulacak olursa hemen hemen hepsinde yazar kasa kullanımının yaygınlaştığı, bilgisayarla çalışan büyük işletmeler yanında, işlemlerin daha kısa sürede ve doğru olarak bitirilebilmesi için kullanılan daha nice elektronik cihazlar günümüz iş hayatında yerlerini aldıkları görülmektedir.

Tüm bu teknolojik yeniliklerin değişen yasa ve yönetmeliklerin, alınan ekonomik kararların vb. doğru ve şartlara uygun kullanılabilmesi için personelin işbaşı eğitimine, hizmet içi eğitimine duyulan gereklilik kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu, işbaşı eğitimi çeşitli zaman ve mekan olmak üzere ilgili birimlerdeki personelin eğitilmesi ile gerçekleştirilebilir.

Cumhuriyet Dönemi'nde ekonomisinin hemen hemen tamamı tarıma dayalı olan Eskişehir'in o dönemde kurulan sanayi sektörüne yönelik kamu kuruluşlarında özellikle personelin işbaşında eğitilmesine önem verilmesinin bu alanda önemli adımlar atılmasındaki katkısı büyüktür.

Eskişehir Bölgesi'nde de teknolojik ilerlemelerin takip edilmesi, uygulaması ve bu konuda daha da ileriye giderek teknolojik yeniliklerin yaratılabilmesi için imkanlar dahilinde işbaşı eğitim görmesi için yurtdışına gönderilen personelin edindiği bilgiler veya yurtdışından gelen, alanında uzman kişilerce verilen kurs ve seminerlerin personelin eğitimi, işlerinde de kalitatif ve kantitatif artışlar göstermesinin yanısıra kendisini o alanda daha bilgili ve tecrübeli gören personel bu alanda daha aktif rol oynamak ihtiyacını duyacaktır.

Örneğin, Maliye Bakanlığı tarafından düzenlenen Maliye Kursları ve Seminerler personelin eğitilmesi konusunda son derece önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

B.ÖĞRETİM MODELLERİ

Buraya kadar olan bölüm birbirleriyle içiçe olan eğitim-öğretim'den eğitim üzerinde daha fazla duruldu. Bundan sonraki bölümde de öğretim modelleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Ülkemizde kız-erkek ayrımı yapılmadan devam zorunluluğu olan beş yıllık (sekiz yıllık ilköğretim modelinin uygulama çalışmaları sürdürülmekte olsa da yurt düzeyinde tam olarak yürürlüğe konamamıştır.) ilk öğretimden sonra devam zorunluluğu olmayan orta ve lise öğretiminden sonra yüksek öğretim olmak üzere ülke ekonomisinin bel kemiğini oluşturan öğretim modellerinin değişen günümüz şartlarına uygun evrimler geçirmesi gerekmektedir. Bunun da sağlanabilmesi için, bir alt bölümde üzerinde durulacak olan öğretim alt yapısının sağlam temellere dayanması, yeniliklerin takip edilerek eksikliklerin giderilmesi yönünde devamlı çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir.

I.Öğretimin Altyapısı

Ülkelerin kalkınmışlık düzeyi ile karşılıklı etkileşim içinde bulunan öğretim altyapısının sağlam temellere atılmasında öğretmen, bina, uygulanan program, araç-gereç, kitap vb.'nin en önemli rolleri oynadıkları söylenebilir.

Ülkemizdeki öğretim altyapısının, özellikle büyük şehirlerdeki bina yetersizliğinden sınıflardaki öğrenci sayılarının fazlalığı öğretmen noksanlığından boşa

geçen dersler nedeniyle pek içaçıcı olduğu söylenemez. Köyden kente göç olayının önlenememesi sonucu bazı köylerde de öğrenci olmadığından kapanan okullar ise ayrı bir durum arz etmektedir.

Eskişehir Bölgesi, Türkiye geneline göre şanslı bir konumda olup, eğitim-öğretim yapısı bakımından ilk sıralarda yer almaktadır.

Eğitim-öğretim yapısı bakımından da gelişme safhasında olan Eskişehir, yetiştirdiği bazı öğrencilerin şehir dışında diğer illerde istihdam edilmesine karşın, diğer illerden öğrenim görmek için gelen öğrencilerden bazıları da Eskişehir'de kalabilmektedirler.

Daha önce de belirtildiği gibi Eskişehir ekonomisi gelişmeye müsait bir yapıya sahiptir.

Önemli olan bu gelişmişliği sağlayacak alanların saptanarak işletmeye açılması ve yetenekli, bilgileri bir işgücü ordusu yetiştirilmesi, Bunun içinde öğretim altyapısının değişen, gelişen teknolojik yapıya uygun düzenlemelerin yapılması gerekliliği gözden uzak tutulmalıdır.

2. Öğretimin Altyapı Türleri

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye öğretim altyapısındaki aksiliklerini tamamlamaya yönelik çalışmaları gün geçtikçe daha da artarak sürmektedir.

Eskişehir'de de bu çalışmaların sürdürüldüğü görülmektedir.

Ankara'ya yakın olmasından dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından pilot bölge olarak seçilmesi 87 öğretim altyapısının da şehrin sanayisiyle birlikte gelişme göstermesine paralellik göstermiştir. Çünkü, Eskişehir Ekonomisi'nin gelişmesinde en önemli faktörlerden biri de eğitim görmüş, alanında uzmanlaşmış olan işgücüdür. Bu işgücünün yetişmesinde de en önemli rolü oynayan öğretim altyapı türleridir.

Eskişehir Bölgesi'nde de ilköğretim okullarının (8 yıllık) kurulma çalışmaları sürdürülmekte ise de, genelde ilköğretim 5 yıllık ve ikili öğretim sistemi uygulanmaktadır. (1989-90 öğretim yılında il genelinde 7 adet ilköğretim okulu mevcutken, 1992-93 öğretim yılında il genelinde 44 adet ilköğretim okulu mevcuttur.) 88

⁸⁷Kenan MORTAN, Eskişehir Sanayi Dünyü, Bugünü, Yarını, Eskişehir, San. Od. Ya. No: 24, Ankara, 1988, s.146.

⁸⁸Eskişehir Milli Eğitim İl Müdürlüğü

Eskişehir'i diğer illerden ayıran bir özellik ise, teknik ve meslek okullarının kurulmasına önem vermesi ve bu okullardaki öğretim sisteminin uygulamaya dayanmasının yanısıra işbaşında da eğitime olanak vermesidir. Bunun sonucu Eskişehir Ekonomisi yetişmiş işgücüne sahip olmakla, bu alanda da işgücünü yetiştikmelerin temelden başlamak yerine, o konuda eğitim-öğretim döneminde aldığı teknik ve mesleki bilgilerin üzerine bir çalışma göstermekte zaman bakımından avantajlı durumdadır. Çünkü bir mesleğin bir kişiye kazandırılması belirli bir yaştan sonra güçleşmektedir. Oysa okul çağındaki bir kişiye yetenekli olduğu ve ilgi duyduğu alana yönelmesini sağlamak ekonomik hayata kazandırılması daha uygun olmaktadır.

Bu nedenle en ücra yurt köşelerinden , en gelişmiş şehre kadar olan tüm mekanlardaki öğretim altyapı türlerinin üzerinde önemle durularak, zamanı ve yeri geldikçe gerekli değişikliklerin yapılması halinde yeni yetişen nesil daha bilinçli ve çevresinin de eğitim-öğretim seviyesinin yükseltilmesine katkıda bulunarak sosyo-ekonomik düzeyinin daha da artmasını sağlayabilecek bir seviyede yetiştirilebilir.

a. İlk Öğretim

Anayasamızın 42. maddesinin 5. fıkrası "ilköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır." hükmünü taşımaktadır. 89

İlkokullar, çocukların elle çevresinden ayrılarak toplumsallaşma sürecindeki ilk basamak görevini görmesi, okuma yazma öğrenmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, milli eğitimin genel amaçlarından olan milli birlik ve beraberlik gibi duyguların çocuğa kazandırılarak iyi bir vatandaş olabilmesi için gerekli olan altyapısının oluşturulabilmesinde önemli rol oynayacak temel bilgi, beceri, alışkanlıkların kazandırılması ve kültürel değerlerin kazandırılmasında en önemli rolü oynamaktadır.

Tüm bu yukarıda sayılan görevlerin yerine getirilmesinde ise en büyük görev öğretmenlere düşmektedir. Bu nedenle özellikle ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesinde daha titizlikle seçilen eğitim-öğretim yöntemlerinin uygulanarak zaman zaman değişen ve gelişen meslek bilgilerinin kazandırılması için hem de öğrencileri için daha yararlı olabilecektir.

Ülkemizdeki köyden kente göç olayının önlenememesi, nüfus artış oranının istenen düzeye düşürülememesi gibi nedenlerle şehirlerimizdeki ilkokul sayısının yetersiz kalmasına, sınıflardaki öğrenci kapasitesinin üstüne çıkılmasına, okullarımızdaki öğretim sisteminin ikili olmasına, öğretmen sayısının yeter sayıda

⁸⁹T.C.Anayasası, İstanbul, 1982. s.30

olmaması öğrencilerin yetiştirilmesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Diğer taraftan çocuklarına daha iyi eğitim-öğretim olanakları sağlamak, sosyo-ekonomik yönden daha iyi şartlara kavuşabilmek gibi amaçlarla kente göç hareketi sonucu bazı köylerimizde öğrencisi kalmayan ilkokullarımız kapanabilmektedir.

Türkiye genelinde görülen bu olay Eskişehir Bölgesinde de kendini gösterebilmektedir.

1989-90 döneminde öğretim yılı sonunda il merkezinde 68 ilkokul bulunmasına rağmen, 1992-93 öğretim yılı sonunda il merkezinde 128 ilkokul bulunmaktadır. Bu ilkokullarda 35.281'i il merkezinde olmak üzere toplam 48.573 öğrenci öğrenim görmüştür.

Ayrıca, il genelinde 8 yıllık ilköğretim okullarının kurulması ve öğretime açılması yönünde çalışmalar sürdürülmekte olup, 1989-90 öğretim yılı sonunda il genelinde 7 ilk öğretim okulu bulunurken bu rakam 1992-93 yılında 44 ilköğretim okuluna çıkmış ve bunlarda 18.469'u şehir merkezinde olmak üzere 22.616 öğrenci öğrenim görmüştür. (Tablo-1)

TABLO: 1 1989-1993 YILLARINA AİT ESKİŞEHİR MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI OKULLARIN OKUL, ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ SAYILARI BAKIMINDAN DAĞILIMI

	1989			1990			1991			1992			1993		
	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
İLK OKUL (5 YILLIK)	495	2 802	64 741	492	2 762	63 180	481	2 543	57 491	472	2 111	48 573	361	2 507	48 573
İLKÖĞRETİM (8 YILLIK)	3	87	958	7	110	1 864	11	153	2 447	44	997	22 597	51	540	22 616
ORTAOKUL	86	988	33 048	82	973	32 622	67	741	27 405	58	523	23 722	29	512	23 682
MESLEKİ VE TEKNİK LİSE	34	952	13 972	32	951	13 693	31	948	13 471	29	944	11 813	19	972	11 813
GENEL LİSE	25	1 059	10 620	25	1 057	10 518	27	1 083	11 072	30	985	14 575	31	996	14 575
TOPLAM	643	6 888	123 339	638	5 853	112 377	617	5 468	111 886	633	5 560	121 280	491	5 527	121 259

KAYNAK: Eskişehir Millî Eğitim İl Müdürlüğü

b.Orta Öğretim

Gelişmiş sanayi ülkelerinde ilk okulla orta öğretimin I. kısmı birleştirilerek 8-9 yıl arasında değişen eğitim-öğretim sisteminin Türkiye genelinde tam olarak uygulanabilmesi için gerekli olan altyapı eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Bunun için de zamana, maddi olanaklara ve sürdürülen çalışmaların daha da hızlandırılmasına gereksinim duyulmaktadır.

Ülkemizde bilindiği gibi, genelde uygulanmakta olan orta öğretim, orta ve liseden oluşmaktadır. Orta okullarda öğrenim zorunlu olmakla birlikte ilk öğrenimini tamamlayanlardan dileyenlerin devam ettikleri 3 ile 4 yıl arasında değişen öğretim sürelidir.

Bu öğretim seviyesinde verilen bilgiler daha üst eğitimi düzeyi olan liselere öğrenciyi yetiştirmekle birlikte öğretimlerine devam edemeyecek durumda olanların ekonomik hayata kazandırılması için gerekli olan bilgi ve becerilerin verilerek yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve bu doğrultuda eğitim-öğretim görmesi için yönlendirme amaçlanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkemizde bölgelerin özelliklerine göre, yani tarım, sanayii veya hizmetten hangisi o bölgenin gelişmesi için aktif rol oynayacak ise o yöndeki insan gücünü yetiştirmek için o orta öğretim kurumundaki programda ağırlık o yöne verilebilmelidir.

Diğer taraftan genel ve teknik-meslek orta okullarda da ezberciliğe dayanan eğitim-öğretim yerine bilerek öğrenme; deneme-yanılma yöntemiyle eğitim-öğretim sistemi tercih edilerek öğrencilerin hayata o yönde hazırlanması daha faydalı olacaktır.

Sadece yazılı kaynaklardan (kitap, ansiklopedi, dergi vb) bilgi edinilmesinin yanısıra, araştırma-inceleme, uygulama alışkanlıklarının kazandırılması, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin (saygı ve sevgi çerçevesi içinde) daha yumuşatılarak sorunlarına yardımcı olmak, kültürel, sportif vb. faaliyetlere yönlendirilmesi, toplumsallaşma sürecindeki kazanacağı alışkanlıklara yön verilmesinde yol gösterici olma gibi faktörlerde orta öğretimdeki öğretmenlere de çok önemli görevler düşmektedir.

1989-90 öğretim yılında Eskişehir genelindeki 82 genel orta okulda, 973 öğretmen ve 32.622 öğrenciyle yukarıda sayılan faktörlerin yerine getirilmesine çaba sarfedilmekteyken 1992-1993 öğretim yılında il genelinde 58 bağımsız orta okulda, 23.722 öğrenci öğrenim görmüştür.

Ayrıca, yine il genelindeki 8 meslek ortaokulu, 110 öğretmeni ve 1712 öğrencisiyle gelişmelerini sürdürmektedir.

c.Lise-Meslek Öğretimi

Orta öğretimin II. kademesi olan lise veya meslek liseleri, üniversiteye devam etme veya etmeme isteğine bağlı olmaksızın, ülke gelişmesinde üretimde veya tüketimde bilinçli hareket edebilecek her öğrencinin devam etmesi gerekli bir eğitim kurumu düzeyine gelmiştir.

Liselerden mezun olan her öğrencinin Üniversiteye devam edebileceğinin mümkün olmadığı gözönünde tutulacak olursa, AT.'na katılma eşliğinde olan Türkiye'nin bu topluluğa üye ülkelerin gelişmişlik düzeyine erişebilmek ve pazarlarında rakip olabilmek için özellikle genç nüfusa eğitim yönünden ileriye dönük çağdaş bilgilerin verilmesi, araştırma-geliştirme, inceleme ve uygulama yöntemlerinin kazandırılması gerekmektedir. Bu çalışmaların da lise düzeyindeki öğretim seviyesinde yapılması hem daha yararlı hem de amacına daha uygun olacaktır.

Diğer taraftan VI. B.Y.K.P.'nin 826. maddesiyle de "Liselere başladığı halde yüksek öğrenime devam etme standartlarına ulaşamayan öğrencilerin, okul döneminde beceri ve meslek kazandırıcı programlara yönlendirilmesi için tedbirler alınacaktır." yukarıdaki belirtilen çalışmalara ışık tutmaktadır. 90

Liselerimiz olsun diğer eğitim-öğretim kurumlarımız olsun bu çalışmalarını başarıyla sürdürebilmesi için gelişen, değişen temel bilgileri içeren yayınların takip edildiği bir kütüphaneye ve ayrıca öğrencilere seçecekleri meslekte olsun, araştırma-inceleme gibi konularda olsun yardımcı olabilecek bir rehberlik servisinin bulunması halinde liselerimizdeki öğrencilerin başarısı daha da yükselebilecektir.

Bu konuda, yani liselerimize rehberlik sisteminin oluşturulabilmesi için yine VI. B.Y.K.P.'nin 827. maddesi "Genel liselerdeki öğrencileri ilgi ve yeteneklerine uygun mesleklere yönlendirebilmek amacıyla etkili bir mesleki rehberlik sistemi oluşturulacaktır."91 ile öngörülmektedir.

Ayrıca, bütün bunların yanında Üniversitelerimizin çeşitli dallarında öğrenim görecektir olan genç nüfusa temel bilgilerin verilmesi gibi çok önemli görev liselerimiz tarafından yapılmaktadır. Bunun başarıyla gerçekleştirilmesi için temel görev

⁹⁰D.P.T. s.295.

⁹¹D.P.T. s.295.

öğrencilere düşmekle beraber aynı zamanda öğretmenlerimize de çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu nedenle de daha önce de üzerinde durulduğu gibi öğretmenlerimizin zaman zaman belirli aralıklarla hizmet içi eğitime tabi tutulmaları, mesleki bilgilerinde meydana gelen değişikliklerin zamanında uygulamaya konabilmesi için faydalı olacaktır.

Eskişehir Bölgesinde de öğrencilere meslek kazandırıcı teknik ve meslek liselerinin nitelik ve nicelik yönünden artması çalışmaları çok uzun senelere dayanmaktadır.

Örneğin; Demiryolları Meslek Lisesi, bu lisede formal ve uygulamalı öğrenimini tamamlayan öğrenciler aynı kuruluş içinde işe başlayabilmekte, isteyen öğrenciler aynı zamanda yüksek öğrenime devam edebilmektedirler. Bu da Eskişehir'de demiryolu sanayiinin gelişmesinde en önemli faktörler arasında sayılabilir.

Ayrıca 1992-1993 öğretim yılında, il genelinde 29 meslek ve teknik lisede (Endüstri Meslek Lisesi, Teknik Lise, Anadolu Teknik Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, Anadolu Ticaret Lisesi, İmam Hatip Lisesi) 964 öğretmen ile 11.813 öğrencisiyle eğitim-öğretim yılı tamamlanmış olup, bu bölümlerden mezun olanlardan bir kısmı yüksek öğretime devam hakkı kazanırken bir kısmı da Eskişehir Ekonomisi'ne dinamik işgücü katılmasını sağlamışlardır.

Aynı zamanda yine 1992-1993 öğretim yılı sonunda il genelindeki 30 genel lisede (Genel Liseler, Anadolu Lisesi, Fen lisesi, Öğretmen Lisesi) 985 öğretmen ile 14.575 öğrencisiyle eğitim öğretim yılı tamamlanmış olup, bu bölümlerden de mezun olanların bir kısmı yüksek öğretim kurumuna devam hakkı kazanmışken bir kısmı da iş hayatına atılmayı tercih etmiş veya iş hayatına atılmak zorunda kalmışken bir kısmı da işsiz kalabilmiştir.

d.Yüksek Öğretim

Ülkemizin sosyo-ekonomik yönden gelişebilmesi, kalkınabilmesi için ihtiyaç duyduğu vasıflı ara insan gücünün yetiştirilmesinde orta öğretim ve lise (genel veya meslek teknik) önemli rol oynarken, ülke ekonomisinde önemli rol oynayacak bilim adamlarının yetiştirilmesinde ve yönetimde etkili olabilecek nitelikli iş gücünün yetiştirilmesinde yüksek öğretim önemli rol oynamaktadır.

Ülkemizdeki, yüksek öğretim kurumları ile bağlı birimleri ve bunlarla ilgili faaliyet ve esaslar 04.11.1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na tabidirler.

Günümüzde her lise ve dengi okullardan mezun olanlar bir yüksek öğretim programına devam arzusunda olmalarına rağmen yüksek öğretim kurumlarının gerek sayısı bakımından gerekse kapasitesi bakımından bu mümkün olmamaktadır. Bu nedenle de bilindiği gibi Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı sonunda başarılı olan öğrenciler bir yüksek öğretim kurumuna devam etme hakkı kazanırken, bu sınav sonucu başarısız olanlardan bazıları yeteneklerine uygun bir iş bularak çalışma hayatına atılmakta, bazıları tekrar bir yüksek öğretim programını kazanabilmek için çalışmalarını sürdürmekte iken bazıları da iş bulamadıklarından işsiz kalarak işsizler ordusuna katılabilmektedirler.

1958 Yılında "Yüksek İktisat Okulu" adıyla kurulduktan sonra, 1959 yılında "İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi"ne dönüştürüldükten sonra 1981'de şimdiki adını alan "Anadolu Üniversitesi" Eskişehir Bölgesinin sosyo-ekonomik seviyesinin Türkiye geneline göre gelişmiş olmasında katkısı oldukça önemlidir.

Anadolu Üniversitesi Türkiye genelinde en geniş öğrenci kapasitesine sahip olup, Dünya sıralamasında da ilk ona girebilmektedir. Anadolu Üniversitesi Eskişehir'in en önemli gelişme ve tanıtıcısı olma özelliğini taşımaktadır.

1992-1993 öğretim yılında Türkiye genelinde yükseköğretim kurumlarına toplam 859.454 öğrenci kayıtlıyken, bunun 361.784'ü Eskişehir Anadolu Üniversitesi'ne bağlı, Tıp, Eczacılık, Fen-Edebiyat, Eğitim, İktisadi ve İdari Bilimler, Afyon İktisadi ve İdari Bilimler, Mühendislik-Mimarlık, Açıköğretim Fakülteleri ile Afyon, Bilecik, Bolvadin, Kütahya, Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulları ve Devlet Konservatuarıyla Uygulamalı Sanat Okuluna kayıtlı öğrencilerdir.⁹²

Anadolu Üniversitesi örgün yükseköğretim programlarıyla bölgesel sosyo-ekonomik gelişmede aktif rol oynarken, Açıköğretim Fakültesi programlarıyla da Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesinde aktif rol oynamasının yansırı yurtdışına da eğitim-öğretim hizmeti vermekte olduğundan gerçekten düzenli ve başarılı bir altyapıya sahip olduğu söylenebilir.

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi, öğretmenlerin mesleklerinde değişen ve gelişen çağdaş bilgilerin aktarılması amacıyla düzenlenmesi gerekli olan programlar Açıköğretim Fakültesi Eğitim Önlisans Programıyla Anadolu Üniversitesi Türkiye genelindeki büyük bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Anadolu Üniversitesi'nde, günümüz şartlarına göre yapılan son değişikliklere

⁹²ÖSYM, 19889-1990 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Ankara, 1990, s.29.

dayalı çağdaş bilgilerin verildiği ders programının yanısıra, uygulama gerektiren programlarda uygulamalı ders verme imkanı yanında, mezun olduktan sonra staj gerektiren programlarda staj yapma imkanı bulunmaktadır. Bütün bu ders programları dışında da Üniversitenin sosyal, kültürel, sportif faaliyetleri bulunmakta olup, öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirmekte önemli rol oynamaktadır.

Bu programların başarılı bir şekilde devamı isteniyorsa değerli bilimadamlarına imkanlar tanınarak ders verme, sınav yapma, sınav kağıdı okuma yanında bilimsel araştırmalara daha fazla ağırlık vermelerine olanak tanınarak, kendilerinden sonra gelecek nesillere kendilerinden yararlanabilecekleri eserler bırakmaları yönünde teşvik edilmelidirler.

Anadolu Üniversitesi; Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri ve Sağlık Bilimleri Enstitüsündeki Master ve Doktora programlarıyla akademik kadrosunun yetiştirilmesinde de önemli rol oynamaktadır.

Son yıllardaki Anadolu Üniversitesi -Sanayi İşbirliğinin geliştirilmesi çalışmaları ile Eskişehir ekonomisinin daha da gelişmesine katkıda bulunarak Türkiye çapında eğitimde olduğu gibi ekonomik gelişmede de ilk sıralarda yerini alacaktır.

Üniversite-Sanayi işbirliğine 6.Kalkınma Planında da 836. maddesinde yerverilmiştir. "Üniversite-Sanayi işbirliğini tesis edecek hukuki, ekonomik ve yapısal düzenlemeler geliştirilecektir. Üniversiteler bünyesinde müteşebbislikbecerisini arttırmak üzere uygulamalı eğitim programları düzenlenecektir." 93

⁹³DPT, s.296.

TABLO: 2 1989-1993 YILLARINA AİT YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA AİT GENEL DAĞILIMLAR

	1989		1990		1991		1992		1993	
	TÜRKİYE	ESKİŞEHİR	TÜRKİYE	ESKİŞEHİR	TÜRKİYE	ESKİŞEHİR	TÜRKİYE	ESKİŞEHİR	TÜRKİYE	ESKİŞEHİR
ÖĞRETİM ELEMANI SAYISI	32 029	1 077	34 469	1 136	35 132	1 146	36 281	1 152	38 483	1 155
ÖĞRENCİ SAYISI	644 835	243 878	705 479	277 723	759 047	307 272	800 137	330 452	859 484	361 784
FAKÜLTE SAYISI	202	9	204	9	208	9	208	9	253	9
YÜKSEKOKUL SAYISI (4 YILLIK)	74	2	75	3	79	3	79	1	43	1
YÜKSEKOKUL SAYISI (2 YILLIK)	111	5	129	7	137	7	137	6	177	6

KAYNAK: Yükseköğretim Kurumu İstatistikleri

e-Yaygın Öğretim

Ülkemizdeki son yıllarda üzerinde daha titizlikle durulan eğitim-öğretim modelinde yaygın öğretim programlarına da ayrı bir önem verilmiş olup bu alandaki çalışmalarda gün geçtikçe gelişmeler görülebilmektedir. Bunlardan en belirgin ve en önemlilerden birisi okuma-yazma seferberliğidir. Ülkemizde okuma-yazma bilmeyenlerin bu karanlıktan kurtulup ışığa çıkmalarında yardımcı olacak okuma-yazma seferberliği büyük ilgi ve destek görmüştür. Bunun sonucunda ülkemizdeki okuma-yazma bilmeyenlerin sayısında da büyük değişiklikler olmuştur. Okuma-yazma bilenlerin sayısı hızla artarken okuma-yazma bilmeyenlerin sayısında ise hızla azalmalar görülmektedir. Okuma-yazma öğrendikten sonra bununla yetinmeyenler ise yaygın öğretim imkanlarının sağladığı olanaklar ile dışarıdan ilkokulu, ortaokulu, liseyi ve hatta üniversiteyi bitirebilmektedirler.

Bunun yanısıra, ülkemizdeki ekonomik hayatta eksikliğini duyuran ara teknik insangücünün yetiştirilmesi, eğitilmesi amacıyla da "3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitim Kanunu" çıkarılmıştır. Eskişehir'de bu açıdan avantajlıdır. İlin ekonomik hayatında üretimde bulunacak, alanında formal bilgilerin yanında pratik ve uygulamalı eğitim görmüş vasıflı insangücü Çıraklık ve Meslek Eğitim Merkezi ile Eskişehir ekonomisine kazandırılmıştır ve kazandırılmaya da devam edecektir. Ayrıca, T.C. Devlet Bakanlığı, T.C. Turizm Bakanlığı, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ve T.C. Anadolu Üniversitesi işbirliği ile gerçekleştirilen Turizm Eğitimi Beceri Kazandırma Programı ile de turizm sektöründeki personel altyapı eksikliğini giderilmesi amaçlanmış olup, bu alanda da başarılı sonuçlar alınmaya başlanmıştır.

Halk Eğitim Merkezindeki çeşitli programlarda da açılan kurslar büyük eksikliği karşılamakta olup, burada yapılan çalışmalarla il ekonomisine katkıda bulunurken, kursiyerler edindikleri bilgi ve becerilerle kendilerine çalışma sahası bulabilmektedirler.

Ayrıca, Olgunlaştırma ve Pratik Kız Sanat Okulu'da verdiği bilgi ve becerilerle aile bütçesine katkıda bulunmak isteyen genç kızlara ve ev hanımlarına yönelik programlarıyla da dolaylı olarak il ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

C-ÖĞRETİMDE PLANLAMA

Bölgesel kalkınmada Eğitim ve Öğretim modeli başlığı altında Eğitim Modelleri ve Öğretim Modelleri incelendikten sonra şimdi de öğretimde planlama üzerinde durulacaktır.

Bölgemizdeki Öğretimde Planlama'da Eğitim Planlaması ve Eğitim Yatırımları olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

1-Eğitim Planlaması

Türk toplumunun gelişmiş sanayi ülke topluluklarıyla bilgi, teknoloji, ekonomi, vb. alanlarda yarışabilmesi için her kademedeki eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılması, eğitim kurumlarındaki müfredat programlarının sosyal kültürel ve ekonomik gelişmeleri sağlayıcı çağdaş uygar bilgileride kapsayan günümüz şartlarına göre değiştirilebilecek olan eğitim planlamasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye, artık ekonomisi sırf tarıma dayalı olan ülkeler arasından çıkmış olup, ekonomisi daha çok sanayi ve hizmet sektörüne dayalı ülkeler arasında yerini almaya başlamıştır. Bunun için de öncelikle bu sektörlerdeki alt ve üst yapısal faaliyetler arasındaki karşılıklı etkileşimin sağlanması açısından eğitim-öğretim kurumlarında olduğu kadar işyerlerinde de işkoluna uygun eğitim planlamasının yapılması gereklidir denebilir.

Eskişehir Bölgesi'nin Ekonomisi'nde de sanayii ve hizmet sektörü tarım sektöründen daha fazla gelişme safhasında olduğu söylenebilir. Bu sökterlerin gelişmesinde de en önemli rolü oynayacak olan vasıflı insangücünün yetiştirilmesi amacıyla teknik ve mesleki bilgilerin ağırlıklı olduğu eğitim planlarının uygulandığı teknik ve meslek liselerinin kurulması ve öğretime açılmasına özen gösterilmiştir.

Ayrıca, Anadolu Üniversitesi'nce düzenlenen eğitim planlarının (Açıköğretim Fakültesi Ders Programları, Eğitim Önlisans Programı, Turizm Eğitimi Beceri Kazandırma Programı vb.) kitapların yanısıra görsel ve duysal kitlesele haberleşme araçları olan televizyon ve radyodan uygulanması sonucu Türkiye geneline ulaşabildiği için, topluma sosyal-kültürel ve ekonomik konularda (özellikle öğrenmeye istekli olanlar açısından) en son değişiklikleri içeren bilgilerin verilmesiyle başarılı sonuçlar alınabilmektedir.

Eğitim-Öğretim Kurumlarındaki eğitim planlarının bir amacı da insanların yeteneklerinin ortaya çıkarılarak birşeyler yapması yaratması için teşvik edilerek başarıya ulaşmasını sağlamaktır. Bunun için de sahip olduğu bilgi ve becerilerini canlı ve taze tutabilmek için, edinilen bu bilgi ve becerilerin uygulama alanı bulması ve yinelenmesi gerekmektedir. Çünkü uygulama alanı bulamayan ve yinelenmeyen bilgi ve beceriler zamanla körelir ve yok olurlar.

Eğitim planlaması yapılırken gözönünde tutulması gereken en önemli noktalardan birisi de bölgenin ihtiyaç duyduğu meslek dallarında çalışacak insangücüne olan taleptir. Bu işgücünün de vasıflı ve verimli olabilmesi için de eğitim planlaması yapılırken, uygulanacak programlar bu alanlara daha fazla ağırlık verilerek, öğrencilerinde bu alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir.

2-Eğitim Yatırımları

Eğitim yatırımlarının, fiziki sermayesinin yanısıra özellikle beşeri sosyal yatırım (insana yapılan yatırım) ve eğitim kurumlarının bulunduğu bölgeye sağladığı kazançları da kapsadığı görülmektedir.

Eğitim alanına yapılan yatırımların en önemli özelliği kısa vadeli dayanıksız tüketim malı olmayıp, uzun vadeli dayanıklı tüketim malı olmalarıdır. Fiziki sermaye kapsamına giren okul binası, araç-gereçler donatım, vb. eğitim yatırımları zamanla kullanıldıkça, yani tüketimde bulunuldukça bazılarının yıpranmalarına, bazılarının yok olmalarına karşın, beşeri sosyal yatırım (insana yapılan yatırım) kapsamına giren insanlara çağdaş ve uygar bilgi verilmesi, teknolojik yeniliklerin tanıtılması vb. eğitim yatırımlarının da yıpranmanın veya yokolmanın tam tersine yinelendikçe, kullanıldıkça daha canlı ve gündemde kalabilmesi sağlanmaktadır. Eğitim Kurumları gerek maddi ve manevi kazançlar, gerekse bünyelerinde düzenledikleri eğitici ve öğretici seminer, konferans, senpozyum, sinema, eğlence, vb. etkinliklerle bulunduğu bölgeye maddi ve manevi kazanç sağlayabilmektedirler.

Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi eğitim yatırımları bir taraftan yatırım özelliği gösterirken diğer taraftan da tüketim özelliği gösterebilmektedir. Bu konuda Dongohue'nin verdiği bir örnek de konuya ışık tutabilmektedir.⁹⁴ Bir kişinin arkadaşına mektup yazabilmek için kullandığı bir şişe mürekkep tüketim olurken, diğer bir kişinin kitap veya gazete makalesi yazabilmek için kullandığı bir şişe mürekkep yazı için ödeme yapıldığından yatırım sayılmaktadır.

İnsanlar gelecekte saygın bir mevkide görev alabilmek için geleceğine yatırım yapmak üzere, belki o anda diğer tüketim harcamalarını kısıtlayarak eğitime ayırdığı miktar daha fazla olacaktır.

Ülkemizde de ileride saygın bir meslek sahibi olmak isteyenler kaliteli bir eğitim-öğretim görmenin yanısıra kendisini günün şartlarının gerektirdiği koşulları yerine getirmek için yetiştirmesi gerekmektedir. (Örneğin; en az bir yabancı dil, güncel

⁹⁴Necdet SERİN, Eğitim Ekonomisi, A.Ü. Eğitim Fak. Ya., No:77, B:2, Ankara, 1979, s.66.

ekonomik-aktüel olayların izlenmesi vb.) bu da ancak diğer tüketim mallarına ayırdığı harcamalardan kısıntı yaparak ağırlığı eğitim yatırımlarına vermesiyle olacaktır. Diğer taraftan da meslek sahibi olduktan sonra elde edeceği gelir, daha evvelki yaşamını önemli ölçüde etkileyebilecektir.

Eğitim çok uzun süreli ve doyum noktası bulunmayan bir yatırım niteliği taşıdığından, eğitim yatırımları şu kadardır diye kesin bir yorum yapma olasılığı olmasa gerek. Ancak, eğitim için harcanan parasal değerler, öğretmen maaşları, okul giderleri (araç-gereç, donatım, vb.) okul yapımı için harcanan parasal giderler, vb. bulunabilir.

Ülkemizde de özellikle son yıllarda eğitim ve sağlık alanlarına daha çok önem verilmiş ve bu da bütçeden ayrılan ödenekte üst sıralarda yer almasını sağlamıştır.

Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü ve Anadolu Üniversitesi'nin 1989 ve 1993 yıllarının bütçeleri (Tablo 3 ve Tablo 4) incelendiğinde;

TABLO: 3 ESKİŞEHİR MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNÜN 1989-1993 YILLARINA AİT GENEL BÜTÇE TABLOSU

GELİRLER	1989	1990	1991	1992	1993
BAKANLIK YARDIMI (GENEL BÜTÇE)	2 910 000 000	6 300 000 000	7 909 799 000	11 761 200 000	16 350 000 000
ÖZEL İDARE YARDIMI	330 817 000	430 000 000	688 377 000	1 353 407 000	2 519 788 000
DİĞER YARDIMLAR	684 208 000	350 000 000	549 700 000	3 336 137 000	4 621 290 000
TOPLAM GELİRLER	3 925 025 000	7 080 000 000	9 147 876 000	16 450 744 000	23 517 078 000
GİDERLER	1989	1990	1991	1992	1993
YATIRIM HARCAMALARI	1 059 000 000	4 150 000 000	4 855 000 000	11 902 319 000	14 634 780 000
CARİ HARCAMALAR	1 640 000 000	2 100 000 000	2 920 000 000	3 203 238 000	5 200 000 000
DONATIM MALZEMELERİ ALIMI	518 000 000	360 000 000	257 740 000	503 686 000	400 716 000
KAMULAŞTIRMA GİDERLERİ	603 000 000	-----	-----	570 000 000	3 281 582 000
TOPLAM HARCAMALAR	3 820 025 000	6 610 000 000	8 032 740 000	16 450 744 000	23 517 078 000

KAYNAK: Eskişehir. Milli Eğitim İl Müdürlüğü

TABLO: 4 ANADOLU ÜNİVERSİTESİ'NİN 1989-1993 YILLARINA AİT BÜTÇE TABLOSU

	1989	1990	1991	1992	1993
CARİ HARCAMALAR	44 210 854	86 885 048	164 423 286	285 152 788	401 164 632
YATIRIM HARCAMALARI	11 427 401	17 467 178	51 934 507	119 530 717	230 979 274
TRANSFER HARCAMALARI	1 785 901	9 618 960	23 435 575	45 657 970	104 984 305
TOPLAM HARCAMALAR	57 424 156	113 971 185	239 793 369	450 341 475	737 128 211

KAYNAK: Anadolu Üniversitesi

Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü'nün bütçe gelirlerinin; Bakanlık Yardımı (genel bütçe), Özel İdare Yardımı ve Diğer Yardımlardan oluştuğu,

Giderlerinin ise; en büyük payıyla ilk, orta ve lise derslik yapımı, lojman yapımı, büyük onarım ve yapım giderlerini kapsayan yatırımların, daha sonra sırasıyla, cari harcamalar, donatım malzemeleri alımı ve kamulaştırma giderlerinden oluştuğu görülmektedir.

Anadolu Üniversitesi'nin bütçesindeki en büyük payı ise Cari Harcamalar almakta olup, Yatırımlar ikinci sırada, Transferler ise son sırada yer almaktadır.

Anadolu Üniversitesi'nin gerek öğrencilerden sağladıkları harçlar, gerekse, şehir dışından gelerek öğrenimlerini Eskişehir'de sürdüren öğrencilerden ve gerekse üniversitece düzenlenen senpozyum, konferans, panel, bilimsel ağırlıklı toplantılar, sergi, konser, kültürel ve sportif faaliyetlerinin yanısıra sağlık hizmetleriyle ilin sosyo-ekonomik düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu nedenle toplum hayatında bu derece önemli rol oynayan eğitime yapılan yatırımların her geçen gün kolitatif ve kantitatif bakımdan artırılması çalışmalarını sürdürülmektedir. Bu çalışmaların sürdürülmesinde özel sektör ve vakıfların da devletin yanında yer alarak ve devlet yatırımlarına destek olduğunda daha başarılı sonuçlar alınabilmektedir.

Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü ve Anadolu Üniversitesi'nin de yer aldığı eğitim yatırımlarına genel olarak değinilmiştir.

SONUÇ

Eğitim, üretim potansiyeli ve itihdam politikalarını yönlendirmede ve kalkınmada inanın önünde varolan değerlere ilave bir değer olarak önemini korumaktadır. Bundan dolayı da eğitilmiş işgücünün diğer faktörlerin olumsuzluğu gözardı edilmek suretiyle kalkınmada olumlu etkii sözkonusu olabilir.

Bölgelerarası kalkınma dengesizliğinin giderilmeinde eğitim sisteminin yönlendirici bir unsur olarak kullanılması gerekir. Bölgenin ihtiyacına göre eleman yetiştirilmesi eğitimin her kademesinde uzman personel yetiştirilmesine önem verilmesi, diplomalı sayısını arttırmaktan ziyade iş yapabilen sayısını arttırmak gerekir.

Eğitim salt olarak ele alınmamalıdır. İyi bir eğitim sisteminin kurulması ve işletilebilmesi için gerekli olan finansman kaynaklarını sağlamak gerekmektedir. Bu da iyi bir kamu maliye yönetimi ile sağlanabilir. Bu bağlamda kamu gelirlerinin bölgelerarasında farklılık yaratmayacak ve/veya farklılığı ortadan kaldıracak şekilde dağıtımının sağlanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizdeki eğitim-öğretim programları merkezileştirilmiş milli bir eğitim idaresi ve kontrol sistemi tarafından planlandığı ve uygulandığı için sorunların da il merkezi çerçevesinde çözümlenmek yasal yöntemlerle mümkün olmamaktadır. Bu nedenle eğitimdeki sorunlar ve çözümler merkezi yönetim kurumuyla tesbit edilerek, çözümün de yine aynı yönetim kurumuyla yapılması mümkündür.

Ancak konuya Eskişehir Bölgesi olarak bakıldığında, merkezi ve genel yönetimin Eskişehir'de yapılan eğitim-öğretim programlarında, yöremize yardımcı olması düşüncesiyle çevresel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Eskişehir; sanayii, ticaret ve tarım sektörünün yoğun olduğu bir merkez konumundadır ve bu sektörlerin eğitilmiş ve yetişmiş insangücüne olan ihtiyacı, bu yönde okullaşmanın gereğini ifade etmekle birlikte kalitenin de iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle sanayiide kaliteli ve vasıflı insangücü yetiştirilmesinde, tarımda bu sektöre öncülük edecek ara teknik işgücünün, ara elemanların yetiştirilmesi sektörlerin başarısı için önem arz etmektedir. Sektörlerin başarısı da Eskişehir Ekonomisi'nin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Bu nedenle bu konumdaki yapılacak okullaşmanın, yeni düzeyler yaratacak ve bu sektörlerle eğitilmiş insangücü yetiştirecek programlar çerçevesinde kurulmaya

geliştirilmesi gerekmektedir. Artık, geleneksel eğitim sistemindeki çoğunluğu ezberciliğe dayanan ansiklopedik bilgilerin verildiği klasik eğitim sisteminin yerini uygulamaya, araştırmaya, incelemeye yönelik, pratik bilgilerin, çağdaş ve uygar teknolojik yeniliklerin uygun modern eğitim sisteminin ağırlığını koymasının zamanının geldiği hatta geçtiği söylenebilir.

Eğitimde temel amacın yetiştirilmiş insangücünün yanında eğitim kurumundan mezun olan bireylerin meslekleriyle ilgili alanlarda istihdam edilmeleri de çok önemli bir amaçtır. Eğitim yatırımlarının amacına ulaşabilmesi için bunun uygulanabilmesi de gereklidir. Çünkü eğitim planlarının bölgenin dolayısıyla ülkenin gelişmesinde ihtiyaç duyulan vasıflı insangücünün yetiştirilmesine ağırlık verildiğine göre mezun olduktan sonra kendi meslekleriyle ilgili alanlarda istihdam edilmeleri de önem kazanmaktadır. Bu hem bireylerin kendileri açısından hem de ülke ekonomisi açısından daha başarılı sonuçlar verecektir. Çünkü, eğitim kurumunda edindiği bilgileri daha da geliştirerek, isteyerek çalışma ile mesleğiyle ilgisi bulunmayan, o konuda temeli olmayan bir alanda çalışma sonucunda başarı oranının da farklı olması doğal olmalıdır.

Bu arada bu konuyla ilgili diğer bir konu da, lise öğreniminden sonra yükseköğretim kurumlarına devam edebilmek için yapılan sınavla ilgilidir. Bu sınavlar sırasında öğrenciler ilk birkaç seçenekte gerçekten istedikleri programları yazarken, daha sonraki seçenekler boşa kalmamak için, belki de yeteneklerine uygun olmayan programları tercih edebilmektedirler. Zaten çok kısa bir zaman sürecinde yapılan bu sınavda istedikleri programları kazananların yanısıra istemedikleri programı da kazanan adaylar belki boşa kalmamak, belki de başka amaçlarla kayıt yaptırabilmekte ise de daha sonra ya devam etmemekte ya da devam edip mezun olduktan sonra değişik meslekleri seçebilmektedirler. Sonuçta da bu programlara ve öğrencilere yapılan eğitim yatırımları israf edilmekte, amacına ulaşamamaktadır.

Bölgemizdeki sanayii, ticaret, tarım ve hizmet sektörlerinin yoğunluğu nisbetinde okullaşma sağlanarak bu okullaşmaya bu sektörlerin katkısı da sağlanmalıdır. Eğitim Kurumlarındaki formal eğitim gören öğrencilerin bu sektörlerde uygulama, staj yapmalarına imkan tanınarak mezun olduktan sonra istihdam edilmelerinin yanısıra özellikle üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilerek uygulanması yönündeki çalışmalara da ağırlık verilmelidir.

Bu işbirliği içerisinde yaratılacak olan potansiyelin hizmete girmesi kısa bir sürede olabileceği gibi, öğrencilerin öğretim hayatında işle tanışması sağlanarak işbaşında yetiştirilmesini temin edecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ADEM, Mahmut: Türk Eğitiminin Ekonomik Politikası, Bilim Matb. Ankara, 1977
- AKALIN, Güneri: Kamu Ekonomisi 2. B; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:554, Ankara, 1986.
- AKALIN, Güneri: Yükseköğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması, Ankara Üniversitesi Basımevi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:444, Ankara, 1980.
- AKDOĞAN, Abdurrahman: Kamu Maliyesi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, No:67/34, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985.
- AKDER, Necati: Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1967.
- ALPER, Yusuf: Sosyal Refah Devleti ve Sosyal Güvenlik Harcamaları, İşveren Dergisi, C.XXVI, S.4, Ankara, 1988
- ~~ATAÇ, Engin:~~ Türkiye'de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:216/140, Eskişehir, 1979
- ATAÇ, Engin
ATAÇ, Beyhan: Türkiye'de 1963-1991 Döneminde Personel, Eğitim, Sağlık ve Savunma Harcamalarının Analizi, XI. Maliye Sempozyumu, Mayıs, 1993.
- ATAÇ, Engin
ATAÇ, Beyhan: Türkiye'de 1964-1991 Döneminde Ekonomik Açından Kamu Harcamaları Bileşiminin Analizi, 3.İzmir İktisat Kongresi, DİE Yayınları, Ankara, 1992.

- BAŞARAN, İbrahim Ethem: Eğitime Giriş, Ankara, 1987.
- BAŞOL, Koray: Demografi-"Genel ve Türkiye", Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yay, No:6, İzmir, 1984.
- BATIREL, Ömer Faruk: Kamu Bütçesi, M.Ü. Nihad Sayer-Yayın ve Yardım Vakfı- Yayını, Hı:4141-468, İstanbul, 1987
- BİRCAN, İsmail: Eğitimde Maliyet ve Harcamalar, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1988.
- BULUTOĞLU, Kenan: Kamu Ekonomisine Giriş, III. Baskı, Filiz Yayınevi, İstanbul, 1981.
- BÜYÜKERŞEN, Yılmaz: Çağdaş Eğitim Sorunlarında Çağdaş Bir Çözüm Yolu Olarak Açıköğretim, Yükseköğretim Bülteni, C.1, S.1, Ankara, 1986.
- ÇELİKKANAT, Fikret: 50. Yılda Eskişehir, Özgür Yayınları, İnceleme Dizisi 1, Ankara, 1973.
- ÇÖMLEKÇİ, Necla: Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü, E.İ.T.İ.A. Ya. No:85/45, Ankara, 1971.
- DEVİRİM, Fevzi: Maliye Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayınları, No:4, İzmir, 1983.
- DİNLER, Zeynel: Bölgesel İktisat, Uludağ Üniversitesi Yay., No:3-049-0133, B.2, Bursa, 1986.
- DURAN, Faik Sabri: Büyük Atlas, İstanbul, 1972.
- ERBESLER, Ayfer: İşgücü Verimliliğini Etkileyen Demografik ve Ekonomik Faktörler, Verimlilik, C.15, S.4, Ankara, 1986.
- ERGİNAY, Akif: Kamu Maliyesi, 11. B., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1985.
- ERKAN, Hüsnü: Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım, D.E.Ü. Yay., No:090687, Ar.005038, İzmir, 1987.

- ERKUL, İhsan: Araştırma Raporlarında Tertip ve Şekil Meselesi, İstanbul, 1983.
- GÜRSOY, Bedri: Kamusal Maliye-Giriş, Masraflar, C.I, Gözden Geçirilmiş III. B., Sevinç Matb. Ankara, 1980.
- GÜRSOY, Bedri: Önemli Bazı Sosyo-Ekonomik Sorunlar ve Verimlilik, Verimlilik, C.14, S.1, Ankara, 1985.
- HESAPÇIOĞLU, Muhsin: İnsan Sermayesi Modelinin İki Öncüsü T.W. SCHULTZ ve E.F. DENİSON- Eğitimde Mikro ve Makro Fayda Maliyet Analizine Birer Örnek, DPT Yayını, Ankara Ün. Basımevi, Ankara, 1982.
- HAN, Ergül: Kalkınmada Altyapı Yatırımları, E.İ.T.İ.A. Ya. No:127/77, Eskişehir, 1975.
- İŞİK, Cahit,
ŞANLIER, Kenan: Sosyo-Ekonomik Gelişmede Eskişehir Nereden Nereye?, Eskişehir Tic. Od. Yay. No:2, Eskişehir, 1988.
- İLKİN, Akın: Kalkınma ve Sanayii Ekonomisi, İ.Ü. Ya. No:3487, İkt. Fak. Ya. No:193, İşl. İkt.Ens. Yay. No:92, İstanbul, 1988.
- KAPTAN, Saim: Ekonomi ve Kalkınmada Eğitimin Yeri Çağdaş Eğitim, Tekişik Matb. ve Rehber Yayınevi, C.XI., S.88, Ankara, 1984.
- KAVAK, Yüksel: Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Yükseköğretim kurumlarının Çevreye Dönük Faaliyetleri, T.T.S.D. Tic. Od. ve Tic. Bors. Bir. Yay. No:Genel 157, Ar-Ge 67, Ankara, 1990.
- KARADENİZ, Harun: Eğitim Üretim İçindir, Gözlem Yay., B.3, İstanbul, 1990.
- KAVRAKOĞLU, İbrahim: Dengeli Gelişme İçin Ekonomi Politikaları, Boğaziçi Üniv. Yay. No:465, İstanbul, 1990.

- KAYA, Yahya Kemal: İnsan Yetiştirme Düzenimiz-Politika/Eğitim/Kalkınma, B.III, Ankara, 1981.
- KELEŞ, Ruşen: Kentleşme Politikası, Ankara, Mayıs, 1990.
- KURTKAN, Amiran: Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları, İ.Ü. Ya. No:1742, İkt.Fak. no:312, İstanbul, 1972.
- KÖKLÜ, Aziz: Makro İktisat, Genişletilmiş III. B., Sevinç Matb., Ankara, 1984.
- MANİSALI, Erol: Gelişme Ekonomisi, İst. Ün. Yayın No:2042, İktisat Fak. 354, İstanbul, 1975.
- MORTAN, Kenan: Ekişehir Sanayi, Dünü, Bugünü, Yarını..., Esk. San. Od. Yay. No:24, Ankara, 1988.
- NADAROĞLU, Halil: Kamu Maliyesi Teorisi, V. B., Okan Dağ. ve Yay. Ltd. Şti., Meftur Matb., İstanbul 1983.
- ÖZGÜ, Tahir: Eğitim bilimleri, Eğitim Ekonomisi, A.Ü. Ya. No:184, AÖF. Ya. No:85, Eskişehir 1988.
- PIRİMOĞLU, Baki: Türkiye'de Nüfus Artışının Ekonomik Gelişmeye Tesirleri, Erzurum Atatürk Ün. Yay. No:410, İşl. Fak. Ya. No:54, Arş. No:39, Erzurum, 1975.
- SAVAŞ, Vural: Kalkınma Ekonomisi, IV. B., Beta Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- SAYIN, Önal: İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmedeki Yeri ve Önemi, Ege Ün. Ed. Fak. Yay. No:27, İzmir, 1983.
- SERİN, Necdet: Eğitim Ekonomisi, Ankara Ün. Eğ. Fak. Yay. No:77, Ankara, 1979.
- SHAFER, H.G.: (Çeviren: KANTEMİR, Bülbün): İnsan Sermayesi Kavramının Bir Eleştirisi, Eğitim ve Bilim, TED. Yay., C.III, s.14, Temmuz, 1978.
- TANERİ, Ergun: Bölge Planlama, Yıldız Ün. Yay. No:186., İstanbul, 1986.

TUGAÇ, Ahmet:

Ekonomik Gelişmede Sosyal Unsurlar, DPT. Bülteni, Başbakanlık Basımevi, Ankara, Haziran, 1970.

TÜRK, İsmail:

Maliye Politikası, Gözden Geçirilmiş IX. B., Turhan Yayınevi, Ankara, 1992.

TÜRKDOĞAN Orhan:

Toplum Kalkınması, B.2., İstanbul, 1977

ÜNAL, Işıl:

Eğitimin Ekonomik Değeri, Eğitim ve Bilim, TED. Yayını, s.57, Temmuz, 1985.

ÜNAL, Işıl:

Eğitimin Kalkınma Açısından Önemi, Eğitim ve Bilim, TED, S.55, Mayıs, 1985.

VAİZEY J.-CHESWAS, J.D.

(Çev.:SERİN Necdet):

Eğitim Planlarının Maliyetinin Hesaplanması, Talim ve Terbiye Dairesi Ya.22 Eğt. Plan. İlk Serisi 4, Ankara, 1974.

WOODHALL, Maureen

(Çev.:SERİN Necdet):

Eğitim Planlamasında Maliyet Fayda Analizi, Talim ve Terbiye D. Ya.24, Eğt. Plan, İlke Serisi 5, Ankara, 1974.

Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak, Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdlere Konferans Heyeti, V. Konferans, İstanbul, 1967.

Ekişehir, Eskişehir Valiliği Yayınları, Eskişehir, 1989.

Sosyal ve Ekonomik Yönüyle Eskişehir, Esk. Tic. Od., Eskişehir, 1973.

T.C. Anayasası, İstanbul, 1982.

Anayasa Mahkemesi, 12.01.1971 tarih ve E. 1969/31, K.1971/3 sayılı kararı [R.G. 26.03.1971, s.13790]

Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri, Milli
Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yay. No:2,
Ankara, 1993.

Türkiye İstatistik Yıllıkları, 1989-1994, T.C.
Başbakanlık DİE., Ankara.

VI.Beşyillik Kalkınma Planı 1990-1994, DPT., Ya.
No:2174, Ankara, 1989.

VI. Beşyillik Plana Doğru Kalkınan Eskişehir,
Eskişehir Valiliği, Eskişehir, 1989.